

TOSHKENT DAVLAT
SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

KOMMUNIKATIV TILSHUNOSLIK VA TIL KOMPETENSIYALARI

O'QUV-USLUBIY MAJMUA

BOSH ILMIY-METODIK
MARKAZ

2022

TOSHKENT

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК УНИВЕРСИТЕТИ

Коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари
(форс тили) модулининг тингловчилари учун

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи:

Н.Н. Нуриддинов – Тошкент давлат шарқшунослик университети, PhD, катта ўқитувчи)

Такризчилар:

А. Қуронбеков – Тошкент давлат шарқшунослик университети, ф.ф.д., профессор)

Ш. Ертоеv – Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Академияси, доцент)

© Тошкент давлат шарқшунослик университети, 2022.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР.....	4
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕР- ФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	13
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	23
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАТЕРИАЛЛАРИ.....	65
V. КЕЙСЛАР БАНКИ.....	82
VI. ГЛОССАРИЙ.....	85
VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	90

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда тасдиқланган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сон, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон ва 2020 йил 29 октябрдаги “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сонли Фармонлари, 2012 йил 10 декабрдаги “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1875-сон, 2020 йил 16 апрелдаги “Шарқшунослик соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятни ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4680-сон ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарорларида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

“Коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари” модули ўқитилиши жараёнида эгалланадиган билим, малака ва кўникмалар

ихтисослик фанлар блокига кирадиган фанлар билан интеграллашуви натижасида тингловчиларнинг чет тили коммуникатив компетенцияларини (лингвистик, ижтимоий-лингвистик, дискурсив, стратегик, ижтимоий-маданий) ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этади, чунки филологнинг касбий компетенцияси назарий фанлар ва асосий чет тили фани ўқитиш мажмуида шаклланади.

Ушбу дастур мазкур курснинг коммуникатив тилшунослик, лингвопрагматика, когнитив тилшунослик, коммуникатив тилшунослик лингвокультурология, назарий грамматика, назарий фонетика каби тилшуносликнинг фундаментал йўналишларини ҳисобга олган ҳолда тузилган. Ушбу замонавий йўналишлари нуқтаи назаридан, матн – кўп поғонали, мураккаб характерга эга тил бирлиги, мулоқотнинг асосий бирлиги ва ижтимоий таъсир этиш асбоби сифатида талқин этилади. Матн лингвистикасида тил ва маданият муносабатлари муҳим аҳамият касб этса, назарий грамматика эса тилнинг тузилиши ва универсалияларини когнитив, прагматик жиҳатдан талқин қилади. Бунда ижтимоий-маданий омил ва миллий дунё тасвири алоҳида ўрин эгаллайди, чунки маданий контекстни назарда тутмаган ҳолда матн моҳиятини мукамал тушуниб бўлмайди, баъзи ҳолларда эса бунинг иложи ҳам бўлмайди.

Ушбу мажмуа янги педагогик техногоялар ва тилшуносликнинг замонавий йўналишлари асосида тубдан янгиланишни илгари суради ҳамда тингловчиларнинг таълим бериш сифатини кўтариш мақсадида дастурда турли эффектив ва замонавий педагогик технологиялар ишлатилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Фанни ўқитишдан мақсад – тингловчиларда коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари модулининг методологик тамойиллари, асосий тушунча ва тамойиллари бўйича мутахассислик профилига мос билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш ва такомиллаштириш, ҳамда тингловчиларда матн билан ишлаш малакаларини шакллантириш ва матнни таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиришдир.

Коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари модулининг **асосий вазифалари** қуйидагилар:

- коммуникатив тилшунослик тушунчаси бўйича таянч назарий ва амалий билимларни шакллантириш;
- коммуникатив компетенция тамойилларини билиш;
- коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари бўйича тингловчиларнинг кўникмаларини янада такомиллаштириш;
- CEFR ва унинг доирасида 4 компетенция: лингвистик, социолингвистик, дискурсив ва стратегик компетенциялар;
- хорижий тилларни умумевропа ҳамда миллий стандартлар талаблари асосида ўқитишнинг лингвистик аспекти модули бўйича фойдаланиладиган анъанавий ва замонавий таҳлил методлари асосида лисоний ва маданий тузилмаларнинг ўзаро муносабатини аниқлаш ва таҳлил ўтказиш кўникмаларини шакллантириш;
- хорижий тилларни умумевропа ҳамда миллий стандартлар талаблари асосида ўқитишнинг лингвистик аспекти бўйича турли билимлар тузилмалари ва ахборотнинг акс эттирилиши йўлларини ўрганишга қаратилган когнитив методларни амалда қўллаш олишни ўргатиш;
- хорижий тилларни умумевропа ҳамда миллий стандартлар талаблари асосида ўқитишнинг лингвистик аспекти таркибида ётган концептуал аҳамиятга эга ахборотни, муаллиф интенцияларини (мақсад) тадқиқот асосида очиқ бериш.

Хорижий тилларни умумевропа ҳамда миллий стандартлар талаблари асосида фонетик ва грамматик ҳодисалар, лингвистик атамалар, коммуникатив интенция (мақсад), коммуникация билан боғлиқ шарт-шароитлар, прагматик эффект ва коммуникация эффективлиги, прагматик, мақсадлар каби тушунчаларни ўрганишни назарда тутди.

Модул бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма, малака ва компетенциясига қўйиладиган талаблар

Коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари модули бўйича

тингловчилар қуйидаги янги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларга эга бўлишлари талаб этилади:

Тингловчи:

- коммуникатив тилшунослик тушунчасини;
- коммуникатив компетенция тамойилларини;
- CEFR ва унинг доирасида 4 компетенция: лингвистик, социолингвистик, дискурсив ва стратегик компетенцияларни;
- сўзлашув орқали коммуникатив компетенцияни ўргатишни;
- тинглаш орқали коммуникатив компетенцияни ўргатишни;
- ёзиш орқали коммуникатив компетенцияни ўргатишни;
- ўқиш орқали коммуникатив компетенцияни ўргатишни;
- коммуникатив грамматика ва коммуникатив лексикани;
- концептларини интерпретация қилиш ва ўқитишни;
- хорижий тилларни умумевропа ҳамда миллий стандартлар талаблари асосида ўқитишнинг лингвистик аспектларининг маданий концептлар, лингвокультурема, маънонинг маданият билан боғлиқ бўлаги, маданий муҳим ахборот, лингвокультурологик майдон (поле), лингвокультурологик ҳолат, миллий дунё тасвири ҳақидаги *билимларга* эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари модулининг асосий йўналишлари ва категорияларини англаш;
- коммуникатив тилшунослик модулининг методологик принциплари тамойиллари ва ёндашувларини фарқлаш;
- коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари модулининг терминологик аппарати, қонуниятлари ва асосий тушунчаларини амалий жиҳатдан қўллаш;
- сўз ва унинг семантикаси, тузилиши, матн категориялари, фонетик ва фонологик назариялар: информативлик, модаллик категориялари, матн яхлитлиги ва тугалланганлиги категориялари, матнда ўрин-пайт категорияларини ўзаро фарқлаш;

- коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари модули бўйича назарий мавзуларни ва эгалланган ахборотни амалиётда қўллаш малакаларини эгаллаши зарур;

Тингловчи:

- мавзуларни таҳлил методларини (лингвистик шарҳлаш, суперлинеар таҳлил методи, семантик, стилистик, концептуал таҳлил, сўз ва матн таҳлилининг статистик, инференция методи, матн таҳлилининг статистик методлари) билиш ва уларни ўқув жараёнида қўллаш;
- модул бўйича эгалланган билим, кўникма ва малакаларни баҳолаш, хулосалар бериш, умумлаштириш ҳамда тадқиқотлар олиб бориш;
- модул бўйича ортирилган малакаларни ўз илмий тадқиқот амалиётида қўллаш *компетенцияларига* эга бўлиши лозим.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари модули Чет тили ўқитишдаги замонавий методлар, тил компетенцияларини баҳолаш механизмлари, тилшуносликда тадқиқотлар олиб боришнинг тизимли таҳлили каби тилшуносликнинг йўналишлари билан ўзаро боғлиқ.

Мазкур модулни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланилади.

Хусусан, интерфаол методларнинг қуйидаги турларидан кенг фойдаланилади:

- гуруҳли музокаралар (group discussions);
- жамоа лойиҳалари (project work);
- жуфтликлар бўлиб топшириқларни бажариш (pair work);
- якка ҳолда маълум мавзу бўйича презентациялар қилиш (individual presentation);
- давра суҳбатлари ўтказиш (round-table discussion);
- инсерт техникаси (Insert technique);

- пинборд техникаси (Pinboard);
- кейс- стади (case-study);
- ақлий ҳужум методи (brainstorming).

Шунингдек, фанни ўқитишда замонавий ахборот технологияларидан ҳам кенг фойдаланилади, жумладан:

- мультимедиа ёрдамида машғулотлар ташкил этиш,
- Power Point дастури ёрдамида презентациялар ташкил қилиш, компьютерда тестлар ўтказиш.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар Коммуникатив тилшунослик ва тил компетенциялари ўқув модули яратишни ўрганиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти

№	Модул мавзулари	Аудитория ўқув юкламаси		
		жами	жумладан	
			Назарий	Амалий машғулот
1.	Коммуникатив тилшунослик (زبانشناسی ارتباطی). Коммуникатив компетенция ва унинг тамойиллари (صلاحیت ارتباطی و اصول آن)	4	2	2
2.	Тил ўқитиш стандартларини ишлаб чиқиш асослари (مبانی تدوین استاندارد آموزش زبان).	4	2	2
3.	Форс тилини ўқитишнинг намунавий стандарти тавсифи (توصیف استاندارد مرجع آموزش (زبان فارسی)).	4	2	2
4.	Форс тилини ўқитишнинг замонавий методлари (روشهای نوین آموزش زبان فارسی).	2		2
5.	Форс тилини ўқитишнинг замонавий кўникмалари (مهارتهای نوین آموزش زبان فارسی).	4		4
	Жами:	18	6	12

ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-2-мавзулар. Коммуникатив тилшунослик (زبانشناسی ارتباطی).

Коммуникатив компетенция ва унинг тамойиллари

(صلاحیت ارتباطی و اصول آن)

Коммуникатив тилшунослик. Коммуникатив компетенция ва унинг тамойиллари. Таянч тушунчалар: CEFR, коммуникатив компетенция, лингвистик / грамматик компетенция, социолингвистик компетенция, прагматик компетенция / дискурсив компетенция ва стратегик компетенция. Мулоқот маҳорати, тил/грамматика аспекти, социолингвистик маҳорат, прагматик маҳорат, стратегик маҳорат.

Қўлланиладиган таълим технологиялари: *диалогик ёндашув, муаммоли таълим, мунозара, ўз-ўзини назорат.*

3-4-мавзулар. Тил ўқитиш стандартларини ишлаб чиқиш асослари

(مبانی تدوین استاندارد آموزش زبان)

Стандартнинг таркибий қисмлари. Дунё стандартлари. Тил ўқитишнинг умумевропа стандартлари. Америка хорижий тиллар ташкилотининг тил ўқитиш стандарти (ACTFL). Канада баҳолаш тизими (CLB). CEFR (тил билиш даражасини аниқлаш миллий имтиҳон тизимлари) даражалари учун тил ўқитиш тамойиллари. Таянч тушунчалар: тил ўқитиш стандарти, CEFR, тил билиш даражаси, шакл, мазмун.

Қўлланиладиган таълим технологиялари: *муаммоли таълим, кластер, диаграмма, мунозара, ўз-ўзини назорат.*

5-6-мавзулар. Форс тилини ўқитишнинг намунавий стандарти

тавсифи (توصیف استاندارد مرجع آموزش زبان فارسی)

Саъдий фондининг намунавий стандарти (استاندارد مرجع بنیاد سعدی). Саъдий фондининг намунавий стандартида таърифланган тил ўрганиш даражалари. Ҳар бир даражада назарда тутилган таълимий мақсад. Таянч тушунчалар: (سطح نوآموز) босқичининг таълимий мақсади. Бошланғич (سطح مقدماتی) босқичининг таълимий мақсади. Илк ўрта (سطح پیش میانی) босқичининг таълимий мақсади. Ўрта (سطح میانی) босқичининг таълимий мақсади. Юқори ўрта (سطح فوق)

میانی) босқичнинг таълимий мақсади. Юқори (سطح پیشرفته) босқичнинг таълимий мақсади. Моҳир (سطح ماهر) босқичининг таълимий мақсади. Ижро этиш усули ва форс тилини ўқитишнинг таквимий режаси. Таянч тушунчалар: намунавий стандарт, тил ўрганиш даражалари, таълимий мақсад.

Қўлланиладиган таълим технологиялари: *диалогик ёндашув, муаммоли таълим, БББИ, мунозара, ўз-ўзини назорат.*

7-мавзу. Форс тилини ўқитишнинг замонавий методлари

(روشهاى نوین آموزش زبان فارسى)

Ўқув режаси ва дарсни режалаштириш (برنامه درسى و طراحی درس). Уй вазифалари ва машғулотларни лойиҳалаш (طراحی تکلیف ها و فعالیت ها). Ўқитиш ва синфни бошқариш (تدریس و مدیریت کلاس). Таянч тушунчалар: ўқув режа, дарсни режалаштириш, уй вазифаси, лойиҳалаш, синфни бошқариш.

Қўлланиладиган таълим технологиялари: *диалогик ёндашув, муаммоли таълим, мунозара, кейс, ўз-ўзини назорат*

8-9-мавзулар. Форс тилини ўқитишнинг замонавий кўникмалари

(مهارتهای نوین آموزش زبان فارسى)

Ўқиш кўникмаси (مهارت خوانداری). Ўқиш тушунчаси ўтмишда ва ҳозирда. Ўқиш кўникмасининг турлари. Кўпчилик ҳузурида ўқишнинг аҳамияти. Чет тилидаги матнларни ўқиш борасида тадқиқот. Эшитиш кўникмаси (مهارت شنیداری). Эшитиш кўникмасини ўрганиш. ОАВ хабарларини эшитиш. Эшитиш кўникмаси бўйича машқлар. Оғзаки нутқ (сўзлашув) кўникмаси (مهارت گفتاری). Сўзлашув кўникмасининг турлари. Дарс жараёнида сўзлашув кўникмасига оид бажариладиган амаллар. Сухбат шаклларида оид машқлар. Шеърый матн асосида сухбат. Ёзиш кўникмаси (مهارت نوشتاری). Тил тўғрисида олинган билимларни мустаҳкамлаш учун ёзиш. Алоқа ўрнатиш учун ёзиш. Ёзиш кўникмасига оид машқлар. Грамматик кўникма (مهارت دستوری). Грамматик структураларни ўқитиш тарихи. Хорижий тилни ўқитишда грамматик кўникманинг аҳамияти. Лексик кўникма (مهارت واژگانی). Хорижий тилни ўқитишда лексик кўникманинг ўрни. Тил кўникмаларини бир пайтда ўзлаштириш. Таянч тушунчалар: тил кўникмалари, ўқиш кўникмаси, эшитиш кўникмаси, сўзлашув кўникмаси, ёзиш кўникмаси, грамматик кўникма, лексик

кўникма.

Қўлланиладиган таълим технологиялари *диалогик ёндашув, муаммоли таълим, кейс, мунозара, ўз-ўзини назорат.*

Ўқитиш шакллари

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);

- давра суҳбатлари (кўрилаётган саволларга ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

- баҳс ва мунозаралар (асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

“Ақлий ҳужум” – инглизча “**brain storming**” сўзларидан олинган бўлиб, бирор муаммо бўйича иштирокчилар томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келинадиган методдир. Бу метод ақлий фаолликни қўзғатади, ижодий ва инновацион жараёнларни жадаллаштиради. Бу методнинг пайдо бўлиши иккинчи жаҳон урушида Япон денгизида хизмат қилган америкалик мутахассис А. Осборн билан боғлиқ. 50-йилларнинг охирига келиб америкалик психолог А. Осборн ўзи ишлаётган университетда “Ақлий ҳужум” методини кутилмаган ғоя ва таклифлар тўплаш, мураккаб бўлмаган масалаларни ечиш усули сифатида тарғиб қила бошлади. Ижодий фаолликнинг ва маҳсулдорликнинг стимулятори ҳисобланган “Ақлий ҳужум” методи асосан янги, оригинал фикрларнинг туғилишига қаршилик кўрсатувчи танқидий муҳитнинг йўқлиги деб аталган психологик механизмга таянади.

“Ақлий ҳужум” методининг ёзма ва оғзаки шакллари мавжуд. Оғзаки шаклида таълим берувчи томонидан берилган саволга таълим олувчиларнинг ҳар бири ўз фикрини оғзаки билдиради. Таълим олувчилар ўз жавобларини аниқ ва қисқа тарзда баён этадилар. Ёзма шаклида эса берилган саволга таълим олувчилар ўз жавобларини қоғоз карточкаларга қисқа ва барчага кўринарли тарзда ёзадилар. Жавоблар доскага (магнитлар ёрдамида) ёки «пинборд» доскасига (игналар ёрдамида) маҳкамланади. “Ақлий ҳужум” методининг ёзма шаклида жавобларни маълум белгилар бўйича гуруҳлаб чиқиш имконияти мавжуддир. Ушбу метод тўғри ва ижобий қўлланилганда шахсни эркин, ижодий ва ностандарт фикрлашга ўргатади.

“Ақлий ҳужум” методидан фойдаланилганда таълим олувчиларнинг барчасини жалб этиш имконияти бўлади, шу жумладан таълим олувчиларда мулоқот қилиш ва мунозара олиб бориш маданияти шаклланади. Таълим

олувчилар ўз фикрини фақат оғзаки эмас, балки ёзма равишда баён этиш маҳорати, мантиқий ва тизимли фикр юритиш кўникмаси ривожланади. Билдирилган фикрлар баҳоланмаслиги таълим оловчиларда турли ғоялар шаклланишига олиб келади. Бу метод таълим оловчиларда ижодий тафаккурни ривожлантириш учун хизмат қилади.

“Ақлий ҳужум” куйидаги қоидалар бўйича ўтказилади: -фикр ҳеч қандай чекланмаган ҳолда, иложи борича баландроқ овозда айтилиши лозим; -ҳар қандай фикрни айтиш мумкин, у қабул қилинади; -ғояларга тушунтириш берилмайди, улар вазифаларга бевосита боғлиқ ҳолда айтилади; -таклифлар бериш тўхтатилмагунча, айтилган ғояларни танқид ёки муҳокама қилишга йўл қўйилмайди.

Самарали ақлий ҳужум учун босқичлар: 1.Иштирокчиларни мажбурий бўлмаган ҳолда ўтказинг. 2.Фикрларни баён қилиш учун қоғоз ва доскани тайёрланг. 3.Ақлий ҳужум иштирокчиларига муаммони етказиш керак. 4. Иш тартибини аниқланг: а) фикрлар ташланганда уларни баҳоламанг б) доимий фикрлаш озодлиги с) қанча ақлли фикр кўп бўлса, шунча яхши д) “ушланг”, “тутинг” бошқаларнинг фикрларини ривожлантиринг 5. Фикрлар тўғрисида суриштиринг ва тезда уларни ёзинг. 6. Қоғоз варағи тўлдирилганда, уни муҳокама учун қўйинг. 7.Ўз ғояларингизни қўшиб янги ғояни рағбатлантиринг. 8.Бошқалар фикрини танқид қилиш ёки устидан кулиш керак эмас, кулгига йўл қўйманг.

Шундай қилиб, “Ақлий ҳужум” методи дастлаб АҚШ, Англия, Франция

сўнгра Японияда ишлатилди. 70-йиллардан бошлаб Россияда, 90-йиллардан бошлаб эса Ўзбекистонда ишлатила бошланди.

“БББ” график органайзери - бирор матн ёки мавзунини интерфаол ўқиш-ўзлаштириш усулларида бири бўлиб, жадвал кўринишида бажарилади ва қуйидагича қўлланилади: таълим олувчиларга бирор мавзу эълон қилинади. Бу тўғрида уларга маълум бўлган ахборотларни жадвалнинг “Биламан” қисмига, мавзу бўйича яна қандай маълумотларни билишни хоҳлашса, уларни жадвалнинг “Билишни хоҳлайман” қисмига ёзадилар. Сўнгра, уларга мавзуга оид матн тарқатилади. Улар микрогуруҳлар таркибида матнни мустақил ўзлаштириб, жадвалнинг “Билиб олдим” қисмини тўлдирадилар. Ҳар бир гуруҳ сардори тузилган жадвалларни тақдим қилади. Жадвалнинг барча қисмлари таққосланади.

“БББ” график органайзери талабаларга форс тилидаги мавзулар бўйича билимлари даражасини баҳолай олиш имконини беради. Уни қўллашда ўқитувчи томонидан талабаларга қоғозда акс этган қуйидаги жадвал тарқатилади:

Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

مى دائم	مى خواهم بدانم	دانشته ام

Талабаларнинг мавзу бўйича билим даражалари ўрганилади. Талабалар ўзлари билган тушунчаларни жадвалнинг биринчи устунига ёзиб қўядилар.

Ўқитувчи томонидан мавзуга доир янги тушунчалар берилади ва талабалар ўзлари билишни хоҳлаган тушунчаларни жадвалнинг иккинчи устунига ёзиб оладилар. Ўқитувчи мавзуга оид маълумотлар билан батафсил таништиради. Дарс сўнгида талабалар билиб олган тушунчаларини жадвалнинг сўнги устунига ёзиб қўядилар. Бу жадвал талабаларга олган билимларини

баҳолаш имконини беради. Дарс сўнгида ушбу жадвал туширилган иш қоғозлари ўқитувчига йиғиб берилади. Ўқитувчи ушбу жадвалдаги устунларнинг талабалар томонидан тўлдирилиш даражасини ўрганиб чиқиши натижасида ўзига баҳо бериш имконига эга бўлади. Талбаларга янги мавзуни тушунтиришда қай даражада таъсир кўрсата олганлиги намоён бўлади.

Кроссворд – ўйин методи. Кроссворд ўйини ХХ асрнинг бошларида пайдо бўлди ва ўзининг қизиқарлилиги билан қисқа вақт ичида бутун дунёга тарқалди. “Кроссворд” сўзи инглизча сўздан олинган бўлиб, “cross” – “кесиш ўтиш” ва “word” – “сўз” сўзларининг бирикмасидир ва у бошқотирма маъносини англатади. Кроссвордлар шакли ва ҳажми жиҳатидан жуда кўп турли бўлади.

Кроссвордга оид муҳим педагогик-психологик жиҳатлар устида тўхталиб ўтамиз: Талаба учун кроссворд: 1. Ўйин характерига эга. Бу хусусият мавзуни осон эгаллаш имконини беради. Чунки инсоннинг руҳияти мавзуни ўйин орқали қабул қилишга мойилдир. 2. Хотирани чиниктиради. 3. Фикрлаш доирасини кенгайтиради, ақлни пешлайди. 4. Англаш ва фаҳмлаш қобилиятини ривожлантиради. 5. Сўз бойлигини оширади. 6. Изланувчанликни вужудга келтиради. 7. Интеллектуал салоҳиятни кенгайтиради. 8. Мустақил фикрлаш кўникмасини ҳосил қилади ва шакллантиради. 9. Бўш вақтни мазмунли ўтказиш имконини беради.

Ўқитувчи учун кроссворд: 1. Кроссворд ўқув жараёнида талабаларнинг олган билимини аниқлашнинг барча назорат босқичларида (жорий, оралик ва

якуний назорат босқичларида) қўлланиши мумкин. 2. Кроссворддан талабаларнинг мустақил билим олишини ташкил қилишда фойдаланиш мумкин. Шунингдек, талабалар ўзлаштириши керак бўлган мавзу бўйича мустақил равишда кроссворд тузиш топшириғини бажариши ҳам мустақил билим олишнинг бир турини ташкил этади. 3. Кроссворд барча фанлар бўйича тузилиши мумкин. Кроссворднинг юқорида келтирилган жиҳатлари дарсларда қўлланиши учун тўлиқ асос бўлади, деб ҳисоблаймиз.

Кроссворд ёрдамида талаба билимини текширишнинг бу усулу ўқитувчига аудитория дарси вақтидан унумли фойдаланишга ва талабанинг таълим олишдаги фаоллигини оширишга имкон беради. Бирданига амалга оширилган бундай назорат тури талаба учун ҳам қизиқарли ҳамда шу кунгача эгаллаган назарий ва амалий билим ва кўникмаларни текшириш, ўзига бўлган ишончи ва зехнини яна бир марта синаш имконини беради.

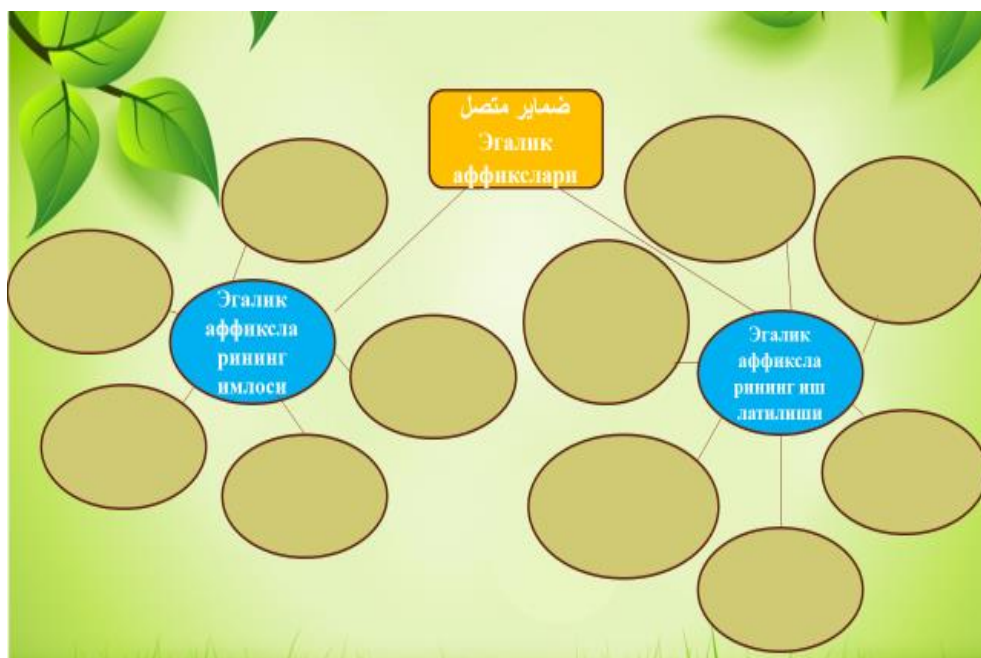
“Кластер” (тармоқ, ғунча, боғлам) методи - таълим олувчиларга берилган муаммолар хусусида эркин, очиқ ўйлаш ва шахсий фикрларни бемалол баён этиш ва турли жавоблар ўртасида боғлиқлик ўрнатиш ҳамда гуруҳлаш имкониятини яратувчи методдир. “Кластер”лар ғояси-ни ишлаб чиққан олимлар Жени Стил ва Стил (1991) ҳисобланади.

“Кластер” лотинча сўз бўлиб, “ғунча”, “боғлам” маъносини англатади. Кластер методи бирор объект, предмет, тушунча билан боғлиқ бўлган атамалар, сўзлар, ибораларни жамлаш ва ўзаро боғлиқликда кўргазмали шаклда ифода этишдан иборат. Шунга кўра бу методни ахборотларни ёйиш методи деб ҳам аташ мумкин. Мазкур метод турли хил тушунчалар, ғоялар ўртасидаги боғлиқликларни муайян тизимли график шаклда тасвирлаш орқали улар тўғрисида бир мунча яққол фикрлаш имкониятини беради.

“Кластер” методи педагогик, дидактик стратегиянинг муайян шакли бўлиб, ўқувчи-талабаларга исталган муаммо (мавзулар) хусусида эркин, очиқ ўйлаш ва шахсий фикрларини бемалол баён этиш учун шароит яратишга ёрдам беради. Бу метод аниқ объектга йўналтирилган фикрлаш шакли саналади.

Кластер методидан фойдаланишда қуйидаги шартларга риоя қилиш талаб

этилади: -ниманики ўйлаган бўлсангиз шуни қоғозга ёзинг; -фикрингизнинг сифати тўғрисида ўйлаб ўтирмай, уларни шунчаки ёзиб бординг; -сўзлардаги имло хатолар ва бошқа жиҳатларга эътибор берманг; -белгиланган вақт ниҳоясига етмагунча, ёзишдан тўхтаманг; -агар маълум бир муддат бирор бир ғояни ўйлай олмасангиз, у ҳолда қоғозга бирор нарсани расмини чиза бошланг, бу ҳаракатни янги ғоя туғулгунига қадар давом эттиринг; -муайян тушунча доирасида имкон қадар кўпроқ янги ғояларни илгари суриг хамда ғоялар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни кўрсатишга ҳаракат қилинг; -ғоялар йиғиндисининг сифати ва улар ўртасидаги алоқаларни кўрсатишни чекламанг.

Кластерлар тузиш методидан машғулот бошланишида ҳам, фикрлаш босқичида ҳам фойдаланилади. Ундан ўқувчи-талабаларнинг муайян мавзуни синчиклаб тўлиқ ўргангунларича фаол фикрлаш фаолиятини таъминлаш мақсадида фойдаланиш мумкин. Кластерлар тузиш ўқувчи-талабаларнинг тасаввурларини янги боғланишлар билан бойитиш, уларни график кўринишда ифодалаш хамда мавзу бўйича якуний муҳокама ўтказиш воситаси сифатида қўлланилиши мумкин. Бу уларнинг янги билимларни яхши ўзлаштириши, муайян мавзу тўғрисидаги тасаввурларини кенгайтириш ва унга тегишли боғлиқлик-ларни тушунишларига йўл очадиган стратегиядир. Кластер тузиш кетма-кетлиги қуйидагича: - калит сўз ёзилади; - калит сўзга тааллуқли сўзлар ёзилади; - сўзлар ўртасидаги боғлиқликлар кўрсатилади; - сўзлар тармоқлаб

чиқилади; - тармоқлар таҳлил қилинади.

Кластерни кўпроқ “англаш”, “тушуниш” фазасида қўллаган маъқул. Чунки бу ўқувчи-талабаларга ўқув материалларини нафақат мустақил ва фаол ўзлаштириш, балки ўз тушунчаларини кузатиб бориш имконини ҳам беради.

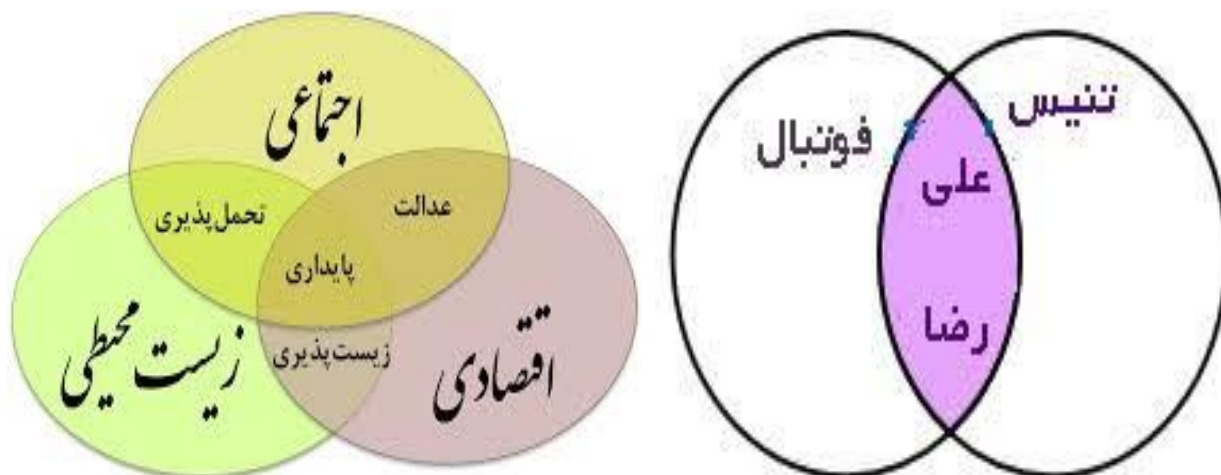

“Венн диаграммаси” методи. Бу методга инглиз файласуфи, математики, мантиқшуноси Жон Венн асос солган. Мазкур метод ўқувчи-талабаларда мавзуга нисбатан таҳлилий ёндашув, айрим қисмлар негизида мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтезлаш) кўникмаларини ҳосил қилишга йўналтирилади.

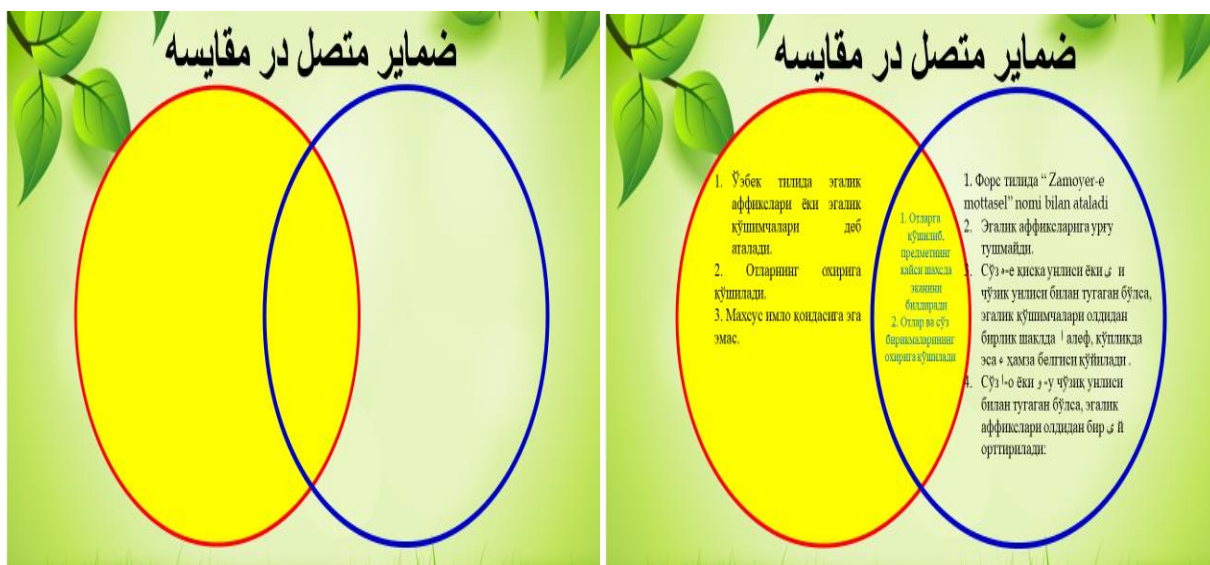
Методни қўллаш босқичлари қуйидагилардан иборат: – ўқувчи-талабалар кичик гуруҳларга бўлинади; – синф доскасига “Венн диаграммаси”нинг схемаси чизилади ва бу схемани тўлдириш қодалари тушунтириб берилади; – ҳар бир кичик гуруҳга ўрганилаётган мавзу (бўлим, боб) юзасидан алоҳида топшириқлар берилади; – доскага топшириқни бажариш учун зарур бўлган турли усулларда тайёрланган маълумотлар илиб қўйилади, улар чизиб ёки ёзиб ҳам акс эттирилиши мумкин; – топшириқлар бажарилгач, ҳар бир кичик

гурух аъзолари орасидан лидерлар танланади; – лидерлар гуруҳ аъзолари томонидан билдирилган фикрларни умумлаштириб, доскада чизилган “Венн диаграммаси”ни тўлдирадилар, бу ўқув гуруҳининг умумий иш натижаси бўлади; – ўқув гуруҳининг умумий “Венн диаграммаси” якуний муҳокама, таҳлил қилинади, тақдимот ўтказилади.

Метод ўқувчи-талабалар томонидан ўзлаштирилган ўзаро яқин назарий билимлар, маълумотлар ёки далилларни қиёсий таҳлил этишга ёрдам беради. Ушбу методдан муайян бўлим ёки боблар бўйича якуний дарсларни ташкил этишда фойдаланиш янада самаралидир.

“ФСМУ” методи – ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда, баҳс-мунозарлар ўтказишда ёки ўқув семинари якунида, бирор бир бўлим ўрганилгандан сўнг қўлланилиши мумкин, чунки бу технология тингловчиларни ўз фикрини химоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга, шу билан бир қаторда

таълим олувчиларни ўқув жараёнида эгаллаган билимларини таҳлил этишга, қай даражада эгаллаганликларини баҳолашга ҳам тингловчиларни баҳслашиш маданиятига ўргатади.

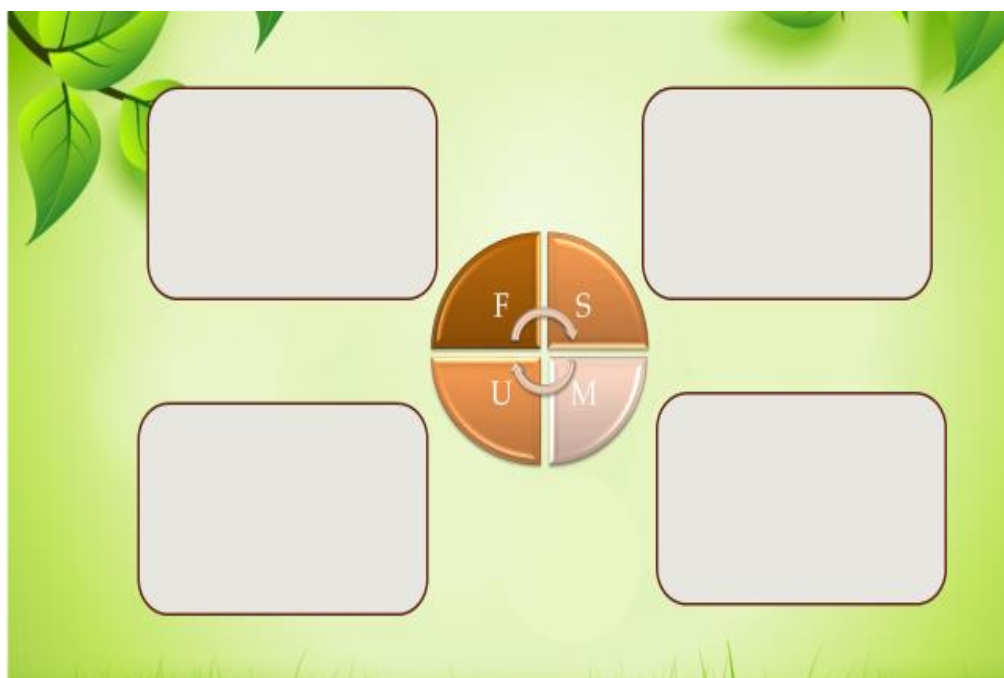
ФСМУ методининг умумий схемаси:

Ф-фикрингизни баён этинг;

С-фикрингиз баёнига бирор бир сабаб кўрсатинг;

М-кўрсатилган сабабни исботловчи мисол келтиринг;

У-фикрингизни умумлаштиринг.

Мазкур метод машғулотда ўрганилаётган мавзунинг муҳокамаси жараёнида унга доир масалалар бўйича талабалар ўз фикрларини баён қилишлари, шу фикрларни асословчи сабабларни кўрсатишлари, уларни тасдиқловчи мисолларни келтиришлари ва пировардида умумлаштирувчи хулосалар чиқаришларини ўргатиш ва машқ қилдириш методидир.

Ўқитувчи вазифани бажариш учун вақтни белгилаб эълон қилади. Вазифаларни бажариш вақтида умумий раҳбарликни амалга оширади. Талабалар ўзларига берилган вазифани бажариб бўлгандан сўнг, уларнинг умумий муҳокамасини ташкил қилади. Вазифани энг яхши бажарганлар рағбатлантирилади.

Қайд этилган барча методларнинг ўзига хос хусусияти, мақсад ва вазифаларининг умумийлиги, талабаларнинг таҳсил олиши ва мулоқотдаги

шахсий маъсулиятини тақозо этиши шунингдек, муваффақият қозонишга бир хил имкониятларнинг мавжудлигидадир.

Юқорида келтирилган замонавий педагогик технология турлари хорижий тилларни, хусусан, форс тилини ўрганишда катта аҳамият касб этади, зеро кичик гуруҳларда ҳар бир иштирокчининг ўз фикрини билдириб, гуруҳ раёларини шакллантириши ўрганилаётган мавзунинг талаба онгида чуқур сингишини намоён қилмоқда. Бу эса талабаларнинг тил ўрганишга бўлган қизиқишларини янада ортишига сабаб бўлади.

Хулоса сифатида шунини айтиш мумкинки, хорижий тилларни турли интерфаол усуллар ва график организаерлар орқали ўқитилиши ўқитувчи томонидан берилган билимларни талабалар хотирасида яхши сақланишига, дарс сифати ва талабалар билим даражасига ижобий таъсир кўрсатади.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

MAVZU
№ 1

Коммуникатив тилшунослик (زبانشناسی)
(ارتباطی). Коммуникатив компетенция ва
унинг тамойиллари (صلاحیت ارتباطی و اصول آن)

Маъруза режаси:

1. Коммуникация ва унинг турлари
2. Коммуникатив тилшунослик ва унинг тармоқлари

Муомала кишилар ўртасидаги ахборот олиш ва бериш жараёнидир. Муомала кишиларнинг бир-бирига ўзаро таъсир қилиш жараёнидир. Муомала воситаси тил ҳисобланади. Муомала орқали кишилар амалий ва назарий фаолиятларини ташкиллайдилар, ахборот алмашадилар, бир-бирларини тушунадилар, бир-бирлари билан келишадилар, мақсадга қаратилган ҳаракат дастурларини тузадилар, бир-бирларига ўзаро таъсир ўтказадилар. Муомала жараёнида шахслар ўртасидаги муносабатлар шаклланади, юзага чиқади ва амалга ошади. Муомала тил воситаси билан - вербал, ёки тилнинг иштирокисиз-новербал амалга оширилиши мумкин. Вербал муомала жараёнида сўз муҳим ўрин тутди. Сўз талаффуз қилиниши, ички нутқда такрорланиши, ёзилиши, махсус ишоралар ёрдамида ифодаланиши мумкин. Нутқ оғзаки ёки ёзма бўлиши, монолог ёки диалог шаклида ифодаланиши мумкин. Муомала фақат кишилар ўртасидаги ахборот алмашишдангина иборат бўлмай, балки кишиларнинг ҳис-ҳаяжонларини ҳам қамраб олади. Муомаланинг бу жиҳати – новербал коммуникацияни ташкил қилади. Новербал муомала воситалари бўлиб имо-ишора, ҳаракат, оҳанг, интонация, пауза, кулги, табассум, кўз ёши ва бошқалар хизмат қилиши мумкин. Новербал воситалар вербал муомалани тўлдиради. Новербал воситалар ёрдамида бир сўзга кўплаб маъно бериш мумкин. Тилларни ўргатишда шу тил соҳибига хос бўлган новербал воситаларни ҳам ўргатиш лозим. Акс ҳолда чет тили тўла ўзлаштирилмайди. Чунки турли тиллардаги новербал воситалар бир-биридан фарқ қилади.

Гапиришни ўргатиш жараёнида талабаларни юзма-юз ўтқазиб ижобий самара беради. Муомала жараёнида тилга ҳос бўлган новербал воситалардан тўғри фойдаланиш муомала маданиятининг таркибий қисми ҳисобланади. Муомала мураккаб кўп қиррали жараён дир. Муомала жараёнининг қуйидаги уч томонини таъкидлаш лозим, улар: 1. Коммуникатив ёки ахборот алмашиш. 2. Интерактив ёки муомала жараёнида нафақат сўз билан, балки ҳаракат билан алоқада бўлиш. 3. Персептив ёки кишини киши томонидан идрок қилиш, тушуниш ва баҳолаш, шу асосда муомалада бўлиш (кўринишини, билимини, ҳаракатларини, у ҳақидаги фикрларни...).

Муомала иштирокчиларига кўра унинг бир неча турларини фарқлаш мумкин. Биз учун энг муҳими таълимий муомаладир. Таълимий муомала

деганда педагог ва талабанинг ўзаро муносабати, муомаласи тушунилади. Педагог ва ўқувчилар ўртасида самимий муомала жараёнини вужудга келтирмай туриб таълим ва тарбияга оид вазифаларни амалга ошириш мумкин эмас. Таълимий муомалада педагог ташаббускор бўлиб, ушбу жараёни ташкил қилади ва бошқаради. Педагог муомала жараёнида уч хил йўл тутиши мумкин: 1. Демократик йўл- вазифаларни белгилаш ва бажаришда педагог ва талабалар фаол иштирок этадилар. Ҳамма тенг ҳуқуқли ҳисобланади. 2. Авторитар йўл-барча масалаларни педагог ҳал қилади, талабалар фақат бажарувчи бўлиб қоладилар. 3. Либерал йўл- педагог фақат тушунтириш, ишонтириш, кўндириш билан чегараланади, талабчанлик қилмайди. Ҳамма иш ўз ҳолига ташлаб қўйилади.

Тажриба авторитар ва демократик йўллар уйғунлашган усул билан ишлаш ижобий самара беришини кўрсатади. Муомала а) расмий, б) норасмий бўлиши мумкин. Расмий муомалага: ўқитувчи-ўқувчи, врач-мижоз, сотувчи-харидор, раҳбар-ходим ва бошқалар ўртасидаги муомала киради. Норасмий муомалага шахслар ўртасидаги ўзаро муносабатларга асосланган муомалани кўрсатиш мумкин. Норасмий муомаланинг олий формаси севги ва дўстликдир. Муомалада норасмийликка интилиш кишиликка хос бўлган хислатдир. Кишилар билан норасмий муомала қилиш қобилияти қуйидагиларга боғлиқ: - шахсий хислатларга (муомалага интилиш, ишонч, тортинмаслик ва бошқалар); - муомалага усталик (алоқа ўрната билиш, суҳбатдошни тушуна билиш, унинг хислатларини ўзига хос хусусиятларини кўра билиш, вазиятни юмшата билиш ва бошқалар); - муомала одобини, назокатини сақлай билиш. Муомала одоби деганда кишининг муомала жараёнида ундан кутилаётган вербал ва новербал воситаларни ишлата билиш қобилияти ва маҳорати тушунилади. Одоби, хушмуомала, назокатли киши ҳар доим вазиятни тўғри баҳолай олади ва ундан кутилаётган муомалани қилади. Муомала мезонларини билмаслик ва уларни бузиш одобсизлик ҳисобланади. Одобсизлик эса ўзаро келишмовчиликларга олиб келади. Натижада муомала маданияти бузилади, муносабатлар таранглашади, салбий натижалар келиб чиқади ва ишга путур етади. Барча фаолиятга ўргатилгани каби, муомалага ҳам ўргатилади.

XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб тилнинг бевосита ҳаракатдаги, муомаладаги кўриниши ўрганила бошланди ва унда содир бўладиган ўзгаришларни аниқлашга киришилди. Тилнинг ривожланиши кишиларнинг ҳаёти, уларнинг нутқ фаолиятлари билан боғлиқ равишда ўрганила бошланди. Тилшунослик фанида тилнинг ушбу томони унинг коммуникатив аспекти деб ном олди. Бу коммуникатив тилшуносликнинг вужудга келишига сабаб бўлди.

Коммуникатив тилшуносликнинг қуйидаги тармоқлари мавжуд: 1. Психоллингвистика. 2. Социоллингвистика. 3. Матн тилшунослиги. 4. Прагматик тилшунослик.

Коммуникатив тилшунослик қуйидаги масалалар билан шуғулланади:

- Коммуникация жараёни, унинг моҳияти, қонуниятлари, тузилиши, шарт-шароитлари, хусусиятлари, таркибий қисмлари ва бошқалар.
- Муомаланинг ахборот алмашиш жараёни эканлиги.
- Муомаланинг кишиларнинг ўзаро таъсир қилиш жараёни эканлиги.

- Муомаладаги ижтимоий назорат масалалари.
- Муомаладаги мезон ва меъёр.
- Муомаладаги роллар масаласи.
- Муомала маданияти ва одоби.
- Муомала турлари.
- Табиий муомала.
- Муомала жараёнидаги қайта боғланиш.
- Муомаланинг миллий хусусиятлари.
- Муомала жараёнининг шахснинг шаклланиши ва ривожланишига таъсири.

- Муомала трейнинги (машқи).

Компетентциявий ёндашув деганда нимани тушунамиз? “Competence” сўзи “to compete” сўздан келиб чиққан бўлиб, “мусобақалашмоқ”, “рақобатлашмоқ”, “беллашмоқ” деган маънони билдиради. Сўзма-сўз таржима қилинса “мусобақалашмоқга лаёқатлилиқ” маъносида келади. Илмий педагогик, психологик манбаларда берилишича, компетенция, компетентлилиқ ўта мураккаб, кўп қисмли, кўпгина фанлар учун муштарақ бўлган тушунчалардир. Шу боисдан унинг талқинлари ҳам ҳажман, ҳам таркибига кўра, ҳам маъно, мантиқ мундарижаси жиҳатидан турли-тумандир. Атаманинг моҳияти шунингдек, “самарадорлиқ”, “мослашувчанлиқ”, “ютуқлилиқ”, “муваффақиятлиқ”, “тушунувчанлиқ”, “натижалиқ”, “уқувлилиқ”, “хосса”, “хусусият”, “сифат”, “миқдор” каби тушунчалар асосида ҳам тавсифланмоқда. “Компетентлилиқ”, “компетенция” тушунчалари тавсифларида қуйидаги ҳолатларга алоҳида эътибор қаратилади: * билимлар мажмуининг амалда қўлланилиши; * шахснинг уқуви, хислатлари, фазилатлари; * амалий фаолиятга тайёргарлик ўлчови; * муаммоларни ҳал этиш, амалда зарур натижаларни қўлга киритиш лаёқати; * шахснинг профессионал фаолиятини таъминловчи билим, кўникма, малакалар яхлитлиги; * фаоллашган (амалиётга татбиқ этилган) ўқув, билим, тажрибалар мажмуи; * шахснинг мақсадли йўналтирилган эмоционал ирода кучи. Ўзбекистон Республикасида таълимнинг барча босқичларида чет тилини ўқитишнинг асосий мақсади ўрганувчиларнинг кўп маданиятли дунёда кундалиқ, илмий ва касбга оид соҳаларда фаолият олиб бориши учун чет тилида коммуникатив компетенциясини шакллантиришдан иборат. Чет тили коммуникатив компетенцияси – ўрганилаётган чет тили бўйича эгаллаган билим, кўникма ва малакаларни мулоқот жараёнида қўллаш қобилиятидир. Компетенциялар қуйидаги гуруҳларга ажратилади: **Лингвистик компетенция** – тил материали (фонетика, лексика, грамматика) ҳақида билимлар ва нутқ фаолияти турлари (тинглаш, гапириш, ўқиш ва ёзиш) бўйича кўникмаларни эгаллашни назарда тутаяди. **Социолингвистик компетенция** – сўзловчининг бирор бир нутқий вазият, коммуникатив мақсад ва хоҳиш-истагидан келиб чиққан ҳолда керакли лингвистик шакл, ифода усулини танлаш имконини яратади. Социолингвистик компетенция ижтимоий-маданий компетенцияни ўз ичига олиб, аутентик нутқнинг миллий хусусиятларини: ўзи яшаётган мамлакатнинг урф-одатлари, қадриятлари,

маросимлари ва бошқа миллий-маданий хусусиятларни билиш ҳамда тили ўрганилаётган мамлакат билан таққослаган ҳолда тақдим эта олиш қобилиятини кўзда тутати. **Прагматик компетенция** – ўрганилаётган чет тилида коммуникатив вазиятда тушунмовчиликлар пайдо бўлганда такроран сўраш, узр сўраш ва ҳоказолар орқали мураккаб вазиятдан чиқиб кета олиш қобилиятини назарда тутати. Мазкур стандартда **дискурс компетенцияси** прагматик компетенция таркибига киритилди. Мазкур компетенция оғзаки ёки ёзма нутқда фикрларни тегишли тил воситалари орқали ифодалашни назарда тутати.

MAVZU № 2

Тил ўқитиш стандартларини ишлаб чиқиш асослари (مبانی تدوین استاندارد (آموزش زبان)).

Маъруза режаси:

1. Давлат таълим стандарти ва унинг тузилиши
2. Битирувчилар эгаллаган билим, кўникма ва малака даражаларига қўйиладиган талаблар.

Давлат таълим стандартлари ўқувчи ва талабаларнинг чет тиллар бўйича билим ва тайёргарлик даражаларини белгилаб беради, ўқув режа ва дастурлар, дарсликлар, қўлланмаларни ишлаб чиқишда асос бўлиб хизмат қилади.

Чет тиллар бўйича давлат таълим стандартини ишлаб чиқишда қуйидаги меъёрий ва қонун ҳужжатлари асос қилиб олинди:

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси;

Бирлашган миллатлар ташкилотининг бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияси;

Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида", "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида"ги қонунлари;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" 2012 йил 10 декабрдаги ПҚ-1875-сон қарори;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Умумий ўрта таълим давлат стандартларини тасдиқлаш тўғрисида" 1999 йил 16 августдаги 390-сон ва "Ўрта махсус таълим давлат стандартларини тасдиқлаш тўғрисида" 2000 йил 16 октябрдаги 400-сон қарорлари;

- O`z DSt 1.0:1998. Ўзбекистон Республикаси давлат стандартлаштириш тизими. Асосий қоидалар;

- O`z DSt 1.1:1992. Ўзбекистон стандартлаштириш тизими. Давлат стандартларини ишлаб чиқиш, келишиш, тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш тартиби;

- O`z DSt 1157:2008. Ҳужжатларни унификациялаштириш тизими. Ташкилий-фармойиш ҳужжатлар тизими. Ҳужжатларни расмийлаштиришга бўлган талаблар.

Ўзбекистон Республикаси узлуксиз таълим тизимида Давлат таълим стандартларига асосланган ҳолда чет тилини ўрганиш куйидаги босқичларда амалга оширилади:

Таълим босқичи	Битирувчилар	Умумевропа халқаро стандарти даражалари	Даража номланиши
Умумий ўрта таълим	Бошланғич синф (4-синф) битирувчилари	A 1	Чет тилини ўрганишнинг бошланғич даражаси
	9-синф битирувчилари	A 2	Чет тилини ўрганишнинг таянч даражаси
	Чет тиллар чуқурлаштириб ўқитиладиган ихтисослаштирилган мактабларнинг 9-синф битирувчилари	A 2+	Чет тилини ўрганишнинг кучайтирилган таянч даражаси
Ўрта махсув ва касб-хунар таълими	Чет тилларга ихтисослашмаган академик лицейлар битирувчилари	B 1	Чет тилини ўрганишнинг мустақил бошланғич даражаси
	Касб-хунар коллежлари битирувчилари		
	Чет тилларга ихтисослашган академик лицейлар битирувчилари (иккинчи чет тили)		
	Чет тилларга ихтисослашган академик лицейлар битирувчилари	B 1+	Чет тилини ўрганишнинг кучайтирилган мустақил бошланғич даражаси
Олий таълим	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлмаган факультетлари бакалаврият босқичи битирувчилари	B 2	Чет тилини ўрганишнинг мустақил мулоқот даражаси
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлмаган факультетлари		

	магистратура босқичи битирувчилари		
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлган факультетлари бакалаврият босқичи битирувчилари (иккинчи чет тили)		
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлган факультетлари бакалаврият босқичи битирувчилари	C1	Чет тилини ўрганишнинг эркин мулоқот даражаси
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлган факультетлари магистратура босқичи битирувчилари		

Мазкур стандарт асосида чет тиллари (инглиз, француз, немис ва бошқа тиллар) бўйича таълим муассасаси хусусиятларини инобатга олган ҳолда давлат аттестацияси учун назорат-баҳолаш кўрсаткичлари, ўқув дастурлар ишлаб чиқилади ва тегишли вазирликларнинг буйруқлари билан тасдиқланади.

Давлат таълим стандартининг тузилиши

Чет тиллар бўйича узлуксиз таълим учун давлат таълим стандарти қуйидагиларни белгилаб беради:

ўқув фанининг мақсад ва вазифалари;

чет тилини ўқитиш ва ўрганишнинг мазмуни;

таълимнинг барча босқичларида таълим муассасалари битирувчиларининг мажбурий тайёргарлик даражаларига қўйиладиган талаблар.

Ўзбекистон Республикасида таълимнинг барча босқичларида чет тилини ўқитишнинг асосий мақсади ўрганувчиларнинг кўп маданиятли дунёда кундалик, илмий ва касбга оид соҳаларда фаолият олиб бориши учун чет тилида коммуникатив компетенциясини шакллантиришдан иборат.

Чет тили коммуникатив компетенцияси - ўрганилаётган чет тили бўйича эгаллаган билим, кўникма ва малакаларни мулоқот жараёнида қўллаш қобилиятидир.

Таълим мазмуни умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар ва олий таълимнинг фанлар бўйича ўқув дастурларига киритилган мавзулардан иборат. Ўқув материали таълимнинг барча турларида узвийлик, узлуксизлик ва даврийликни таъминлайди.

Ҳар бир таълим босқичида мазкур стандарт мазмунидан келиб чиққан ҳолда ўқув дастурлари ва дарсликлар ишлаб чиқишда минимум сифатида фойдаланилади.

Битирувчилар эгаллаган билим, кўникма ва малака даражаларига қўйиладиган талаблар.

Битирувчиларнинг чет тиллар бўйича эгаллаган билим, кўникма ва малака даражаларига қўйиладиган талаблар таълим мазмунига мувофиқ ишлаб чиқилган, умумий ўрта таълим, ўрта махсус, касб-ҳунар ва олий таълим бўйича узвий бўлиб, нутқ кўникма ва малакаларнинг дескрипторлари "can do" мазмунида тасвирланган ҳамда керакли жойларда грамматика, лексика, фонетика ва орфография билан тўлдирилган. Халқаро стандартларга мослаштириш мақсадида нутқ кўникма ва малакаларнинг дескрипторлари чет тилларни билишнинг умумевропа тизимига ўзаро боғлиқ ҳолда олинди ҳамда улар содда ва тушунарли шаклда берилди. Битирувчилар эгаллаган билим, кўникма ва малака даражаларига қўйиладиган талаблардан келиб чиқиб, дескрипторлар:

- ҳар бир даражани тўлиқ эгалланганликни таъминлаш учун таълимнинг барча босқичида ўқув дастурлари ва дарсликларни ишлаб чиқишда тузувчилар томонидан инобатга олиниши;

- Ўзбекистон Республикасида таълимнинг барча босқичлари битирувчиларининг давлат аттестацияси учун баҳолаш мезонларини ишлаб чиқишда назарда тутилиши лозим.

Чет тили бўйича А1 даража битирувчилари тайёргарлиги даражасига қўйиладиган ТАЛАБЛАР

Компетенциялар		Билиш ва қўллай олиш	
Лингвистик компетенция	Нутқий компетенция	Тинглаб тушуниш	Содда йўриқномаларни тушуна олади ва уларга амал қила олади. Содда саволлар ва гапларни тушуна олади. Содда шеърлар, хикоялар, кўшиқларни тушуна олади. Таниш контекстларда содда аутентик нутқни тушуна олади.
		Гапириш	Диалог. Маълумот сўрай ва маълумот бера олади. Ёрдам сўраб мурожаат қила олади. Содда савол-жавоб қила олади. Монолог. Яшаш жойи, оила, дўстлари ва танишлари ҳақида гапира олади. Ўзини таништира олади, ёқтирган ва ёқтирмаган нарсалари ҳақида гапира олади. Таниш мавзуда жуда қисқа тақдимотлар қила олади.
		Ўқиш	Таниш мавзуларда маълумот берувчи матнларнинг асосий мазмунини тушуна олади. Жой ёки инсонлар тасвирланган қисқача матнни (зарур ҳолларда кўргазмалардан фойдаланган ҳолда) тушуна олади.

			Содда хабарларни, масалан оддий хатлар, электрон хатларни тушуна олади. Содда ёзма йўриқнома ёки кўрсатмаларни тушуна олади ва уларга амал қила олади.
		Ёзиш	Шахсий содда хабарларни (табриклар, қайдлар, электрон хатлар) ёза олади. Шахсий маълумотлар (исм-шариф, яшаш манзили ва ҳоказо) билан содда анкетани тўлдиролди. Содда шеър ва ҳикоялар ёза олади.
	Тил ком- пе- тен- ция- си	Фоне- тик ком- пе- тен- ция	Чет тилининг барча товушларини аниқ талаффуз эта олади. Сўз ва гап урғусини тўғри қўя олади. Коммуникатив вазиятларда интонация моделларини фарқлай билади ва улардан фойдалана олади.
		Лек- сик ком- пе- тен- ция	Ўзлаштирилган лексик воситаларни контекст (матн)да қўллай олади. Мавзуга оид содда сўзларни коммуникатив вазиятларда қўллай олади. Баъзи байналминал сўзлар ва турдош сўзларни фарқлай олади ҳамда уларни қўллай олади.
		Грам- матик ком- пе- тен- ция	Коммуникатив вазиятларда содда грамматик ва синтактик тузилмаларни қўллай олади. Сўз ва сўз бирикмаларини "ва" боғловчиси билан боғлай олади. Феъл шакллари ва содда пайт равишдошларидан фойдаланган ҳолда гапларни тўғри баён қилади ва ҳикоялар ҳамда воқеаларни тўғри кетма-кетликда таърифлай олади.

**Чет тили бўйича А2 ва А2+ даража битирувчилари
тайёргарлиги даражасига қўйиладиган
ТАЛАБЛАР**

Компетенция		Билиш ва қўллай олиш	
Линг- вис- тик ком- пе- тен- ция	Нут- қий ком- пе- тен- ция	Тинг- лаб тушу- ниш	А2 Ўз эҳтиёжлари ва қизиқишларига бевосита боғлиқ бўлган гап ва ибораларни тушуна олади. Бирор ерга бориш бўйича содда йўриқномаларни тушуна олади. Содда хабарлар ва эълонлардаги асосий маъноларни тушуна олади.
			А2+ Кундалик мавзулардаги тасмага ёзилган парчалардан муҳим маълумотларни тушуна олади. Муҳокама этилаётган масаланинг асосий мавзусини аниқлай олади.

		Гапи-риш	<p>Диалог.</p> <p>A2</p> <p>Тўғри маълумот ола билади ва бера олади. Саломлаша олади ва мурожаат қила олади. Таклиф, тавсия қила олади ва таклифга жавоб бера олади, узр сўрашнинг содда кундалик шакллари ишлата олади. Қисқа мулоқотда иштирок эта олади. Содда иборалардан фойдаланиб таниш мавзуда ўз фикрини ифода эта олади. Содда юмушлар (масалан чипталар сотиб олиш, харид қилиш, ошхонада таом буюра олиш)ни амалга ошира олади. Тушунмаганлигини билдира олади.</p> <p>A2+</p> <p>Оммавий вазиятларда одамлар билан мулоқотга кириша олади. Қисқа суҳбатларда ўз режалари ҳақида муаммосиз иштирок эта олади (масалан, кечқурун ёки дам олиш кунлари режалари бўйича). Кундалик ҳаётга оид ўзи қизиққан ёки ўзига бевосита алоқадор мавзуларда қисқа суҳбатларда иштирок эта олади. Олдиндан режалаштирилган кундалик суҳбатларда маълум таниш мавзуларда савол-жавоб қила олади, фикр ва маълумот алмаша олади. Бошқалар фикрига қўшилиш ёки қўшилмасликни ифодалай олади. Чет тилида маълумот, йўриқномалар ва бошқалар юзасидан тегишли жавобларни қайтара олади (масалан кўчада ўрганилаётган тил соҳиби бўлган сўзлашувчи мурожаат қилганда).</p>
<p>Монолог.</p> <p>A2</p> <p>Одамлар, яшаш ёки иш жойи шароитлари, кундалик ишлар, ёқтирган/ёқтирмаган нарсалар ва бошқаларни содда қилиб тасвирлай олади ёки тақдимот қила олади. Содда иборалар билан одамлар, жойлар ва буюмларни тасвирлай олади.</p>			
<p>A2+</p> <p>Таниш мавзуда қисқа тақдимот қила олади. Нимани ёқтириши ёки ёқтирмаслигини тушунтира олади.</p>			

		<p>Тадбир ёки воқеа-ҳодиса ҳақида қисқа маълумот бера олади.</p> <p>Режалар, тадбирлар, одатлар ва тажрибаларни тасвирлай олади.</p> <p>Содда иборалар билан предметлар ва ўзига тегишли нарсаларни қиёслай олади.</p>
	Ўқиш	<p>A2</p> <p>Жуда қисқа содда аутентик ва ярим-аутентик матнларни тушуна олади.</p> <p>Қисқа шахсий содда хабарлар ва хатларни тушуна олади.</p> <p>Жамоат жойларидаги умумий белгилар ва эълонларни тушуна олади.</p> <p>Содда ёзма кўрсатмаларни тушуна олади.</p> <p>Рўйхатлар, веб-сайтлар, қўлланмалар ва бошқалардаги махсус маълумотларни қидириб топа олади.</p> <p>A2+</p> <p>Стандарт хатларнинг асосий турларини тушуна олади (масалан, тасдиқлаш хати каби).</p> <p>Оммавий ахборот воситаларида чоп этилган қисқа хабар ва кичик мақолаларни тушуна олади.</p> <p>Товарлар ва асбоб-ускуналарни ишлатиш бўйича йўриқномаларни тушуна олади ва уларга амал қила олади.</p> <p>Фактларга асосланган матнларда, масалан брошюралар, рекламалар, газета эълонларидан махсус маълумотларни топа олади.</p> <p>Баъзи нотаниш сўзларнинг маъносини контекстга қараб аниқлай олади.</p>
	Ёзиш	<p>A2</p> <p>Содда қисқа хат ва хабарлар ёза олади (масалан, миннатдорчилик билдириш, узр сўраш хатлари).</p> <p>Анкетани турли шахсий маълумотлар билан тўлдира олади (исм-шарифи, манзили, телефон рақами, миллати, ота-онаси билан уланиш ҳақида маълумотлар ва ҳоказо).</p> <p>Кундалик турмуш ҳақида ёза олади.</p> <p>Содда биография ёза олади.</p> <p>Содда шеърлар ёза олади.</p> <p>A2+</p> <p>Тадбирлар ва шахсий тажрибаларни тасвирлаб ёза олади.</p> <p>Оғзаки хабарни тушунарли қилиб ёза олади.</p>

Тил компетенцияси	Фо-нетик компетенция	<p>Чет тилининг барча товушларини аниқ талаффуз қила олади.</p> <p>Сўз ва гап урғусидан тўғри фойдалана олади.</p> <p>Коммуникатив вазиятларда интонация моделларидан тўғри фойдалана олади ва уларни фарқлай олади.</p>
	Лексик компетенция	<p>Ўзлаштирилган лексик birlikларни контекстда қўллай олади.</p> <p>Мавзуга оид содда сўзларни коммуникатив вазиятларда қўллай олади.</p> <p>Баъзи байналминал ва ўзлашган сўзларни таний олади ва уларни қўллай олади.</p> <p>Сўз яшанинг турли йўлларини фарқлай олади (қўшма сўзлар, префикслар ва суффикслар).</p>
	Грамматик компетенция	<p>Коммуникатив вазиятларда асосий грамматик ва синтактик тузилмаларни қўллай олади.</p> <p>Сўз бирикмалари ва қўшма гапларни "аммо", "ва", "чунки" каби содда боғловчилар билан боғлай олади.</p> <p>Феъл шакллари ва содда пайт равишларидан фойдаланган ҳолда баён қилиш ва ҳикояларни гапириб беришда воқеаларни тўғри кетма-кетликда ифодалай олади.</p>

**Чет тили бўйича В1 даража битирувчилари
тайёргарлиги даражасига қўйиладиган
ТАЛАБЛАР**

Компетенциялар		Билиш ва қўллай олиш	
Лингвистик компетенция	Нутқий компетенция	Тинглаб тушуниш	<p>Оммабоп таниш мавзулардаги аниқ норматив нутқнинг асосий маъноларини тушуна олади.</p> <p>Касб-ҳунарга оид мавзулардаги аниқ норматив нутқнинг асосий маъноларини тушуна олади.</p> <p>Шахсий қизиқиш ёки касбга оид кундалик воқеалар ва дастурлар ҳақидаги теле, радиоангиликлар секин, бироқ равон гапирилганда уларнинг асосий мазмуни ва ғоясини тушуна олади.</p> <p>Батафсил ёзишга йўриқномалар ёки кўрсатмаларни тушуна олади ва уларга амал қила олади.</p> <p>Таниш мавзудаги муҳокамага кириша олади.</p>
		Гапириш	<p>Диалог.</p> <p>Саёҳат мобайнида ёки касбий соҳада вужудга келиши мумкин бўлган аксарият вазиятларда мулоқот қила олади.</p> <p>Таниш, шахсий қизиқишларга оид ёки кундалик мавзуларда тайёргарликсиз суҳбатга кириша олади.</p>

			<p>Ҳам оммабоп, ҳам касб-хунарга оид масалалар бўйича маълумот олади ва бера олади ҳамда фикр алмаша олади.</p> <p>Кенг миқёсдаги ҳис-туйғулар ва ҳиссиётлар, масалан ғамгинлик, бахтиёрлик, дилхиралик, мамнуният, ҳайратланишни ифода қила олади ва уларга жавоб қайтара олади.</p> <p>Мавзу бўйича суҳбат ёки муҳокамада қатнаша олади. Саёҳат, харид, банк ва бошқа умумий кундалик ёки меҳнат фаолиятига оид вазиятлардаги юмушларни самарали уддалай олади.</p> <p>Йўриқномалар ёки кўрсатмаларни тушуниб, уларга амал қила олади.</p> <p>Расмий суҳбатда, масалан ишга жойлашиш ёки стипендия олиш учун бўладиган суҳбатда олдиндан кутса бўладиган саволларга жавоб бера олади.</p> <p>Юзма-юз мулоқотда ёки телефон орқали учрашув ёки тадбир вақти ва жойини режалаштира олади.</p> <p>Касб-хунарга оид мавзуда саволлар бера олади ва уларга жавоб қайтара олади.</p>
			<p>Монолог.</p> <p>Ихтисосликка оид ёки бошқа таниш мавзуларда қисқа, мантиқий фикрлар билан боғланган тақдимот қила олади.</p> <p>Таниш вазиятлар ва мавзуларни содда тасвирлаб, улар ҳақида бевосита ахборот бера олади.</p> <p>Воқеа-ҳодисалар ва тадбирлар тафсилотларини боғлай олади.</p> <p>Орзу-умидлар, хоҳиш-истак ва режаларни тасвирлай олади.</p> <p>Оммага эълон ёки тақдим қилиш жараёнида режалар ёки чора-тадбирларни тасвирлай олади.</p> <p>Содда иборалар ёрдамида масала ёки далил ва сабабларни келтира олади.</p>
		Ўқиш	<p>Ихтисослик соҳаларида фактларга асосланган мураккаб бўлмаган матнларни тўлиқ тушуна олади.</p> <p>Кундалик ва асосий касб-хунарга оид ҳужжатлардаги, масалан, хабарлар, қисқа расмий ҳужжатлардаги тегишли маълумотларни топа олади ва тушуна олади.</p> <p>Газета ва интернет матнлари ва бошқа манбалардаги тегишли фикрларни тушуна олади.</p> <p>Асбоб-ускуналар ва қурилмаларни ишлатиш ва эксплуатация қилиш бўйича ёзма йўриқномаларни тушуниб, уларга амал қила олади.</p>

			Оммавий матнларни муҳокама қилишни назарда тутган ҳолда асосий фикрларини тушуна олади.
		Ёзиш	Шахсий ва касбий контекстларда қайдлар ва хабарлар ёзиб, уларнинг шошиличилиги, муҳимлиги ёки зарурлигини ифодалай олади. Стандарт форматга асосланган қисқа касбга оид ҳисоботлар ёза олади. Меҳнат амалиёти тажрибасига оид оддий ҳисоботларни ёза олади. Иш жойи билан боғлиқ масалалар ва вужудга келадиган вазиятлар бўйича оддий ҳисоботлар ёза олади. Резюме ва тавсия хатларини ёза олади.
	Тил компетенцияси	Фонетик компетенция	Тақдимотлар ва муҳокамаларда таъкидлаш мақсадида урғу ва интонациядан тўғри фойдалана олади.
		Лексик компетенция	Касб-хунарга оид луғат бойлигидан фаол фойдалана олади. Ўз соҳаларида кенг тарқалган халқаро ва турдош сўзларни танийди ва ишлата олади. Ўз ихтисослиги доираси ва ундан ташқарида сўз тузилиши элементлари (қўшма сўзлар, префикслар, суффикслар, сўз ўзаги)ни танийди ва тушуна олади.
		Грамматик компетенция	Коммуникатив мақсадларда зарур бўладиган чет тили грамматикасининг барча асосий элементларини таний олади ва улардан тўғри фойдалана олади.

**Чет тили бўйича B1+ даража битирувчилари
тайёргарлиги даражасига қўйиладиган
ТАЛАБЛАР**

Компетенциялар		Билиш ва бажара олиш	
Лингвистик компетенция	Нутқий компетенция	Тинглаб тушуниш	Ўз мутахассислиги доирасидаги яхши тузилган маъруза ёки суҳбатни тушуна олади. Ўз қизиқишлари доирасидаги теле- ёки радиодастурлар ва бошқа манбаларни тинглаб, асосий маълумотларни тушуна олади. Шахсий қизиқиш, ўқиш ёки касбга оид соҳадаги оғзаки манбаларни тинглаб, ҳам асосий мазмуни, ҳам махсус маълумотларни англай олади. Тил эгаси билан таниш ва махсус мавзуда мулоқотга киришганда унинг аксарият жиҳатларини тушуна олади.

		<p>Гапириш</p>	<p>Диалог. Таниш кундалик ва бошқа умумий мавзуларда маълум даражада ўзида ишонч билан маълумот алмаша олади, текшира олади ва тасдиқлай олади. Муаммони тушунтириб бера олади ва уни ҳал қилиш йўллари таклиф қила олади. Кутилмаган мулоқот вазиятларида иштирок эта олади: тайёргарликсиз суҳбат ва муҳокамаларни олиб бора олади. Таниш мавзуларда дебатлар ва муҳокамаларда иштирок эта олади. Муҳокамалар жараёнида мавҳум мавзулар ва масалаларда ўз фикрини ифода қила олади. Муҳокама ёки суҳбат мобайнида ўзгалар фикрини шарҳлай олади. Батафсил кўрсатмаларга оид саволларга жавоб бера олади. Саволлар бериб, тегишли шарҳлар келтириб, интервью олиб бора олади. Интервью ёки маслаҳат бериш мобайнида керакли маълумотларни бера олади.</p> <p>Монолог. Оммабоп ёки ихтисосликка оид мавзуда яхши тузилган тақдимот қила олади. Қисқа ҳикоя, мақола ёки муҳокама мазмунини қисқача баён қила олади. Ўз қарашларини тушунарли ва аниқ ифодалай олади.</p>
		<p>Ўқиш</p>	<p>Катгароқ матнларни ўқий олади, матннинг турли қисмларидан тегишли маълумот йиға олади. Мунозарали матннинг хулосасини аниқлай олади. Матн мазмунининг асосий ғоясини ажрата олади. Махсус маълумот олиш учун нисбатан катта ҳажмдаги матнларни ўқий олади. Махсус маълумот олиш, тўлиқ тушуниш учун қисқа газета мақолаларини, интернет матнлари ва бошқаларни ўқий олади.</p>
		<p>Ёзиш</p>	<p>Маъруза пайтида ўзи фойдаланиши учун етарли даражада аниқ бўлган қайдлар қила олади. Ўз қизиқишларига тааллуқли мавзуда қисқа, содда эссе ёза олади. Расмий хат, иш юритиш қоғозларини (ариза, розилик хатлари, резюме) ёза олади. Тажриба, фаолият ва тадбирлар ҳақида талабга жавоб бера оладиган ҳисоботларни ёза олади. Лойиҳа иши ҳақида қисқача ҳисобот ёза олади.</p>

			Ҳикоя ёза олади.
Тил ком- пе- тен- ция- си	Фоне- тик ком- петен- ция		Дарак, сўрок, бўлишсиз, буйрук гапларда ритм ва интонациядан фойдалана олади, гапни маъно бўлакларига ажрата олади. Тақдимотлар ва муҳокамаларда таъкид мақсадида урғу ва интонациядан фойдалана олади. Чет тилининг асосий вариантларини ажрата олади.
	Лексик компе- тенция		Ўз мутахассислигига оид лексикани ажрата олади ва қўллай олади. Ўз ихтисослиги доираси ва бошқа соҳаларда сўз тузилиши унсурларини (кўшма сўзлар, префикслар, суффикслар, сўз ўзаги) таний олади ва тушуна олади.
	Грам- матик компе- тенция		Коммуникатив мақсадларда зарур бўлган чет тили грамматикасининг барча асосий элементларини ажрата олади ва улардан тўғри фойдалана олади.

**Чет тили бўйича В2 даража битирувчилари
тайёргарлиги даражасига қўйиладиган
ТАЛАБЛАР**

Компетенциялар		Билиш ва бажара олиш	
Линг- вис- тик ком- пе- тен- ция	Нут- қий ком- пе- тен- ция	Тинг- лаб тушу- ниш	Кенг қўламли нутқ ёки қатор мураккаб фикрлар баённи тушуниб кузата олади. Маъруза, нутқ, баёнот, тафсилотли йўриқномалар, илмий ва ихтисослик тақдимотлар, сўров ва фикрларнинг моҳиятини тушуна олади. Эълон ва хабарларни тушуна олади. Таниш ва нотаниш контекстдаги мураккаб аутентик нутқни тушуна олади. Ўрганилаётган тил эгаси бўлган сўзлашувчиларнинг суҳбат ёки мунозарасининг аксарият қисмини тушуна олади. Радио, интернет ва телевидение дастурлари, интервьюларнинг аксарият қисмини тушуна олади.
		Гапи- риш	Диалог. Ўз ҳамкорлари билан музокара қила олади. Маълум масала юзасидан илтимос қила олади. Ўрганилаётган тилда сўзлашувчилар билан мулоқотга кириша олади, зарур бўлганда бошқара олади. Олдиндан тайёргарлик кўрилмаган жонли муҳокама ва мунозараларда қатнаша олади. Ўз соҳаларига оид интервьюда қатнаша олади. Расмий муҳокама доирасида ўз фикр ва мулоҳазаларини аниқ ифодалай олади. Муҳокамаларда ўз фикрларини ойдинлаштира олади, ўзгартириб талқин эта олади ва тузата олади.

		<p>Битимга келишув ёки муаммо ечимини топишда расмийлик ва хушмуомалаликнинг мақбул даражаларидан фойдалана олади.</p> <p>Расмий доираларда (масалан, семинар ва ҳоказолар) хос равишда саволлар беради ва жавоблар бера олади.</p> <p>Монолог. Маълум мавзу бўйича яхши тақдимот қила олади. Ўз соҳаларига оид бир қатор нарсаларни аниқ ва батафсил тасвирлай олади. Маълум мавзу бўйича оғзаки маъруза қила олади. Мақола, маъруза ёки муҳокама юзасидан аниқ умумлашган хулоса қила олади. Таниш мавзуга оид қараш ёки фикрни ривожлантириш, далиллар, мисоллар келтириш орқали асослай олади.</p>
	Ўқиш	<p>Таниш ва нотаниш мавзулардаги матнларнинг асосий/айрим жиҳатларини тушуна олади. Ўз соҳалари ва қизиқишларига мос ёзишмаларни тушуна олади. Жадвал, графикларнинг қисқа изоҳини тушуна олади. Мураккаб номаларни тушуна олади. Махсус ва мураккаб ёзма йўриқнома ва йўналишларни тушуниб амал қила олади. Касбий соҳаларга оид каттароқ ҳажмдаги мақола ва маърузалардан тегишли маълумотни ажрата олади. Тезис, конференция дастурлари, мундарижа ва шу каби матнларнинг айрим қисмлари ёки барча қисмларини батафсил ўқиш кераклигини аниқлай олади. Ривожлантириладиган кўникмалар: чет тилидаги материалларнинг умумий мазмунини тушуниш, айрим маълумотларни олиш, тафсилотларни тушуниш ва йўналишни аниқлаш учун ўқиш (белгилар, кўрсаткичлар ва ҳоказолар).</p>
	Ёзиш	<p>Махсус номалар ёза олиш (бизнес хатлари, электрон хатлар). Соҳага оид яхши тузилган иншо ва маърузалар ёза олади. Етарли даражада грамматик, мазмун жиҳатдан тўғри тузилган ва мос услубдаги илмий ва тадқиқот мақолаларини ёза олади. Таклифлар, хулосалар ва тезислар ёза олиш. Зарур ҳолда ўз соҳалари бўйича битирув малакавий иши ёза олади.</p>
Тил ком- петен-	Лексик ком- петен-	Махсус лексика ва атамаларни контекстда қўллай олади.

	ция- си	ция	Коммуникатив доираларда мавзуга оид лексикани ишлата олади. Кенг кўламдаги байналминал сўзларни фарқлай олади ва улардан фойдалана олади.
		Грам- матик ком- петен- ция	Коммуникатив вазиятларда мураккаб грамматик ва синтактик структураларни ишлата олади. Мос боғловчи сўзларни қўллай олади. Ўз соҳаларига оид дискурс моделларининг грамматик, лексик ва мазмун жиҳатдан қандай тузилганини тушуниш мақсадида таҳлил қила олади.

**Чет тили бўйича C1 даража битирувчилари
тайёргарлиги даражасига қўйиладиган
ТАЛАБЛАР**

Компетенциялар			Билиш ва бажара олиш
Линг- вис- тик ком- пе- тен- ция	Нут- қий ком- пе- тен- ция	Тинг- лаб тушу- ниш	Ўз мутахассислик соҳаларига оид бўлмаган мавҳум ва мураккаб мавзулардаги кенг кўламли нутқ намуналарининг айрим ноаниқ жиҳатларини ойдинлаштириб олиш зарурати туғилса, сўзловчининг талаффузи ноаниқ ёки тил шеваси нотаниш бўлган ҳолларда ҳам тушуна олиш. Кенг кўламдаги идиоматик ва оғзаки нутқ ибораларини фарқлай олиш ва ижтимоий муҳитга мос тарзда тилда берилган дискурс хусусиятини тушуна олиш. Кенг кўламли нутқларни аниқ тузилмаган ҳолларда ҳам тушуниш ва улардаги очик-ойдин ва яширин фикрларни ҳам етарли даражада англай олиш. Муҳокама ва дебатлардаги бошловчи ва бошқа иштирокчилар ўртасидаги мураккаб мулоқот жараёнида, мавзулар мавҳум ёки нотаниш бўлса ҳам, осонлик билан тушуниш ва кузата олиш. Кенг қамровли, тилнинг айрим ностандарт ишлатилиш ҳолларини ҳам ўз ичига олган аудиотасма ва ахборот материалларини тушуна олиш ва сўзловчилар ўртасидаги нозик тафсилотлар ва муносабатларнинг муҳим жиҳатларини аниқлай олиш. Фильмлардаги сленг ва идиоматик ибораларнинг ишлатилишининг аксарият қисмини тушуна олиш. Шовқинда ҳам оммавий эълонлар (масалан, темир йўл вокзали, спорт майдончасидаги эълонлар)ни ўқиб тегишли маълумот ола билиш.

		Гапи-риш	<p>Оғзаки мулоқот (диалог). Ўз фикрини деярли қийинчиликсиз, равон, эркин ва спонтан равишда билдира олиш. Кенг кўламли лексик бойликка эга бўлган ҳолда сўзамоллик билан мулоқотдаги бўшлиқларни тўлдира олиш. Ўз мутахассислик соҳаларига оид бўлмаган мавҳум ва мураккаб мавзулардаги кенг кўламли нутқларни етарли даражада ойдинлаштириб олиш зарурати туғилган ҳолда, сўзловчининг талаффузи ноаниқ ёки тил шеvasи нотаниш бўлган ҳолларда ҳам батафсил тушуна олиш. Ишга қабул қилувчи ёки ишга кирувчи сифатида суҳбатда қатнашиш жараёнида ҳеч қандай кўмаксиз фикрини кенгайтириб, равон тарзда ифодалай олиш, тегишли тил воситаларидан унумли фойдалана олиш. Мавҳум, мураккаб ва нотаниш мавзулардаги мунозараларда ҳам қатнаша олиш. Ўз расмий нуқтаи назарини ишонч билан илгари сурган ҳолда, қарши томоннинг бир қатор мураккаб савол ва шарҳларига мос равишда равон ва спонтан тарзда жавоб бера олиш.</p> <p>Оғзаки монологик нутқ. Турли мавзуларни уйғунлаштирган ҳолда тўлиқ тасвирий ёки ҳикоявий тарзда фикрларни алоҳида жиҳатларга урғу берган ҳолда баён этиш ва мос равишда яқунлаб, хулоса қила олиш.</p>
		Ўқиш	<p>Ўз мутахассислик соҳаларига оид ёки оид бўлмаган бирмунча узун ва мураккаб матнларни қийин жойларини қайта ўқиш имконияти берилган ҳолатда батафсил тушуна олиш. Луғатдан фойдаланиб ҳар қандай турдаги хатларни тушуна олиш. Ижтимоий, мутахассислик ёки таълим соҳаларида учраш аҳтимоли бўлган кенг кўламдаги узун ва мураккаб матнлар (масалан, соҳага оид мақолалар, китоб боблари, шарҳлар)ни батафсил тушуна олиш ва улардаги кичик деталларнинг ҳам муҳим жиҳатлари, қарашлар, очиқ-ойдин ва яширин фикрларни аниқлай олиш. Веб-сайт ёки журналлардан ўз мутахассислик соҳаларига оид тегишли тафсилотларни ола билиш.</p>
		Ёзиш	<p>Мураккаб мавзулардаги матнларни бирламчи масалаларга урғу берган ва иккиламчи масалаларни етарли тарзда кенгайтирган ҳолда ёрита олиш, асосли</p>

		<p>ва ўринли мисоллар келтира олиш, ҳамда мос равишда якунлаб, хулоса ёза олиш.</p> <p>Аниқ, батафсил, яхши тузилган тасвирий ҳамда ижодий тарафдан мукамал, табиий ва ўз услубига эга, маълум ўқувчига кўзланган матнлар ёза олиш.</p> <p>Аниқ, яхши тузилган, асосий масалаларга урғу берган ҳолда (масалан, битирув малакавий ишида) мураккаб тушунчаларнинг талқинини ёза олиш.</p> <p>Ўз фикрини кенгайтириб, қўшимча фикрлар, далиллар ва мақбул мисоллар билан ёрита олиш.</p> <p>Шахсий мазмундаги турли матнлар (кундаликлар, ўтган ҳодисалар таҳлили)ни ўзига хос услубда ёза олиш.</p> <p>Маъруза, мақола ва муҳокамалар хулосаларини ёза олиш.</p> <p>Мутахассислик ва таълимга оид таҳлиллар ёза олиш.</p>
Тил компетенцияси	Фонетик компетенция	Интонацияни ўзгартириш ва гап урғусини тўғри қўйиш орқали мазмуннинг турлича талқинини ифодалай олиш.
	Лексик компетенция	Кенг қўламли сўз бойлигига эга бўлган ҳолда мулоқотдаги бўшлиқларни тўлдиролди олиш (кам ҳолларда зарур ибораларни топа олмаслик ёки ўзини мулоқотдан олиб қочиш стратегияларини қўллаш).
	Грамматик компетенция	Идиоматик ва оғзаки нутқ ибораларини қўллаш олиш. Айрим кичик хатолардан истисно тарзда жиддий лексик хатоларга йўл қўймаслик. Мутахассисликка оид (чет тили ўқитиш ва амалий тилшунослик) ўрганилаётган чет тилидаги атамаларни яхши тушуниб, қўллаш олиш.
		Мунтазам равишда грамматик жиҳатдан тўғри ва хатолардан бирмунча холи фикрларни қўллаш олиш.

MAVZU
№ 3

Форс тилини ўқитишнинг намунавий стандарти тавсифи (توصيف استاندارد مرجع) (آموزش زبان فارسی).

Маъруза режаси:

1. PLTSR стандарти
2. AMFA тил билиш даражасини баҳолаш мезони

Common European Framework of Reference for Languages (CEFR)

Daraja		Darajaning nomlanishi	№
A	A1	مبتدی	1
	A2	پیش میانی	2
B	B1	میانی	3
	B2	فوق میانی	4
C	C1	پیشرفته	5
	C2	فوق پیشرفته	6

PLTSR
(Persian
Language
Teaching
Standart
Reference)

PLTSR darajalari

Nº	Darajaning belgisi	Xalqaro nomlanishi	Forscha nomlanishi
1	N	Basic	نوآموز
2	A	Elementary	مقدماتی
3	B ₁	Pre-intermediate	پیش میانی
4	B ₂	Intermediate	میانی
5	B ₃	Upper-intermediate	فوق میانی
6	C ₁	Advanced	پیشرفته
7	C ₂	Proficient	ماهر

PLTSR uchun taklif etilgan soatlar

PLTSR uchun taklif etilgan soatlarning ortishi

Darajaning belgisi	Forscha nomlanishi	Dars soatlari
N	نوآموز	40-50
A	مقدماتی	120-150
B	میانی	360-450
C	پیشرفته و ماهر	200-250
		720-900

Darajalar		Daraja qismlari	Soatlar
N	نو آموز	نو آموز	40 soat
A	مقدماتی	مقدماتی 1	40 soat
		مقدماتی 2	40 soat
		مقدماتی 3	40 soat
B1	پیش میانی	پیش میانی 1	40 soat
		پیش میانی 2	40 soat
		پیش میانی 3	40 soat
B2	میانی	میانی 1	40 soat
		میانی 2	40 soat
		میانی 3	40 soat
B3	فوق میانی	فوق میانی 1	40 soat
		فوق میانی 2	40 soat
		فوق میانی 3	40 soat
C1	پیشرفته	پیشرفته 1	40 soat
		پیشرفته 2	40 soat
		پیشرفته 3	40 soat
C2	ماهر	فوق پیشرفته 1	40 soat
		فوق پیشرفته 2	40 soat
			720 soat

Darajalar		Daraja qismlari	Soatlar
N	نو آموز	نو آموز	40 soat
A	مقدماتی	مقدماتی 1	60 soat
		مقدماتی 2	60 soat
B1	پیش میانی	پیش میانی 1	60 soat
		پیش میانی 2	60 soat
B2	میانی	میانی 1	60 soat
		میانی 2	60 soat
B3	فوق میانی	فوق میانی 1	60 soat
		فوق میانی 2	60 soat
C1	پیشرفته	پیشرفته 1	60 soat
		پیشرفته 2	60 soat
C2	ماهر	فوق پیشرفته 1	40 soat
		فوق پیشرفته 2	40 soat
			720 soat

ADABIYOTLAR

The image displays a grid of book covers for literature courses, organized by level (N to C2) and category (Narrative, Drama, Prose, Poetry, etc.). The levels are listed on the left side of the grid, and the categories are listed at the top. The books are arranged in a grid format, with each cell containing a book cover. The levels are: N (Novice), A (Elementary), B1 (Pre-intermediate), B2 (Intermediate), B3 (Upper intermediate), C1 (Advanced), and C2 (Expert). The categories are: نگارش و گفتگو (Writing and Speaking), داستان (Narrative), واژه (Vocabulary), خواندن (Reading), کتاب اسبکی (Book of the Week), and ماهر (Expert). The books are arranged in a grid format, with each cell containing a book cover. The levels are listed on the left side of the grid, and the categories are listed at the top. The books are arranged in a grid format, with each cell containing a book cover.

آزمون

آمفا

آمفای مهارتی

زبان فارسی

AMFA

IMTIHON OLISH TARKIBI VA VAQTI

Yozish

10 daqiqa

45 ball/3 qism

Yozish

60 daqiqa

45 ball/2 shart

O'qish

60 daqiqa

45 ball/3 matn

Eshitish

55 daqiqa

45 ball/3 qism

عمومی (General)

دانشگاهی (Academic)

BAHOLASH MEZONI

سطح	PLTSR	نمره ۰ تا ۹	نمره ۰ تا ۱۸۰	CEFR	IELTS	TOEFL IBT	TOEFL CBT	TOEFL PBT
ماهر	C2	۷.۵ تا ۹	۱۵۰ تا ۱۸۰					
پیشرفته	C1	۶.۵ تا ۷	۱۲۶ تا ۱۴۹	C2	9.0 8.5			
فوق میانی	B3	۵.۵ تا ۶	۱۰۵ تا ۱۲۵	C1	8.0 7.5 7.0	110-120	270-300	637-677
میانی	B2	۴.۵ تا ۵	۸۵ تا ۱۰۴	B2	6.5 6.0 5.5	87-109	227-269	567-636
پیش میانی	B1	۴	۶۵ تا ۸۴	B1	5.0 4.5 4.0	57-86	163-226	487-566
مقدماتی	A	۱ تا ۳.۵	۱۶ تا ۶۴	A2	3.5 3.0	40-56	120-162	435-486
نوآموز	N	۰ تا ۰.۸	۰ تا ۱۵	A1	2.5 2.0	0-39	0-119	310-434

Маъруза режаси:

1. Чет тилини ўрганишнинг муҳим йўналишлари
2. Форс тилини ўқитиш методлари

Оксфорд университети тил ўрганиш йўналишининг олти муҳим мажмуасини эълон қилган:

1. Билим олиш йўналишлари. Билим олиш йўналиши тил ўрганувчига далиллаш, таҳлил қилиш, конспект тузиш, қисқартириш, тизимга солиш, лойиҳалаш, теранроқ англаш учун маълумот таркибини қайта тузиш, чет тили жамоасида табиий вазиятларда мулоқот ўрнатиш учун кўмаклашиш, грамматик таркибларни ва сўзларни машқ қилиш орқали тўғридан– тўғри чет тили ўқув материаллари билан тўқнашиш имкониятини яратади.

2. Билишдан олдинги йўналишлар. Бу йўналишлар тил ўрганишга тайёргарликни назорат қилиш учун қўлланади ва қуйидагилардан иборат: тил ўрганувчиларнинг ўзлари томонидан ўрганиш усуллари ва эҳтиёжлари билан танишув, чет тилини ўрганиш фаолиятларини режалаштириш, тил материалларини жамлаш ва тақсимлаш, тил ўрганиш вақти, жойи ва дастурини режалаштириш, тилга оид хатоларни назорат қилиш, тил ўрганиш жараёнидаги муваффақиятлар даражасини баҳолаш, тил ўрганишда қўлланадиган йўналишларни баҳолаш.

Олиб борилган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, билишдан аввалги йўналишлар билим олиш йўналишларини амалий қўллаш вазифасини адо этади. (Пур Пура, 1999).

3. Ҳофизага оид йўналишлар. Бу йўналишлар тил ўрганувчига тил бирликлари(сўз ва таркиблар) ўртасида боғлиқлик яратишга кўмаклашади. Аммо теран англаб етиш имконини бермайди. Бу хилдаги йўналишларнинг намуналари қуйидагилардан иборат: сўзни товуш шакли ва маъноси ўртасидаги боғлиқлик, сўзнинг шакл ва маъноси ҳақида онгда тасаввур яратиш, сўзнинг шакл ва маъно орасидаги уйғунлик ҳақида тасаввур яратиш ва ёзув тахтаси(доска) , слайдлар, харита ва шунга ўхшаш сўзнинг шакл ва маъноси ва грамматик таркибларини ўргатиш воситалари.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, ҳофиза ҳақидаги йўналишлар ҳар доим ҳам тил ўрганишни тезлаштиришга ёрдам бермайди, баъзи тадқиқотлар бу йўналишлар тил ўрганишга салбий таъсир кўрсатишини қайд қилади. (Пур Пура, 1997)

4. Ўрнини босиш йўналишлари. Бу хилдаги йўналишлар тил ўрганувчи бирон тил бирлигини билмагани ёки эсдан чиқарган пайтида уни бошқача йўл билан ўрнини тўлдиришга ёрдам беради ва шулардан иборат: эшитганда ва ўқиганда тагматн асосида сўзнинг маъноси ёки грамматик таркиб бўйича тахмин қилиш, сўзлаётган ёки ёзаётган пайтда бир сўз ўрнига маънодош сўз ёки грамматик таркиб ишлатиш. Бу йўналиш кўпинча нутқ сўзлаётганда ёки

ёзаётганда қўлланишини ҳисобга олган ҳолда, алоқа йўналиши деб ҳам аташади. Аммо тил ўрганувчи сўзлашув ва ёзув орқали ҳам тил бирликларини ўрганишини назарга олиб, бу атама беасос эканлигини қайд этилади.

5. Ҳис – туйғу йўналишлари. Бу йўналиш чет тилини ўрганиш бошланғич даврида самарали деб эътироф этилади, аммо олдинлаб кетган тил ўрганувчиларга унча таъсири сезилмайди. Булар тил ўрганувчининг ўз ҳис – туйғу ҳолатини ва рағбатлантириш даражасини билиши, тил ўрганиш жараёнида ўз ҳиссиёти ҳақида гапириши, тил ўрганиш жараёнини муваффақиятли адо этиш учун ўзини мақташи, чуқур нафас олиш ва овозини баланд қилиб ўз - ўзини илҳомлантиришидан иборат.

6. Ижтимоий йўналишлар. Бу йўналиш тил ўрганувчига бошқалар билан алоқа ўрнатиш ва шу йўл билан тил эгаларининг тили ва маданий – ижтимоий ўзига хос жиҳатлари билан танишув имконини беради. Бу йўналишлар бировлардан сўраб маълумот олиш, чигал масалаларни ҳал қилиш учун кенгроқ тушунтиришни сўраш, тил амалиётини адо этиш учун бошқалардан (чет тили эгалари) ёрдам сўраш, чет тили эгалари билан суҳбатлашиш, чет тили аҳолиси билан тўғри ижтимоий – маданий муносабат ўрнатишга интилишлардан иборат. Тадқиқотлар чет тилини ўрганишда бу йўналишларнинг сезиларли таъсири борлигини кўрсатди.

Тадқиқотлар яна шуни кўрсатдики, олдинги қатор тил ўрганувчилар муваффақият билан қўллаган тил ўрганиш йўналишларини ҳам ўрганиб, тил ўрганувчиларга қўлласа бўлади. Тил ўрганиш йўналишларини аниқлашнинг энг яхши усули, тил ўрганувчиларнинг ўзидан ҳисобот олиш бўлиб, бу хусусда энг кенг тарқалган саволнома **Strategy Inventory for language learning** номи билан Оксфорд томонидан чоп этилди (1990) ва ҳозирги кунгача йигирма тилга таржима қилинди.

Ўқитувчи дарс жараёнини муносиб савияда ташкил қилиш учун ўз тил ўрганувчиларининг ўзлаштириш йўналишлари ва методлари билан танишиши керак.

Грамматика – таржима методи. Бу усул классик тиллар, яъни юнон ва латин тилларини ўқитишда қўлланган усул бўлиб, кейинчалик бошқа тилларни ўқитишга ҳам тарқалди ва бу усулнинг энг муҳим ўзига хосликлари қуйидагилардан иборат:

1. Ўқиш жараёни тил ўрганувчиларнинг она тилидан фойдаланиб амалга оширилади.

2. Чет тили алоқа ўрнатиш учун (сўзлашув) кам ишлатилади.

3. Ўқув жараёни феълларни туслаш ва сўз ясаш қоидаларини ўргатишга асосланади.

4. Ўқув жараёни мураккаб (адабий) матнларни ўқишдан бошланади.

5. Дарс жараёнидаги асосий фаолият чет тилидан она тилига ва аксинча таржималардан ташкил топади.

6. Бундай ўқитиш усулидан натижа шуки, тил ўрганувчилар чет тилида сўзлашув малакасини ҳосил қилмайдилар.

7. Ўқитувчи сўзлашиши учун чет тилини эгаллаши зарурий бўлмайди.

8. Она тилини чет тили билан қиёслаш ва солиштириш дарс жараёнидаги фаолиятларнинг бирини ташкил қилади.

Бевосита таълим методи. Бу метод грамматика – таржима усулига қарши акс амал бўлиб, унинг заиф жиҳати сўзлашув маҳоратини ҳосил қилишдадир ва унинг ўзига хос жиҳатлари қуйидагилардан иборат:

1. Ўқув жараёнида она тили ишлатилмайди; бошқача айтганда, ўқитувчи тил ўрганувчиларнинг она тилисини билишига эҳтиёж йўқ.

2. Ўқув жараёни чет тили эгаларининг кундалик сўзлашувидан бошланади.

3. Тил бирликларини маъноси билан боғлаш учун тасвирий воситалар, воқеий ашёлар ва ҳаракатлар (юриш)лар дан фойдаланилади.

4. Тил қоидаларини ўқитиш индуктив усулда амалга оширилади.

5. Адабий матнлар фақат ўқиш амалиётини бажариш учун ўқитилади.

6. Грамматик қоидалар таҳлил қилинмайди.

7. Чет тилининг маданиятга оид жиҳатлари индуктив тарзда ўқитилади.

8. Ўқитувчи, ё тил эгаларининг намояндаси бўлиши, ёки тил эгалари даражасида тилни эгаллаган бўлиши керак.

Ўқиш методи. Бу метод бевосита таълим усулининг қийинчиликларини бартараф этиш учун юзага келди. Чет тилини мукамал эгаллаган ва дарс жараёнида равон гапира оладиган ўқитувчилар кам топиларди. Шу туфайли улар бевосита ўқитиш усулидан фойдалана олмасдилар. Ундан ташқари, тил ўрганувчилар оғзаки нутқни мукамал эгаллаши учун у пайтларда чет элларга борди – келдилар у қадар ривожланмаган эди. Аммо чет тилидаги фалсафий ва адабий китобларни ўқий олиш учун ўқиш малакасини ҳосил қилиш зарурийроқ кўринарди. Бу усулнинг ўзига хос хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

1. Фақат ўқиган нарсасини англаш учунгина керакли бўлган тил қоидалари ўқитиларди.

2. Бошида юқори частотали ва ўқиладиган матнда кўп ишлатиладиган сўзлар ўқитиларди, сўнг улрнинг миқдори орттириларди.

3. Ўқилган нарсани яна бир марта таржима қилиш энг ишончли дарс жараёни деб топилган эди.

4. Асосан урғу бериладиган ягона малака - ўқиш малакасини касб қилиш эди

5. Ўқитувчи чет тилини мукамал эгаллаган бўлиши шарт эмасди.

Эшитиш – гапириш методи. Бу метод ўқиш усулининг камчиликларига ва оғзаки нутқ малакасига эътибосизликка қарши кўрсатилган рекция эди. Бу усул 1940- 1960 йиллардаги АҚШ да кенг тарқалган усул эди ва тил ўқитиш ислоҳоти ҳаракати ва бевосита ўқитиш усулининг натижаси эди. Шуниси борки, буларга структур тилшунослик ва бихавиоризм руҳшунослиги хусусиятлари ҳам ўз таъсирини кўрсатган эди. Бу усулнинг энг муҳим хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

1. Дарс диалог билан бошланади.

2. Тил ўрганиш грамматик қоидалар асосида таркиблар яшаш деган ақидадан келиб чиқиб, бу усулда дарс жараёнидаги асосий фаолият тақлид ва ёдлашдан иборат эди.

3. Тилнинг грамматик қоидалари соддадан мураккабга қараб ўқитилар ва тил қоидалари ва машқлар индуктив равишда тақдим қилинар эди.

4. Бошидан талаффузга алоҳида аҳамият берилар эди.

5. Биринчи босқичларда бериладиган сўзларнинг миқдори чекланган эди.

6. Тил ўрганувчи хатога йўл қўймаслигига ҳаракат қилинарди.

7. Грамматик қоидалар уларнинг маъносига эътибор берилмаган ҳолда машқ қилинарди.

8. Ўқитувчи фақат ҳар дарсда ўтиладиган сўзлар ва грамматик қоидаларни мукамал эгаллаган бўлиши керак эди, чунки дарс жараёни ва материаллари қатъий назорат остида эди, шу маънодаки, тил ўрганувчи фақат дарсликда мавжуд материални машқ қилиши, ёд олиши ва фақат ўшаларни ишлатиши керак эди.

9. Чет тилини она тили билан қиёслаш ва солиштириш фақат ўқитувчи томонидан дарс материаллари ва дарс жараёнига тайёрланиш мақсадида амалга оширилди.

Сўзлашув – ҳолат методи. Ўқиш методи ва уни эшитиш ва сўзлашув малакасини ҳосил қилишдаги камчиликларини бартараф қилиш мақсадида бу усул вужудга келди ва 1940 – 1960 йилларда Британияда кенг тарқалди. Америкадаги эшитиш – сўзлашув усулига ўхшаб, бу усул тил ўқитиш ислоҳоти ҳаракати ва бевосита таълим усулининг ўзига хос хусусиятларини, шунингдек Фирс тилшунослиги ва бихавиоризм таъсирларини ўзида мужассамлаштирган эди. Бу усулнинг хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

1. Биринчи даражада сўзлашув амалиёти туради.

2. Барча тил материаллари ёзма шаклда тақдим қилинишидан олдин оғзаки нутқ шаклида машқ қилиниши керак. Бошқача қилиб айтганда, тил ўрганувчи оғзаки нутқ воситасида бир қатор сўзлар ва грамматик қоидаларни эгаллаганларидан кейин, ўқиш ва ёзиш малакасига ўргатиш керак.

3. Дарс жараёнида фақат чет тилида муомала қилинади.

4. Дарс жараёнида юқори частотали умумий сўзлар ўргатилишига ҳаракат қилинади.

5. Грамматик қоидалар соддадан мураккабга қараб тақдим этилади.

6. Янги сўз ва грамматик қоидалар муайян ижтимоий ҳолатларда берилди ва машқ қилинади (масалан, почтаҳонада, банкда, овқатланиш столи атрофида).

Когнитив¹ таълим методи. Бу усул эшитиш – сўзлашув усулининг асосини ташкил қилган бихавиоризм руҳшунослиги мактабининг таъсирига қарши когнитив руҳшунослик (Нейсер, 1967) ва Чомскийнинг тилшунослик таълимоти (1959, 1965) асосида вужудга келди. Бу усулнинг ўзига хос хусусиятлари қуйидагилар:

1. Тил ўрганиш бир қанча грамматик қоидаларни ўрганишдан иборат эмас, балки тил қоидаларини мажмуасини ўрганишдан иборатдир.

Когнитив – таниш, идрок этиш. Когнитив таълим усули илгари кўрган ва билган нарсалар асосида ўқитиш.¹

2. Тил ўрганиш тил ўрганувчининг ўзига хос хусусиятларига таяниб амалга оширилади ва ҳар бир тил ўрганувчи ўзлаштиришга ўзи масъулдир.

3. Тилнинг грамматика тизими тил ўрганувчининг хусусиятини назарга олиб, ё индуктив равишда, ёки қиёсий равишда амалга оширилади.

4. Талаффузга урғу берилмайди. Ерли тил эгаларига ўхшатиш мақсадида талаффузни ўргатиш, ё нореал, ёки мумкин эмас.

5. Ўқиш ва ёзиш малакаси, эшитиш ва сўзлашув каби бир хил аҳамиятга эга.

6. Ўрта ва олдинлаган босқичда сўз бойлигини ошириш аҳамиятга эга.

7. Сўзларни ва грамматик қоидаларни нотўғри ёд олиш табиий ҳодисадир. Бу каби хатолар чет тилини ўрганишда ижодий рол ўйнайди. Ўқитувчи бу хатоларнинг келиб чиқиш илдизини она тилида ёки чет тилида излайди ва уни бартараф қилиш учун лозим бўлган дарс материални тайёрлайди.

8. Ўқитувчи чет тилини мукамал эгаллаган бўлиши ҳамда грамматик материални таҳлил қила олиши керак.

Ҳис – туйғу ва инсоний метод. Бу метод эшитиш – сўзлашув усули ва когнитив таълим усулининг тил ўрганувчининг ҳис – туйғулари омилига эътиборсизлигига қарши вужудга келган. (Московиц, 1978, Курран, 1976) Бу усулнинг муҳим жиҳатлари қуйидагилар:

1. Тил ўрганувчи ва унинг ҳис – туйғуларига алоҳида эътибор бериш керак.

2. Дарс жараёнида ўтиладиган диалоглар тил ўрганувчи учун маъноли бўлиши керак, шу мазмундаки, тил ўрганувчи дарсдан ташқари воқеий жамиятда бу диалогдан фойдалана олишини ҳис қилсин.

3. Ўқув жараёни кичик гуруҳларда (когнитив, ҳис-туйғу ва ш.ў.) ва икки киши томонидан олиб борилсин.

4. Дарс жараёни ва дарс муҳити ўқитиш усули ва дарс материалларидан муҳимроқ.

5. Дарс жараёнидаги тил ўрганувчилар орасидаги диалог ва муомала тил ўрганиш учун зарурийдир.

6. Чет тилини ўрганиш бир шахсий тажриба сифатида назарда тутилади ва бу усулда тил ўрганувчи ўзи тил қоидаларини англаб етади. Бошқача қилиб айтганда, дарс бериш ўз ўрнини ўзи ўрганишга берган.

7. Ўқитувчининг роли маслаҳатчи шаклида ва ўрганишни осонлаштирувчи сифатида бўлади.

8. Ўқитувчи чет тилини ва тил ўрганувчининг она тилини билиши керак, негаки тил ўрганишнинг биринчи босқичида ҳаддан ташқари таржимага суяниш тил ўрганувчини эсанкиратиб қўймаслиги учун; албатта кейинги босқичларда таржима фаолияти камая боради.

Теран идрок методи. Она тилини ўрганиш бўйича ўтказилган тадқиқотлар асосида, тадқиқотчилар чет тилини ўрганиш биринчи тилни ўрганишга жуда ҳам ўхшаш деган фикрдалар. (Постовский, 1974, Виноц, 1981, Крашен ва Террел, 1983) Шу асосда теран идрок усули вужудга келдики, унинг ўзига хос хусусиятлари қуйидагилар:

1. Эшитиш малакаси алоҳида аҳамиятга эга ва оғзаки нутқ , ўқиш, ёзиш малакасини ҳосил қилиш асоси ҳисобланади.

2. Тил ўрганувчи гапиришга ўрганишдан олдин маъноли сўзлашув ва тилдан ташқари маъноли жавобларни эшитиш орқали алоқа ўрнатишга ўрганишни бошлаши керак(масалан, китобни бер, сўзини эшитиши билан китобни бериши керак).

3. Тил ўрганувчи то ўзи тайёрлигини сезмагунча гаплашишга киришмаслиги керак, бу усулнинг натижаси шуки, гаплашиш пайти келганда талаффузида хатога йўл қўймайди.

4. Тил ўрганувчиларнинг тил билиш ички туйғуси , уларнинг ўзлашган тил билимидан юқорироқ бўлади ва шу туйғу воситасида тил ҳақида янги билимлар орттирадилар. Шу маънодаки, агар тил ўрганувчи эшитиш ва ўқиш икки канали орқали тил билимини ҳосил қилгудай бўлса, эшитиш ва ўқиш материаллари англаб олиш даражасида бўлиши керак ва эшитиш ва ўқиш матнларидаги сўзлар ва грамматик қоидалар тил ўрганувчи учун тил ҳақида янги маълумотларга эга бўлган ҳолдагина бунинг имкони бор.

5. Тил қоидаларини ёдлаш суҳбат пайтида қоидалардан огоҳликка сабаб бўлиши ва шу туфайли тил билишга тўсиқ бўлиши мумкин, шу маънодаки, ёд олиш ўзлаштиришга олиб келмайди. Шу сабабли тил ўрганувчилар, агар тил қоидаларини суҳбат(тил ўрганувчилар ўртасида)пайтида машқ қилиш йўли билан эгалламасалар, чет тили эгалари каби равон гаплаша олмайдилар.

6. Тил ўрганувчиларнинг грамматик хатоларини тузатиш на фақат зарурий эмас, балки уларнинг равон суҳбат қилишига монелик қилади. Муҳими шуки, тил ўрганувчилар ўз синфдошлари ва ўқитувчиси билан мулоқотда бўлсинлар.

7. Агар ўқитувчи чет тили эгаси бўлмаса ёки чет тилини эгалламаган бўлса, дарс материаллари аудиотасма орқали ёки видеотасвирда тақдим этилиши керак.

Коммуникатив (алоқа) таълим методи. Бу метод Ҳаймз (1972) га ўхшаш тилшунос – антрополог ва Ҳалиди (1978) га ўхшаш Фирс тилшунослик мактаби издошларининг таъсирида вужудга келди. Улар тилнинг энг биринчи вазифаси алоқа (коммуникация) деган ақидада эдилар. Бу усулнинг ўзига хос томонлари қуйидагилар:

1. Чет тилини ўрганишдан мақсад шуки, тил ўрганувчи ундан фойдаланиб алоқа ўрнатсин.

2. Чет тили дарс материалларининг мазмуни тилнинг грамматик тизимини ўргатиш эмас, тил бирликларининг маъносини ва тилнинг ижтимоий вазифасини ўргатишдир

3. Тил ўрганувчилар икки киши ёки бир неча кишилик гуруҳларга бўлиниб маъно таҳлилни амалга оширадилар; шу маънодаки, масалан шундай ҳолатлар юзага келадик, улардан бири нинг онгида бир тушунча бўлади ва бошқалар ундан хабари бўлмайди ва биладиган одам шу тушунчани бошқаларга етказишга ҳаракат қилади.

4. Тил ўрганувчилар жамиятдаги турли вазиятларда чет тилини қўллай олиш учун турли ижтимоий ролларни ўйнайдилар.

5. Дарс материаллари ва дарс жараёни дарсдан ташқари ижтимоий ҳаётда тил қандай ишлатилса худди шундай табиий шаклда ташкил қилинади, токи тил ўрганувчилар тилнинг реал ҳаётдаги ишлатилишини ўргансинлар.

6. Тил малакалари биринчи кундан бошлаб бир пайтнинг ўзида бирданга машқ қилинади. Дарс жараёнида, айти пайтда ҳам ўқилади, эшитилади, сўзлашилади ва ёзилади(тил ўрганувчилар ўқимили бўлсалар).

7. Ўқитувчининг энг муҳим вазифаси тил ўрганишга ёрдам бериш, тил ўрганувчининг хатоларини тузатиш иккинчи даражали аҳамиятга эга.

8. Ўқитувчи чет тилини мукамал билиши керак.

MAVZU № 5

Форс тилини ўқитишнинг замонавий кўникмалари (مهارتهای نوین آموزش زبان فارسی).

Маъруза режаси:

1. Ўқиш кўникмаси (مهارت خواندن)
2. Ёзиш кўникмаси (مهارت نوشتن)
3. Эшитиш кўникмаси (مهارت شنیدن)
4. Сўзлашув кўникмаси (مهارت صحبت کردن)

Кўз орқали ҳосил қилинадиган маълумотни ўқиш деб аташ мумкин. Йўлда автомобиль бошқариб кетаётганингизда мактаб ўқувчилари, тарелка билан вилка ёки телефон трубкасига кўзингиз тушади. Бундан куйидаги тартибда маълумот ҳосил қиласиз "эҳтиёт бўлинг бу ердан кичик ёшдаги мактаб ўқувчилари ўтиб қолиши мумкин", "агар қорнингиз очган бўлса шу яқин – атрофда ресторан бор, овқатланиб олишингиз мумкин", "агар биров билан алоқа қилмоқчи бўлсангиз, шу ерда телефон хона бор".

Тил ўқитишнинг бошидан бошлаб, ўқиш малакасини ўргатишдан мақсад, тил ўрганувчиларни чет тилдаги адабиёт билан таништириш эди. Кейинчалик ўқиш тил ўқитишнинг асосий манбасига айланди. Бугунги кунда ҳатто тил малакаларидан фақат ўқиш малакасини ўрганишга қизиқадиган тил ўрганувчилар бор, уларнинг мақсади ўзларининг билим соҳасида янги илмий маълумот ва кашфиётлар билан танишишдир. Бу тил малакаси "кутубхона тили" деб аталади. Бу малакани "олимлар тили" деб аташ маъқулроқ кўринади. Негаки ўрганувчилар олиб бораётган тадқиқотлари бўйича кўпроқ маълумотни қўлга киритиш учун битта ёки бир нечта тилларни ўқиш малакасини шу тариқа касб қиладилар.

Юқорида кўрсатилган ҳолатлардан ташқари ўқиш малакасини куйидаги мақсадларда ўқитилади: Газета, мактуб (расмий ёки шахсий), эълонлар, йўлланма китобчалари, реклама, шиша, қути ва қадоқланган буюмлар этикеткалари, журнал / телефон китоби, самолет ва поездларнинг ҳаракат жадвали ва кундалик турмушимизда зарур бўладиган шунга ўхшаш

маълумотларни ўқиш учун. Бундай малакани умумлашган ҳолда қуйидаги мақсадларга тақсимлаш мумкин:

- бирон кўзда тутилган мақсад учун маълумот касб қилиш ёки инсон табиатига хос бўлган синчковликни қондириш учун;

- кундалик ишларга ёки касб ва таҳсил билан боғлиқ ишлар бўйича йўлланма олиш учун;

- ёзишмалар орқали дўстлар ва шериклар билан алоқа ўрнатиш;

- олдинда бўладиган ҳодиса ва воқеалардан, шунингдек ҳосил қилиш имкони бўлган нарсалардан хабардор бўлиш. (газета, журнал ва ш.ў. манбалар орқали);

- ҳузур топиш ва бўш вақтини мазмунли ўтказиш учун

Ўқишни ўргатиш соҳасида олиб борилган тадқиқотлар бу мақсад учун қуйидаги фаолиятларни тавсия қилади:

1. Тил ўрганувчиларнинг қизиқиши ва иштиёқини кўзғотиш учун ўқиш мавзусини уларнинг дастлабки билимларига мосланг. Бунинг учун саволлар беринг, токи ўйлашга мажбур бўлсинлар ва уларнинг ўтмиш тажрибалари жонлансин.

2. Шундай саволлар берингки, унинг жавобини матндан излашга мажбур бўлсинлар.

3. Улардан нотаниш сўзларнинг маъносини тагматн асосида тахмин қилишларини сўранг.

4. Улардан гапларни бир – бири билан боғловчи воситаларни ва бу воситаларнинг вазифасини тушунтириб беришларини сўранг.

5. Ўқишга мўлжалланган матн нима ҳақида эканлигини ва кимларга ёзилганини ва мавзуни қай даражада ёритганини (шарҳлашини, далил келтиришини ва ҳоказоларни) сўранг.

6. Асосий гап қайсилигини сўранг. Бу гапнинг мазмуни нима, бу мавзу қайси гаплар ва қандай тушунчалар билан мувофиқ келади. Матннинг асосий мавзусини бошқа мавзулардан ажратиб турадиган воситалар қайсилар.

7. Муаллиф гапи қайси? Муаллифнинг ҳис – туйғуларини қандай қилиб англаймиз?

8. Тил ўрганувчиларнинг жавобларини уларнинг ўзларига муҳокама қилдиринг.

9. Тил ўрганувчилардан ўқиган матни ҳақида ўз фикрларини ёзиб беришларини сўранг (муаллифнинг назари ва ҳис-туйғулари, ўқиган мавзусига қўшилиши ёки қўшилмаслиги).

10. Ўқитувчи дарс жараёнини қуйидагича ташкил қилиши мумкин, тил ўрганувчиларни уч кичик гуруҳга бўлади ва ҳар бирига матннинг бир қисмини беради. Шундан сўнг мавзуни гапириб беришни (бир гуруҳ), уни тушунтиришни (иккинчи гуруҳ), хулоса қилишни (учинчи гуруҳ) сўрайди.

11. Ўқитувчи матн таркибидаги гапларнинг жойлашув тартибини ўзгартириши ва тил ўрганувчиладан жой – жойига қўйишни сўраши мумкин. Бу машқ тил ўрганувчиларни матндаги изчиллик воситалари ва уларнинг вазифалари билан таништиради.

Бу ерда ўқиш малакасини ошириш ҳақида юритилган баҳсни назарга олиб, ўқиш малакасини ҳосил қилиш учун тил ўрганувчиларнинг талаб – эҳтиёжлари қуйидагилардан иборат деб хулоса қилиш мумкин:

1. *Таянч сўз ва ибораларни билиш.* Матнни ташкил қилган сўзлардан бир қанчаси таянч сўз ҳисобланади. Бу сўзлар матн муаллифининг ният ва маъносини англаш учун асос бўлади. Чунончи, матнда бир қатор нотаниш сўзлар бор бўлиши мумкинки, матннинг маъноси ва муаллифнинг ниятини тушунишга асос бўлолмайди, бу ҳолда бошқача йўсинларни ишлатишимиз керак бўлади. Масалан, тил ўрганувчига уларнинг маъносини матннинг контексти, олдинги гаплар ва матннинг мавзусидан тахмин қилишни сўраймиз ёки бу матнни ўқиш учун бу сўзларга эътибор бермаслигини айтаемиз.

2. *Матн таркибини билиш.* Тил ўрганувчи ўқув материални синтактик усул билан ўзлаштирмоқчи бўлса, матндаги таркиблар ва грамматик қоидаларини билиши керак.

3. *Лексик бир бутунлик ҳолатидан огоҳлик.* Тил ўрганувчи матн таркибидаги гапларни маъно жиҳатдан бир – бирига боғлайдиган тил воситаларини билиши керак.

4. *Ўзаро боғлиқлик тарзидан огоҳлик.* Тил ўрганувчи матннинг маъносига тушуниши учун ўзи ва матн муаллифи ўртасидаги муштарак билимлардан огоҳ бўлиши керак. Бошқача айтганда муаллифнинг тахминларини ва шу асосда баён қилинмай қолган фикрларни билиши керак.

5. Юқорида зикр этилган тўртта ҳолат асосида, ўқитувчи матннинг сарлавҳаси, матннинг ичидаги ишоралар ва тил ўрганувчилар билан савол – жавоблар асосида матн бўйича уларнинг ҳаётий тажрибаларини фаоллаштиради. Шундан сўнг матнни уларнинг эътиборига ҳавола этади, токи тахтада ёзган саволларига жавоб топсинлар ва шу тариқа тил ўрганувчиларнинг ҳар бир билмаган сўзи ва грамматик қоидаси учун ўзини йўқотиб қўйишини олдини олади. Улар бошқа чора излашлари ва саволларга жавоб топиш учун фақат матнга диққатни қаратишларига эришади.

Чет тилини ўқитишда **ёзишни** ўргатиш ўқишга ўргатишга ўхшаб икки мақсадда амалга оширилади: биринчиси тил ўрганувчилар эшитиш ёки ўқиш орқали ўзлаштирган сўз ва грамматик қоидаларни ёзувда ифодалаш ва иккинчидан алоқа ўрнатиш учун. Фақат сўнгги ҳолатда, ўзига хос қоидалар ва нозикликларни ўз ичига олган ёзув малакасини тарбиялаш керак. Бу фаслда ёзишнинг икки хил шаклини батафсил кўриб чиқамиз.

Тил ўрганувчи ўқиш малакаси билан танишган ва ҳарфларнинг ўзаро бир – бирига алоқаси ва товуш билан фарқини тушунган пайтдан бошлаб, форс алифбоси ҳарфларини ёзишни машқ қила бошласа бўлади. Она тилида лотин ҳарфлари ишлатиладиган тил ўрганувчилар, ўнгдан чапга қараб ёзиш қўл ҳаракатини машқ қилишлари керак. Ҳар бир ҳарфни алоҳида ёзишни ва уларни қандай қилиб бир-бирига қўшишни, худди рассом шогирдини қўлидан тутиб ўргатганидай, қўл ҳаракатини ўрганишлари керак. Ҳарфларни ўрганишга бағишланган машқлардан сўнг, тил ўрганувчи алоҳида сўзлар ва сўз бирикмаларини ёзиш билан танишади. Шунини эслатиб ўтиш лозимки, ўқишнинг бошиданок "алиф"дан "ё"гача ҳамма ҳарфларни билиши шарт эмас. Ундан ташқари, алифбо ҳарфларининг тартибини ёд олиши ҳам шарт эмас, балки ўқитувчи масалан фақат "ر" "ز" "و" "د" тўртта ҳарфини ўргатганидан кейин тил ўрганувчилар билан "زر، در، روز، زور، درد، درد" сўзларини машқ қилиши, ҳатто диктант ёздириши мумкин. Шундан сўнг ҳар дарсда бир-икки ҳарфни ўргатиб, тил ўрганувчилар матнлардаги "эшитиш / ўқиш" орқали ўрганган сўзларини машқ қилдириши ва шу сўзлар билан гап тузиши ва диктантни гап сатҳида ўтказиши мумкин.

Ҳарф ва сўзларни ёзишга ўргангандан кейин, тил ўрганувчилар эшитиш, ўқиш ва гаплашув дарсларида ўрганган матнларини кўчириб ёзишлари ва ундаги машқларни ёзма шаклда ҳам бажаришлари мумкин. Шундай қилиб тил ўрганувчилар фақат гапни кўчириб ёзмайдилар, балки янгидан матн тузадилар. Бу ўзгаришларни феъл замонларида ҳам амалга ошириш мумкин. Тил ўрганувчилардан ҳозирги - келаси замон феъл шаклини ўтган замон аниқ шакли билан алмаштиришларини сўраш мумкин. Бу ҳам гапларнинг феъл таркибида нозик ўзгаришларга сабаб бўлади. Сўнг бир абзацдан икки ёки ундан кўпроқ абзацга кўпайтириш мумкин. Шу тарзда ёзув тил ўрганувчи дарс жараёнида ўрганган нарсаларини ёзма ифодалаш учун қўлланади. Аммо алоқа ўрнатиш учун ёзув малакаси боқа бир мавзу бўлиб, қуйида унинг қонун – қоидаларини кўриб ўтамиз.

Алоқа ўрнатиш мақсадидаги ёзишни ёзиш кўникмаси деймиз. Дарсдан ташқари ижтимоий ҳаётда ёзувни турли мақсадларда амалга оширамиз ва уларнинг баъзилари қуйидагилардан иборат:

Телефон орқали берилган хабарни ёзиб олиш, дўстлар ва идоралар билан ёзишмалар, харид қилиш рўйхати / таклифнома, табрикнома

(навруз, уйланиш, туғилган кун) , кундалик хотиралар, мақола, ҳикоя ва бошқа адабий асрлар ёзиш ва ҳ.к.

Албатта, бугунги ривожланган жамиятда, алоқа ўрнатиш учун ёзувдан кўра кўпроқ эшитиш, ўқиш ва гапиришдан фойдаланишади. Аммо кўпинча ўқишни давом эттириш ёки тадқиқот учун форс тилини ўрганишга бел боғлаган бизнинг тил ўрганувчиларимиз таҳсилотга оид ишларини амалга ошириш учун ёзувга эҳтиёжлари мавжуд. Улар тадқиқот олиб борган ишлари бўйича ҳисобот ёзиши, имтиҳон топшириши, ўқиган нарсасини конспект қилиши, ўқитувчининг айтган сўзларини ёзиб олиши ва таҳсил жараёнидаги кўпгина ишларни ёзишга эҳтиёжлари бор.

Тил ўрганувчи ёзув маҳоратини эгаллаш учун гаплашувчи томон қандай киши ёки кишилар эканини билиши керак; матн таркиби билан таниш бўлиши, унинг ниятини ифодалашга қўлланувчи сўз ва ибораларни эгаллаган бўлиши керак, токи гапирувчи томоннинг ҳолатига қараб, ўзининг муддаосини муносиб сўз ва иборалардан фойдаланиб ёзув матнида акс эттирсин. Бундай маълумотларга эга бўлиш учун дарсда қуйидаги машқлар бажарилади.

Ёзув асосларини эгаллаш учун қуйидаги фаолиятлар фойдалидир: тил ўрганувчининг синтаксис билан танишлиги, тилнинг грамматикаси (морфология ва синтаксис), матн таркиби (абзац тузиш қоидаси, изчиллик ва уйғунлик аломатлари), муносиб сўз танлаш услуби ва матннинг мантиқийлиги (тасвирлаш, сабаб ва оқибат ва ш.ў.) ва ниҳоят тиниш белгиларини қўйишлар.

– Тил ўрганувчига битта гап берилади, у шу гап асосида ва ўзи биладиган сўзлардан фойдаланиб шунга ўхшаш гаплар тузади; – тил ўрганувчига бир матн (бир абзац) берамиз, унда баъзи сўзлар (фeъл, от, сифат, равиш) ни керакли шаклда ёзади; – тил ўрганувчи берилган жадвал, харита, лойиҳа, расм ва ш.ў. нарсалар асосида бир – бирига боғлиқ гаплар тузади; тил ўрганувчи берилган содда гап асосида қўшма ва мураккаб гаплар тузади; – тил ўрганувчига матн (бир хатбошидан иборат) берилади, у бўш қолдирилган жойларга керакли боғловчиларни қўяди; – бир матннинг гапларини тартибсиз шаклда берилади, тил ўрганувчи ўз онгидаги билимига таяниб, гапларни жой-жойига қўйиб чиқади; – тил ўрганувчига бир матн берилади ва у матн бўйича қўйилган саволларга жавоб беради ва жавобларини бир изчил матн шаклида ёзиб чиқади; – тўлиқ бўлмаган бир ҳикоя ўқишга берилади, тил ўрганувчи уни ўқигач, тушириб қолдирилган жойи (боши, ўртаси, охири)ни ёзади; – ўқишга матн берилади. Тил ўрганувчи матнни ўқигач, ўзи биладиган бошқа сўз, ибора ва турли таркиблардан фойдаланиб шунга ўхшаш матн тузади, шарти шуки ўша маъно ва мазмунни ифодаласин.

Матннинг мазмунини тайёрлаш бўйича қуйидаги машқлар тавсия қилинади:

А) Тил ўрганувчиларни икки кишилик гуруҳларга тақсимлаймиз ва ҳар икки кишига форсий забон ёзган бир хилдаги матнлар (мактуб, шеър, ахборот ва...) берилади. Гуруҳдаги икки кишининг ҳар биридан ёзма матнга диққатини қаратишни ва бу икки матндаги ўхшашликлар ва фарқларни бадиийлик, услуб, гапларнинг узунлиги ифодаланган ғояларнинг бадиийлигини аниқлаш сўралади. Шундан сўнг ҳар гуруҳдан ўз кузатувларининг натижасини ҳамсинфларига гапириб бериш ва барча гуруҳ аъзоларидан айтилган гапларни ёзиб олиш сўралади.

Б) Ҳар бир тил ўрганувчига савдо аҳлининг бир мактубини (ёки ҳар қандай матнни) берамиз. Улардан мактубни ўқиб, конспект тузишни сўраймиз. Шундан сўнг ёзиб олган конспекти асосида савдо бўйича бир мактуб тузишни ва ёзган нарсасини асл мактуб билан қиёслаб, қанчалик олган маълумотини хатида акс эттира олганини аниқлаш сўралади.

В) Синф тахтасига бир мавзунини ёзамиз; масалан "бойлик яхшими ёки илмми", шундан сўнг тил ўрганувчилардан ўз фикрларини бирма – бир ёзишлари сўралади. Тил ўрганувчиларнинг нуқтаи назарларини тахтага ёзамиз. Уларнинг ҳар биридан ўз билдирган фикрига сабабини айтишни сўраймиз. Шу тариқа барча гуруҳ аъзоларини бир муддат баҳс олиб боришга ундаймиз. Шундан сўнг тил ўрганувчилардан дарсдаги баҳс асосида тахтада бир мақола ёзишларини сўраймиз.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, тил ўрганувчини ёзиладиган мавзуга маънавий жиҳатдан "В" бандида кўрсатилганидай тайёрлаш учун ўқитувчи ёрдамлашиши керак. Бизнинг (Эроннинг) дастурида кўрсатилгандай ёзувга ўқитиш тўғри эмас. Ўқитувчи мавзунини тил ўрганувчиларга бериб, мавзу бўйича билганларини ёзишни ва ундан сўнг баҳолаш учун ўқитувчига топширишни талаб қилиш керакмас, балки ўқитувчи тафаккур йўналишида, ва дилидаги бор нарсани қоғозга туширишда, ва ёзмоқчи бўлган гапларини тартибга солишда ва ниҳоят ёзиш жараёнида тил ўрганувчиларга ёрдамлашишлари керак.

Ўз эшитиш кўникмасидан фойдаланиб радиого кулоқ солиш, кўшнилар, дўстлар ва ҳамкасблар билан гаплашиш, телефонга жавоб бериш, автобус ва идорада бировларнинг гапига кулоқ солиш, маъруза эшитиш, самолётлар ва поездларнинг кетиш-келиш эълонларига кулоқ солиш, телевидения кўрсатувларини томоша қилиш каби ҳолатларга озгина диққатни жалб қилсак, эшитишга оид қуйидаги хусусиятларни англаб оламиз.

Биринчидан, эшитиш турли шаклларга эга; масалан, қанча муддатга чўзилиши ёки маърузанинг мавзусига қараб. Иккинчидан, баъзи вақтларда фақат эшитамиз, бошқа пайтларда эса, эшитиш сўзлашув билан бирга кечади, бундай ҳолатларда эшитиш билан бирга ўз ўрнида муносиб жавоб бериш аҳамиятга моликдир. Учинчидан, эшитиш турли мақсадлар билан биргаликда амалга ошади: маълумот ҳосил қилиш, дўстона гап сотиш, ўйин ва ш.ў. нарсалар. Шу туфайли инсоннинг эшитаётган нарсасига диққат даражаси ва эшитув манбасини англаш йўллари, уларнинг турларига қараб хилма – хилдир. Гоҳида эшитиш гапирувчи билан рўпара келганда амалга ошади. Радио ва телевиденияга ўхшаш эшитиш воситала-рида баъзан халал берувчи ортикча товушлар ҳам эшитилади ва бу эшитган нарсанинг маъносини англашга таъсир қилади. Бешинчидан, эшитиш матнида рол ўйнайдиган шахс турлари, уларнинг сони, эшитувчининг улар билан алоқаси ва ниҳоят, баъзи пайтларда бошқа унсурлар алоқа белгилари сифатида эшитаётган нарсани тушунишга таъсир кўрсатади. Масалан, юз ва қўл ҳаракатлари ва шунга ўхшаш белгилар.

Тил малакалари орасида эшитиш малакаси ўқитиш жараёнида алоҳида аҳамиятга эга. Болалар бир муддат фақат эшитадилар ва бир миқдор бошланғич тил билими фақат эшитиш йўли билан касб қилинади. Ўн беш ойли гўдак " менга қара" , "қўл текизма", "коптокни менга бер", " буёққа кел", "эшиқни ёп" каби жумлаларга нисбатан мос реакция кўрсатади. Бу унинг шу жумлалар маъносига тўғри тушунишининг нишонасидир ва эшитиш орқали ҳосил қилган тил билимларини амалда қўллашидир. Эҳтимол шунинг учун ҳам чет тилини ўргатишни эшитиш малакаси билан бошлаш керакдир.

Агар ўқитувчи гапирувчининг мақсадини тушуниш ва гапнинг маъносини англаш учун эшитувчининг онгида қандай жараёнлар кечишидан бохабар бўлса, тил ўрганувчиларга бу малакани касб қилишда қандай усулларни ишга солиш кераклигини билади. Синтактик усул ва семантик усул бўйича билимларимизни назарга олиб, эшитиш малакаси орқали маънони англаш ёки уни яратиш учун онда кечадиган жараёнларни кўриб чиқамиз:

1. Эшитувчи аввалига товушлар тизимидан фонемаларнинг фарқлари ва сўзнинг чегарасини аниқлаб, уни бир неча қисмларга бўлади. Фонемалар товушлар тизимида бир – бирига кўшилиб кетиши ва ўзгаришини назарга олиб, сўзнинг чегарасини аниқлаш осон иш эмас ва уни ўргатишда бунга эътибор бериш керак. Масалан, "اسم امير اس" жумласи оғзаки нутқда "اسم امير است" шаклида айтилади.

2. Ишлатилган сўзларни аниқлаш (маъноси ва гапдаги вазифаси).

3. Бош гап ва эргаш гапларнинг чегарасини аниқлаш (уларнинг грамматик таркибини аниқлаш).

4. Гап оҳанги ва сўз урғуларининг турли кўринишларини аниқлаш. Ҳофиз фазалларининг бир мисраси: "چو منصور از مراد آنان که بر دارند بر دارند" га қараб форс тилидаги урғунинг аҳамиятига тушунамиз. Шунингдек гап оҳангини кўтарилиши ва пасайиши, айниқса кўтарилиши форс тилининг муҳим аломатларидандир. Одатда биз оҳангни кўтарилиши ва пасайишини "ما امروز به" "ما امروز که" "ما امروز که" дарак гапида қўллаганимизда, агар "ما امروز که" сўроғига жавоб ўрнида келган бўлса, гапдаги урғу "مدرسه" сўзига тушади ва ундан кейин гапирувчининг овози пасаяди. Кўтарилиш оҳанги, одатда, сўроқ гапларда қўлланади, "ديروز اداره رفتی؟" гапида урғу "اداره" сўзига тушса, гапирувчининг оҳанги гапнинг охиригача кўтарилиб боради ва пасаймайди. Гарчи форс тилидаги сўроқ гаплар "آيا" юкламаси билан бошланса ҳам кўпинча оғзаки нутқда бу юклама тушириб қолдирилади ва унинг ўрнига оҳангни кўтариш воситасидан фойдаланилади. Шунинг учун бу икки хил оҳангнинг фарқини ўргатиш муҳимдир.

5. Гапларнинг бир-бирига боғланишини аниқлаш: эшитувчи манбага ишора, эллипсис, боғловчилар, субституция ва сўзларнинг мослашуви каби изчиллик аломатларидан гапларнинг бир-бирига боғланишини аниқлаши керак; масалан, "аммо" боғловчисидан олдинги гап билан кейинги гап бир-бирига қарама-қарши тушунчани ифодалашини билиши керак.

6. Нутқ таркибини аниқлаш: эшитувчи грамматик қоидалардан фойдаланиб, нутқни маъноли бўлақларга тақсимлаши керак (гапдан юқорирок). Масалан, маърузачи "бошқа бир жиҳати шуки...", "учинчидан..." ёки "шунга қарамай..." деб айтса, эшитувчи у ҳозиргача айтган гапларидан бошқа бир фикрни айтмоқчи эканлигини англаши керак. Ёки сўзловчи "шу пайтгача афзалликлар ҳақида гапирдим..." деса, эшитувчи энди муаммолар ҳақида гап бўлишини кутиши керак.

7. Нутқнинг ўрнини аниқлаш: кўпчилик гапларга нутқ матнidan айрим ҳолда ва матнга боғламай диққат қаратилса, эҳтимол бир-бирига қовушмаган ва ҳатто кулгили тушунчаларга эга бўлиши мумкин; масалан, "Мен бугун у билан гаплашдим" гапи "аҳволи яхши", "у саёҳатга кетмапти", "унга керакли хабарни етказдим", "бизнинг орамизда тинч – тотувлик барқарор" ва яна бошқа талқинлар маъносида бўлиши мумкин. Фақат матн таркибида ёки нутқ жараёнида биз гапирувчининг ниятини англашимиз мумкин. Нутқнинг ўридан мақсад, унинг қаерда амалга ошгани (идорада, уйда, мактабда ва ш.ў.) гапирувчиларнинг сони, уларнинг гапдаги роли ва бир-бирига алоқасидир.

8. Дастлабки билимни фаоллаштириш: шундай ақида борки, инсон оилада ва жамиятда билим ва тажриба касб қилади ва эшитганларини (ва ё ўқиганларини) маъносини шулар асосида фаҳмлайди. Масалан, бир киши гаплашаётган бир гуруҳ орасига кирса, улардан махсус бир маълумотни эшитишга мунтазир бўлади. Бир боланинг туғилган кунига кирганда, сиз уерда атом физикаси ҳақида гап кетишини кутмайсиз ва ахборот эшитиш учун телевизорни ёққанда, махсус тайёрланган мавзуларни кутасиз. Қўшнингиз

неваралик бўлган бўлса ва уни олиб сизни кўргани келса, сиз гап йўналиши нима ҳақида бўлишини биласиз. Биз бир эроний тил / маданият жамияти аъзоси сифатида сўзлашув одоби қоидаларини ёд олганмиз ва ана шу билим асосида маъносини фаҳмлаймиз ва ҳукм чиқарамиз.

Бинобарин, эшитган нарсани англаш, фақат белгилар тизими билан товуш муносабати ва тил билими асосида эмас, балки бу амал учун дастлабки билим ва ҳаётий тажрибаларни фаоллаштириш зарурдир.

Эшитиш кўникмасини орттиришда қуйидаги дарс фаолиятлари самарали бўлиши мумкин:

А) Матнни эшитишдан олдинги фаолиятлар: бу фаолиятлардан мақсад, матн мазуига оид дастлабки билим ва ҳаётий тажрибаларни жонлантириш. Шу мақсадда, тил ўрганувчи матнни магнитофон тасмасидан ёки ўқитувчидан эшитишдан аввал қуйидаги фаолиятлар мажмуасини амалга ошириш керак: 1. Эшитишга мўлжалланган матн мавзусида ўқишга бир матн тайёрлаймиз ва тил ўрганувчилардан уни ўқишларини сўраймиз (бу фаолият олдинги қатор тил ўрганувчилари учун). 2. Тил ўрганувчилардан матннинг сарлавҳасига қараб матннинг мавзуси нима ҳақида эканлигини ва улар нимани эшитишни исташларини сўраймиз. 3. Матн асосида бир расм тайёрлаймиз ва тил ўрганувчилардан уни шарҳлашларини ёки изоҳлашларини сўраймиз (бу фаолият, айниқса янги тил ўрганаётганлар учун қўлланади). 4. Тил ўрганувчилардан матнни эшитишдан олдин унга қўйилган саволларни ўқишни ва уларга тахминий жавоб беришни ёки матнни эшитгач, уларга жавоб топишни сўраймиз. 5. Эшитишга берилган матннинг сарлавҳаси ҳақида тил ўрганувчиларнинг шахсий фикрини сўраймиз. 6. Бу фаолиятларнинг ҳар бири тил бўйича бир неча жараёнларни ўз ичига олиши мумкин; маслан, нотаниш сўзларни ўқитувчи тушунтириб бериши мумкин. Эшитиш фаолиятлари замирида грамматик қоидалар, янги сўзлар, шунингдек, эшитишга аталган матннинг тўла таркиби берилиши мумкин. Бошқача айтганда, ўқитувчининг ихтиёрига қараб, тил ўрганувчилар матн эшитиш жараёнида баъзи сўзлар ва грамматик аломатларни тушунишга эҳтиёж сезса, юқорида берилган бешта фаолият ичида матндаги ўрнига қараб изоҳ бериши мумкин. Шу билан тил ўрганувчиларнинг ҳамма эҳтиёжлари дастлабки билимларини фаоллаштириш билан бирга қондирилади.

Б) Эшитиш жараёнида ва ундан кейин амалга ошириладиган фаолиятлар: бу ерда икки хил фаолият назарда тутилади. 1. Тил ўрганувчи ҳар бир сўзнинг

маъноси ва грамматик қоидаларга эътибор бермай матннинг умумий мазмунини тушунишга қаратилган фаолиятлар. 2. Эшитиладиган матнга оид нозик тушунчаларга бағишланган фаолиятлар. Эшитиш малакасини ўргатишнинг бошланғич босқичида, тил ўрганувчилар тил бўйича кенг маълумотга эга бўлмаган бир даврда, кўпроқ эшитиш матнининг умумий мазмунига оид фаолиятларни амалга оширамиз ва олдинги қатор тил ўрганувчилардан матндаги жузъий маълумотларни топишни талаб қиламиз. Эшитиш малакасининг бошланғич даврида тил ўрганувчилар тушунган нарсаларини ўқитувчининг ёрдамисиз баён қила олмайдилар. Шунинг учун ўқитувчи куйидаги усулларда уларга ёрдам кўрсатади: 1. Тил ўрганувчилар матнни эшитгач, улардан бир қанча расмларни тартиб билан жойлаштириш талаб қилинади. 2. Тил ўрганувчилардан матнни эшитиш жараёнида қўлларидаги чизмалар устидан қалам юритишларини сўраймиз. 3. Тил ўрганувчилардан матнни эшитиш давомида, расмда кўрсатилган ҳаракатлар ва тасвирларни кўрсатишларини сўраймиз (масалан, Ромин китоб ўқиш билан машғул, Фарзон телевизор кўрмоқда, шеърлар китоби столда ва грамматика китоби китоб жавонида).

Тил ўрганувчиларнинг тил бўйича маълумоти олдинлаган сайин, улар тил билимлари талаб қилинадиган фаолиятларни амалга оширадилар ва эшитган нарсалари ҳақида фикр билдиришлари ва таҳлил қилишлари мумкин ва ҳатто гапирувчининг ҳис-туйғуларини аниқлашлари мумкин. Бу босқичда куйидаги фаолиятларни амалга оширамиз:

1. Тил ўрганувчилардан тўғри / нотўғри ёки турли вариантдаги саволларга жавоб бериш талаб қилинади.

2. Матндан бир парчаси ўқилади ёки эшиттирилади ва тил ўрганувчидан энди нима воқеа рўй бериши ёки нимани эшитишни кутаётгани ҳақида тахминларини гапириб беришини сўралади.

3. Матн ўқилади ва ё эшиттирилади ва тил ўрганувчилардан эшитганларини қисқача дафтарига ёзишни ва ёзган нарсалари асосида матнни мазмунини гапириб беришини сўраймиз.

4. Тил ўрганувчилардан эшитган нарсаси ҳақида ўз фикрини баён қилиб беришларини ва эшитган нарсаларига қўшилиши ва қўшилмаслигини далиллар келтириб исботлашини сўраймиз.

Тил ўрганувчи кўпгина ижтимоий ҳолатларда бошқалар билан мулоқотга киришиб, сўзлаша олиши керак. Дарвоқи, унинг тил билиш савияси жамиятда мана шу малакасига қараб баҳоланади. Бошқа сўз билан айтганда, кишилар бир инсоннинг тил билиш лаёқатини унинг ўқиш, ёзиш ёки бошқа билимларига қараб эмас, балки сўзлашишига қараб ўлчайди. Тил ўрганувчи онгида бор билимини баён қила олиши керак.

Шунингдек, агар бир ишни битирмоқчи бўлса, бирон муаммони биров

билан ўртоқлашмоқчи бўлса, суҳбат қурмоқчи, ёрдам сўрамоқчи, харид қилмоқчи, адресини билмоқчи, ваъдалашмоқчи ва ш.ў. кўп ижтимоий ишларни амалга оширмоқчи бўлса, мана шу кўникмадан фойдаланади. Ўқитувчи тил ўрганувчиларни оғзаки нутқ малакасини ошириши учун унинг ўзи оғзаки нутқ жараёнининг нозик жиҳатларини билиши керак бўлади. Гарчи оғзаки нутқ малакасини ҳосил қилиш учун сўзларни ва грамматик қоидаларни билиш зарурдек кўринса ҳам тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бу билимнинг ўзи етарли эмас. Сўзлашув жараёнида шундай нутқ шакллари ва нозик йўллари кузатилган бўлиб, биз ундан баъзи намуналар келтирамиз:

- тугалланмаган гапларни ишлатиш; - ёзма нутққа нисбатан эргаш гапларни камроқ ишлатиш; - ёзма нутққа нисбатан мажхул гапларни камроқ ишлатилиши; - "об-ҳаво", "иссиқ-совуқ" каби матнга тегишли бўлмаган гапларга кўпроқ тўхталиш; - "нима", "бу", "жуда" каби умумий сўзларни қўллаш; - ягона бир синтактик таркибни қўллаш; - "ميدونى", "باورر كن" каби товушли ва товушсиз тиниш воситаларини қўллаш.

Сўзлашувнинг бошқа ўзига хосликларидан бири, гап гапириш навбатига риоя қилиш бўлиб, унинг ўзига хос аломатлари бор. Бу жиҳатлар сўзлашув одобининг ўзига хос томонларидан бири бўлиб, тил эгалари унга риоя қиладилар, аммо кузатувлар кўрсатадики, чет эллик тил ўрганувчилар уни ўзлаштиришда ғафлатда қоладилар. Тил ўрганувчилар кўпинча ғафлатда қоладиган ўзига хосликлардан бири гапирувчининг овоз чиқариб ёки сассиз тин олиши (пауза) бўлиб, гапирувчи томонлардан бири гапини давом эттиришига сабаб бўлади. Гарчи бу иш тил ўрганувчиларнинг маданиятига боғлиқ бўлиши мумкин. Яна бир ўта муҳим жиҳати шуки "أها" "البتة" "مى دانم" каби гаплашувчилар томонидан айтиладиган сўзлар бўлиб, қарши томонни суҳбатини давом эттиришга чақиради.

Сўзлашув жараёнидаги алоқани ва сўзлашув томонларининг ижтимоий мавқеларини ҳисобга олмай тилнинг фақат грамматик тизимларини ўрганиш, тил ўрганувчиларни форс тили эгалари билан мулоқот ўрнатишларига имконият яратмайди. Тил ўрганувчи икки нафар талаба ўртасидаги гаплашув икки нафар ишчининг гаплашувидан фарқ қилишини, ҳар бири ўзига хос аломатларга эга эканлигини ва ҳар бир сўз ва грамматик таркибларни ҳар қандай сўзлашув жараёнида қўллаб бўлмаслигини билиши керак.

Яна бир эътиборга молик нарса шуки, матндаги турли – туманликлар ва ихтилофлар ҳар бир тил жамиятининг маданияти ва яшаш тарзида ўз илдизларига эга ва бу жиҳатларни назарга олиш чет тилини ўқитишда аҳамиятга эга. Тил ўқитишда сўз ва грамматик таркибларни жамиятдан ажралган ҳолда ўқитиб бўлмайди, балки тилни умумий шаклда, яъни матннинг бир тури шаклида тақдим қилиш керак. Бошқача қилиб айтганда, ўша тил эгаларининг кундалик ижтимоий ҳаётдаги муносабатларини акс эттирган тил бирликлари ўргатилиши керак, токи тил ўрганувчилар аҳоли қандай ҳолатда ва нима мақсадда, қандай тил таркиблари ишлатилишини билсин. Аслини олганда, дарс жараёнидаги фаолиятлар билан дарсдан ташқаридаги ижтимоий ҳолатлар орасида яқиндан алоқа бўлиши керак. Ундан ташқари тил ўрганувчига дарс фаолиятлари орасида турли матнларнинг ўзига хос

хусусиятлари билан танишиш имконини яратиш керак.

Оғзаки нутқ бўйича олиб борилган тадқиқотлардан бири, Крашен (1981) тадқиқотида кўрсатилишича, дарс материали тил ўрганувчиларнинг билим савиясидан бироз юқорироқ, фақат улар англай оладиган даражада бўлиши керак. Бошқа сўз билан айтганда, агар дарсда диалог учун бериладиган материалда нотаниш сўз ва иборалар миқдори кўп бўлса, ўзлаштириш имкони бўлмайди ва тил ўрганувчилар умидсизликка тушадилар. Бу гипотезага кўра, тил ўрганувчи тил билимини қулоқ ва кўз орқали, яъни эшитиш ва кўриш орқали эгаллайдилар. Ўқишга мўлжалланган материалнинг шарти шуки, англашга лойиқ бўлиши керак. Яъни тил ўрганувчиларнинг билим даражасида бўлиши ва бирозгина нотаниш сўз ва иборалари бўлиши керак, токи тил ўрганувчи матннинг мазмунидан уларнинг маъносини тахмин қила олсин. Фақат шу ҳолдагина тил ўрганувчилар матнни тушуна оладилар.

Шунингдек кузатувлар шуни кўрсатадики, икки томонлама фаолиятлар бир томонлама фаолиятлардан кўра яхши натижа беради. Шундай қилиб тил ўрганувчилардан бири якка гапирувчи бўлиб, ўз ҳамсинфларига бир ҳикояни гапириб бериши ёки бирон материални қисқача баёнини айтиб бериши керак эмас, чунки бу қониқарли натижа бермайди. Ҳолбуки, агар тил ўрганувчилар иккига – икки ёки гуруҳларга бўлиниб гаплашсалар, натижа бир неча маротаба қониқарлироқ бўлади.

Классик ўқитиш усулида расм бўлган дарс фаолиятлари тилнинг грамматик қоидаларини ёд олишдан иборат эди. Аммо ҳозирги кунда тилдан алоқа ўрнатиш учун қўллаш асосий диққат марказида. Шунинг учун дарс фаолиятлари шундай режалаштириладики, тил ўрганувчининг асосий эътибори алоқа ўрнатишга қаратилади ва грамматик қоидалар ўз – ўзидан онгида жойлашиб қолади. Бу хилдаги фаолиятларда эътиборга олинмаган нарсалар, тил ўрганувчи бир ижтимоий муносабатни адо этади. Бу ижтимоий муносабатлар тасвирлаш, тахмин қилиш, соддалаштириш, саволномалар тўлдириш орқали муносабат билдириш ва мавҳум маълумотлар бўйича фараз қилишларни ўз ичига олган бўлиши мумкин. Бу хилдаги фаолиятлар гарчи кўнгил очар ўйинлардай бўлиб кўринсада, аслида тил ўрганувчи икки томонлама фаолиятлардан маълумот ҳосил қилишига ва диалог орқали алоқа ўрнатишларига сабаб бўлади.

Тил ўрганувчи сўзлашув машқларини амалга ошириши учун қуйида бир неча танлаб олинган дарс фаолиятларини тавсия этамиз:

1. Тил ўрганувчи икки киши ўртасидаги диалогни ўқийди ва уни бошқа тил ўрганувчи билан машқ қилади.

2. Магнит тасмасига ёзилган икки киши ўртасидаги диалогни эшитади ва уни такрорлайди.

3. Бир саволни ўқийди ёки эшитади ва шу саволни бошқа тил ўрганувчига беради.

4. Бир савол-жавобли суҳбатни эшитади ва шу асосда бошқа бир тил ўрганувчига савол беради ва унинг жавобларини эшитади (айнан шу саволларни бермайди).

5. Бир расмга қарайди. Бу расм ёнидаги гапларни ўқийди. Шундан сўнг шунга ўхшаш расмни кўради ва уни шарҳлаб беради.

6. Тил ўрганувчи магнит тасмасига ёзилган матнни эшитади ва шу матнга кўйилган саволларга жавоб беради.

7. Ёзилган интервьюни эшитади ва шунга ўхшаш саволларни бошқа бир тил ўрганувчига беради.

8. Тил ўрганувчи харита бўйича шаҳарнинг бир нуқтасидан иккинчи нуқтасига қандай боришни бошқа бир тил ўрганувчига тушунтиради.

9. Ўйинчоқ соатдан фойдаланиб, бошқа бир тил ўрганувчи билан бир кеча –кундуз ичидаги вақт бўйича савол-жавоб уюштиради.

10. Бир неча сонлар ва ҳафта кунларини магнит тасмасидан эшитади ва уни бошқа бир тил ўрганувчига гапириб беради.

Тил дарсларида шеърдан иккита мақсадда фойдаланишимиз мумкин: биринчидан, тил ўрганувчиларни шеър мазмуни бўйича гапиртириш ва иккинчидан лаззатланиш. Биламизки, шоирлар кўпинча грамматик қоидаларга риоя қилмайдилар, бошқача айтганда қолипдан қочадилар. Шунинг учун шеърдан грамматик таркибларни ўқитиш ёки эшитиш учун матн сифатида фойдалана олмаймиз, балки унинг таркибидаги грамматик тизим олдиндан таништирилган шеърни танлаш керак. Агар бу шеърда қолиплар бузилиш ҳолати мавжуд бўлса, тил ўрганувчидан унинг қоидадаги тўғри ҳолати қандай бўлишини сўраймиз ва бу машқлар грамматик қоидаларни ўзлаштириш учун муносиб машқлардир.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАТЕРИАЛЛАРИ

MAVZU
№ 1

Коммуникатив тилшунослик (زبانشناسی)
(ارتباطی). Коммуникатив компетенция ва
унинг тамойиллари (اصول آن و صلاحیت ارتباطی و)

Қуйидаги тилшуносликка оид матнни ўқинг, ундаги тилшунослик тарихи ва унинг турлари, коммуникатив тилшунослик ва компетенцияларга оид маълумотларни изоҳланг:

معمولاً تاريخ دانش زبان‌شناسی را به معنی «مطالعات تخصصی زبان» تا کتاب دستور سانسکریت نوشته پانینی هندی عقب می‌برند. پانینی در سده پنجم پیش از میلاد، دستور زبان بسیار پیشرفته‌ای برای زبان سانسکریت نوشت. اما زبان‌شناسی به مفهوم مدرنش با انتشار کتاب *دوره زبان‌شناسی* عمومی نوشته فردینان دوسوسور آغاز شد. دوسوسور بین مطالعات زبانی «همزمانی» و «در زمانی» تمایز قائل شد و بر مطالعه «نظام زبان» تأکید کرد. در دهه ۱۹۵۰، نظریات نوام چامسکی انقلابی در این رشته به‌وجود آورد و باعث پیدایش دستور زایشی شد. او با انتقاد شدید از روان‌شناسی رفتارگرا، که یادگیری زبان را نوعی تقلید رفتاری می‌داند، با ارائه شواهدی، ناکارآمدی‌های چنین دیدگاهی را نشان داد. او معتقد است اصول و خصوصیات زبان در انسان، ذاتی است و کودک زبان را یاد نمی‌گیرد، بلکه فرا می‌گیرد. به عبارت دیگر، نحوه فراگیری زبان به صورت ارثی و ژنتیکی در مغز برنامه‌ریزی شده‌است و محیط پیرامون کودک تنها نقش محرک را برای فراگیری زبان مادری ایفا می‌کند. کودک، مجموعه محدودی از اطلاعات را از محیط زبانی خویش می‌گیرد و خود قادر است ترکیبات جدیدی بسازد. نظریه‌پردازان پیش‌تر معتقد بودند زبان مادری تنها از راه شنیدن گفتار اطرافیان و به صورت اکتسابی وارد ذهن کودک می‌شود.

انقلاب‌های علمی در زبان‌شناسی. چند نقطه عطف در تاریخ علم زبان‌شناسی وجود دارد. اولین انقلاب علمی در حوزه زبان‌شناسی، تاریخ‌گرایی است که در قرن هجدهم شکل گرفت. آنچه به عنوان شروع انقلاب اول در تاریخ زبان‌شناسی ثبت و ضبط شده، به ۱۷۸۶ بازمی‌گردد و خطابه معروف حقوق‌دان انگلیسی، ویلیام جونز، که وقتی متون سانسکریت را با فارسی باستان و لاتین مقایسه کرد، شباهت‌های فراوانی بین این متون یافت و معتقد شد که این زبان‌ها از یک منشأ واحد، که زبان هند و اروپایی مادر است، سرچشمه گرفته‌است. این شروع انقلاب اول در تاریخ زبان‌شناسی است. متعاقب آن، بحث سرنوشت زبان‌ها، خانواده زبان‌ها و اینکه این زبان‌ها از چند گروه سرچشمه گرفته‌اند، شروع شد و این، اولین انقلاب در تاریخ زبان‌شناسی، ذیل عنوان «تاریخ‌گرایی» مطرح شده‌است. در این دوره، نگاه زبان‌شناسان معطوف به تحولات تاریخی و به اصطلاح «در زمانی» بود و تبیین هر پدیده زبانی را با توجه به گذشته می‌دیدند. این انقلاب با پیدایش گروهی از زبان‌شناسان، که بعدها نودستوریان نام گرفتند، تکمیل شد. آن‌ها به دنبال یافتن قوانینی برای تغییرات زبانی بودند.

دومین انقلاب در زبان‌شناسی، ساخت‌گرایی است که فردینان دوسوسور به بنا نهادن آن مشهور شد، هر چند قبل از وی ویلهلم فون هومبولت این نظریات را به نحوی بیان کرده بود، اما عدم توجه به نظرات وی باعث شهرت کاذب سوسور شد (A Short History of Linguistics, 1967, p. 150-151). زبان‌شناسی سوسور واکنشی به تاریخ‌گرایی و انقلاب نخست بود. سوسور پایه‌گذار ساخت‌گرایی است. آنچه سوسور در این بحث مطرح می‌کرد، توجه به وضعیت همزمانی است نه تبیین‌های تاریخی. جوهره بحث سوسور مبتنی بر مفهوم نشانه است. دوسوسور زبان را به مثابه یک نظام مورد بررسی قرار داد و «زبان‌شناسی همزمانی» را از «زبان‌شناسی تاریخی» جدا کرد. تا آن هنگام، گروه‌های زبان‌شناسی دانشگاه‌ها بیشتر به زبان‌شناسی تاریخی می‌پرداختند. «نشانه» از نظر سوسور واژه است و به یک معنا زبان‌شناسی سوسوری، واژه‌بنیاد است. او از دال و مدلول، که دو بخش عمده نشانه هستند، صحبت می‌کند. سوسور زبان را نظامی از نشانه‌ها می‌داند. این منظر سوسور به مدت پنجاه سال زبان‌شناسی را تحت تأثیر خود قرار داده بود.

عمده فعالیت‌های زبان‌شناسی در دوره ساخت‌گرایی که به نیمه اول قرن بیستم مربوط می‌شود به «صرف» یا «ساخت‌واژه» و نظام واجی و آوایی توجه داشت. البته در این دوره در مکتب پراگ، زبان‌شناسی متن مطرح شد. پس طلایه‌ای از تحلیل‌گفتمان در مکتب پراگ دیده می‌شود. آن مکتب به نقش‌گرایی و کارکردگرایی اعتقاد داشت.

انقلاب سوم در حوزه زبان‌شناسی را نوام چامسکی در سال ۱۹۵۷ با ارائه نظریاتی راجع به دستور جهانی و زبان‌آموزی کودک پدیدآورد. این نظریات باعث ایجاد یک چارچوب نظری مهم در علم زبان‌شناسی شد که دستور زایشی نام دارد. انقلاب او از این نظر در خور توجه است که او زبان‌شناسی را «نحو بنیاد» کرد و «جمله» را واحد مطالعه برای زبان‌شناسی قرار داد؛ بنابراین، زبان‌شناسی یک سیر تکوینی را طی کرد. دیدگاه چامسکی از ۱۹۵۷ تا امروز در آمریکای شمالی و رویکرد آن به نام زبان‌شناسی زایشی، تفکر غالب است. این یکی از پارادایم‌های مطرح در زبان‌شناسی امروز است. این رویکرد اولاً در سطح جمله باقی مانده است و به سطح فراموله نمی‌رود و ثانیاً به تفکر عقل‌گرایی دکارتی معتقد است. یعنی این که بخشی از دانش زبانی ما در بدو تولد با ما به عرصه جهان می‌آید. پس معتقد است برخی از ویژگی‌های زبان، ذاتی است.

اما از حدود دهه ۱۹۶۰ میلادی، کسانی منطری را مطرح کردند که انقلاب چهارم در زبان‌شناسی شده است. آن‌ها تفکر پراگی‌ها را احیا کردند که پارادایم رقیب زبان‌شناسی چامسکی است. اگر چامسکی به جمله بنیادی و منظر فلسفی عقل‌گرایی دکارتی معتقد است، این رویکرد چهارم، رویکردی کارکردگرا و نقش‌گراست که معتقد است واحد مطالعه زبان باید «گفتمان» باشد؛ بنابراین، این رویکرد به لحاظ فلسفی، تجربه‌گراست و معتقد است آنچه بالا قرار می‌گیرد، بافت است. این رویکرد، زبان‌شناسی را با جامعه‌شناسی عجین می‌داند. اما رویکرد چامسکی زبان‌شناسی را باروان‌شناسی و نهایتاً زیست‌شناسی مأنوس می‌شمارد؛ بنابراین، دو پارادایم زبان‌شناسی امروز به این دو خلاصه می‌شود. رویکرد آخر این است که در انگاره ساخته‌شده، «بافت» بالاترین است. بافت، عبارت از چیزی است که بر یک شرایط گفتمانی محیط است؛ یعنی بافت غیرزبانی و بازنمایی بافت را در سه سطح معنایی در زبان بررسی می‌کند. پس این مدل از بافت شروع می‌کند. «بافت» تصویری است که از جهان برمی‌داریم و ملکه ذهن ما می‌شود. وقتی این مفهوم قرار است تبدیل به مفاهیم زبانی شود، صحبت از چهار فرانتش به میان می‌آید. پس این فرانتش‌ها در واقع معناشناسی «گفتمان بنیاد» هستند.

زبان‌شناسی اجتماعی آن شاخه از زبان‌شناسی است که با زبان به عنوان پدیده‌ای فرهنگی و اجتماعی سر و کار دارد. زبان‌شناسی اجتماعی در زمینه زبان و جامعه به پژوهش می‌پردازد و با علوم اجتماعی به ویژه جامعه‌شناسی، ارتباطات انسانی و رسانه‌ای، روان‌شناسی اجتماعی، مردم‌شناسی و جغرافیای انسانی ارتباط نزدیکی دارد. ذیل این عنوان، همه مطالعات مربوط به زبان در بافت اجتماعی‌اش - یعنی زبان بدان گونه که مردم عادی در زندگی روزمره بدان تکلم می‌نمایند- قرار می‌گیرد.

صلاحیت زبانی: تعریف و مثال. عبارت صلاحیت زبانی اشاره به دانش ناخودآگاه از دستور زبان است که به یک بلندگو اجازه می‌دهد از یک زبان استفاده کند و بفهمد. همچنین به عنوان شناخته شده است صلاحیت دستوری یا زبان I. تضاد با عملکرد زبانی.

همانطور که توسط نوام چامسکی و سایر زبان‌شناسان مورد استفاده قرار گرفت، صلاحیت زبانی یک اصطلاح ارزیابی نیست. در عوض، این به دانش زبانی ذاتی است که به فرد اجازه می‌دهد تا اصوات و معانی را مطابقت دهد. که دراز جنبه‌های نظریه نحو (1965)، چامسکی نوشت: "بنابراین ما یک تمایز اساسی بین آنها قائل می‌شویم صلاحیت (دانش گوینده شنونده از زبان او) و کارایی (استفاده واقعی از زبان در موقعیتهای خاص). "طبق این تئوری، صلاحیت زبانی فقط در شرایط ایده آل" به درستی" عمل می‌کند، که از لحاظ تئوریک موانع حافظه، حواس پرتی، احساسات و سایر عواملی را که ممکن است حتی بومی فصیح ایجاد کنند، از بین می‌برد. بلندگو برای متوجه یا عدم توجه به اشتباهات گرامری. این ارتباط نزدیک با مفهوم گرامر مولد است، که می‌گوید همه افراد بومی یک زبان درک ناخودآگاه از "قوانین" حاکم بر زبان دارند.

"در نظریه نوام چامسکی، ما صلاحیت زبانی دانش ناخودآگاه ما از آن است زبان‌ها و از بعضی جهات شبیه به مفهوم سوسور فردیناند دسوسور از زبان، اصول سازماندهی یک زبان است. آنچه ما در واقع به عنوان عبارات تولید می‌کنیم شبیه به سوسور است موقت، و عملکرد زبانی نامیده می‌شود. تفاوت

بین صلاحیت زبانی و عملکرد زبانی را می توان با لغزش زبان نشان داد ، مانند "تنهای نجیب خاک" برای "فرزندان شریف زحمت کش". گفتن چنین لغزشی به این معنی نیست که ما انگلیسی بلد نیستیم بلکه این اشتباه را انجام داده ایم که به دلیل خستگی، پریشانی یا هر چیز دیگری اشتباه کرده ایم. چنین "خطاها" همچنین گواهی بر این نیست که شما (فرض کنید که شما یک زبان مادری هستید) یک انگلیسی زبان فقیر هستید یا اینکه انگلیسی بلد نیستید و همچنین شخص دیگری این کار را انجام می دهد. یعنی عملکرد زبانی با صلاحیت زبانی فرق می کند. وقتی می گوئیم کسی بلندگو تر از شخص دیگری است (به عنوان مثال مارتین لوتر کینگ ، جونور، یک مربی فوق العاده ، بسیار بهتر از آنچه ممکن است باشد)، این دآوری ها به ما می گوید عملکرد، نه صلاحیت است. گویندگان بومی یک زبان ، چه آنها سخنرانان مشهور عمومی باشند و چه نباشند ، این زبان را از نظر صلاحیت زبانی بهتر از هر گوینده دیگر نمی دانند. "(کریستین دنیام و آن لوبک ، *زبانشناسی برای همه* . وادسورث، 2010)"

MAVZU
№ 2

**Тил ўқитиш стандартларини ишлаб
чиқиш асослари (мбانی стандартлар)
(آموزش زبان).**

Қуйидаги тил ўқитиш стандарти ва CEFRга оид матни ўқинг, унда келтирилган маълумотларни изоҳланг:

آموزش زبان فارسی به خارجیان حدود 400 سال سابقه مکتوب و مستند دارد؛ با وجود این، هنوز فاقد یک استاندارد آموزشی مرجع فراگیر است. این درحالی است که برای اکثر زبانهای دنیا، از جمله انگلیسی، فرانسه، آلمانی، اسپانیایی و حتی چینی، کره‌ای، ترکی و عربی چارچوب‌های آموزشی مرجع وجود دارد و تمام برنامه‌های آموزشی موسسه‌های مربوط به آموزش این زبانها در قالب این استانداردها اجرا میشود. هدف از تدوین این استاندارد آموزشی، ساماندهی برنامه‌های آموزشی زبان فارسی به خارجیان، آزمونهای تعیین سطح، پیشرفت و بسندگی/مهارتی، و یکسانسازی و ارتقاء محتوای دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و بلندمدت زبان فارسی است. به‌علاوه، این استاندارد، معیار معتبری برای تهیه و تدوین مواد آموزشی و کمک آموزشی است. در این استاندارد آموزشی، متناسب با تنوع فارسی‌آموزان خارجی و اهداف گوناگون آنها، آموزش زبان فارسی در 720 ساعت آموزشی و 4 سطح طراحی شده است. سطوح آموزش زبان فارسی در این چارچوب عبارتند از: سطح نوآموز 40 ساعت آموزشی، سطح مقدماتی 120 ساعت آموزشی، سطح میانی 360 ساعت آموزشی و سطح پیشرفته و ماهر 200 ساعت آموزشی.

همه چیز درباره سطوح یادگیری زبان از A1 تا C2 ؛ هر سطح به چه معنی است؟

سطوح یادگیری زبان. سطوح یادگیری زبان (CEFR) که یک چهارچوب استاندارد اروپایی برای سنجش توانایی‌های یک فرد در مهارت‌های زبانی است، امروزه به یک استاندارد هم در اروپا و هم در سطح بین‌المللی پذیرفته می‌شود. این چهارچوب زبان را با مقیاس (A1 مبتدیان) تا (C2 تسلط کامل) دسته بندی می‌کند.

CEFR چگونه کار می‌کند؟ CEFR به عنوان شیوه‌ای برای سنجش، و ارزیابی مهارت‌های زبانی فرد طراحی شد. این چهارچوب که در سال 1989 معرفی گردید، از آن زمان به بعد به عنوان استاندارد برای درجه بندی تسلط یک فرد به زبانهای مختلف در کل دنیا پذیرفته می‌شود.

CEFR زبان آموزان را در شش سطح زبانی دسته بندی می‌کند؛ این سطوح شامل سه گروه (A زبان آموزان مبتدی)، (B زبان آموزان متوسط)، و (C زبان آموزان حرفه‌ای) می‌شود. هر کدام از این گروهها به دو دسته‌ی 1 و 2 تقسیم می‌شوند که هر کدام استاندارد هستند از توانایی‌های فرد در بحث چهار مهارت شنیداری، گفتاری، نوشتاری و خواندن. اجازه دهید به هر کدام نگاهی نزدیکتر داشته باشیم:

A1 (پایه/مبتدی). زبان آموز سطح A1 قادر است عبارات ساده و اصطلاحات روزمره را بخواند، بنویسد و صحبت کند. یک زبان آموز A1 می‌تواند خودش را معرفی کند، و سوالات ساده را بپرسد. آنها می‌توانند مکالمات ساده را انجام دهند و این افراد از نظر افراد حرفه‌ای آهسته‌تر و شمرده‌تر حرف می‌زنند.
A2 (ابتدایی). زبان آموزان سطح A2 قادرند که درباره موارد ساده و روزمره صحبت و اطلاعات پایه را رد و بدل کنند. آنها می‌توانند درباره رویدادهایی همچون کا، خرید و روابط خانوادگی یا شخصی

صحبت کنند. این افراد توانایی توضیح دادن و بحث کردن چیزی که در حال رخ دادن است را دارند. اغلب افراد بر این باورند که زبان آموزان سطح A2 می‌توانند زبان را صحبت کنند.

B1 (متوسطه). زبان آموزان سطح B1 می‌توانند مکالمات را به طور شفاف انجام دهند، هرچند که ممکن است حوزه‌ی صحبت کردن آنها به موضوعات خاصی محدود باشد. بریا مثال، آنها می‌توانند درباره‌ی مدرسه، کار و کارهایی که در اوقات فراغتشان انجام می‌دهند حرف بزنند و به وقایعی که به هنگام سفر یا در داخل شهری که به آن زبان صحبت می‌کنند واکنش نشان دهند. این افراد توانایی توصیف کردن تجارب و آرزوهای خود را دارند و می‌توانند موضوعات مورد علاقه‌ی خود را به بحث بگذارند.

B2 (متوسطه به بالا). زبان آموزان سطح B2 باید قادر باشند متون پیچیده را درک کنند؛ حال چه متون بلند چه مختصر. آنها قادرند که اطلاعات تکنیکی مرتبط با تخصص خودشان را بفهمند. آنها می‌توانند کاملاً مسلط و بطور آبی بدون هیچ مشکلی با افراد محلی ارتباط برقرار کنند. این اشخاص قادرند متون توصیفی و آماری را با جزئیات بالایی بنویسند.

C1 (پیشرفته). زبان آموزان C1 قادرند ارتباطات بلند و پیچیده را بفهمند و ایده‌های موجود در بطن آن را درک کنند. این افراد می‌توانند زبان را به خوبی دریافت کنند و موضوعای مورد بحث را در سطوح مباحث اجتماعی، حرفه‌ای و آکادمیک بیان کنند. نوشتن متون پیچیده و شفاف به شیوه‌ای سازماندهی شده در مورد موضوعات مختلف برای آنها ساده است.

C2 (تسلط کامل). زبان آموزان C2 به زبان تسلط کامل دارند و تقریباً هر چیزی که می‌شنوند یا می‌خوانند را درک می‌کنند. آنها می‌توانند اطلاعات شنیداری یا برگرفته از متن را به اختصار بنویسند و ارائه کنند. زبان آموزان C2 قدر به برقراری ارتباط و تعامل در سخت‌ترین موارد هستند و تقریباً تفاوتی با زبان آموزان محلی ندارند.

MAVZU
№ 3

Форс тилини ўқитишнинг намунавий стандарти тавсифи (مرجع)
(آموزش زبان فارسی) .

Қуйидаги форс тилини ўқитишнинг намунавий стандартига оид матн билан танишнинг, унда келтирилган маълумотларни изоҳланг:

رده: تعداد برگزاری در سال آمفا [آزمون مهارت زبان فارسی یا آمفا]، آزمون استاندارد مهارت زبان فارسی برای فارسی آموزان در سراسر جهان و مورد تأیید شورای عالی انقلاب فرهنگی است.^۱ این آزمون دارای دو بخش عمومی و دانشگاهی است که بخش عمومی آن را بنیاد سعدی و بخش دانشگاهی آن را وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ایران تهیه و تنظیم می‌کند.

کاربرد آزمون آمفا به شرح زیر است:

- دریافت روادید اقامت در جمهوری اسلامی ایران،
- دریافت روادید اجازه کار در ایران،
- دریافت روادید تأسیس دفتر همکاری‌های مشترک اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و غیره در ایران،
- دریافت مجوز همکاری نیروهای محلی در نمایندگی‌ها، رایزنی‌ها و سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور،
- دریافت مجوز تدریس در مدارس و مؤسسه‌های خارجی تحت پوشش بنیاد سعدی،
- دریافت روادید تحصیل در دانشگاه‌های ایران،
- متقاضیان آزاد.

الزام به دارا بودن مدرک آمفا و تعیین بازه نمرات قابل پذیرش تابع سیاست‌ها و اختیارات هر یک از دستگاه‌های ذی‌ربط خواهد بود. بنیاد سعدی متولی پیگیری لحاظ شدن مدرک آمفا در کاربردهای فوق از دستگاه‌های ذی‌ربط خواهد بود.

نمره قبولی برای پذیرفته شدن در آزمون آمفا وجود ندارد. طیف نمره موجود در آزمون از ۱ (نوآموز) تا ۹ (ماهر) است. همچنین، نمره ۰ هم برای افرادی مشخص شده است که در آزمون ثبت نام کرده، اما

شرکت نکرده‌اند. آمافا در سال ۱۳۹۶ پایه‌گذاری شد و اولین آزمون رسمی مهارت زبان فارسی تولید شده در ایران است. این آزمون در سال ۱۳۹۷ به‌طور رسمی در ایران و سپس در سایر کشورها برگزار خواهد شد.

تاریخچه. واژه آمافا را اولین بار سیداکبر جلیلی زیر نظر رضامراد صحرایی به عنوان استاد راهنما و کورس صفوی به عنوان استاد مشاور در سال ۱۳۹۰ به کار برد. آن‌ها آزمون آمافا را یک آزمون مهارت یا بسندگی دانستند که بدون توجه به شیوه یادگیری زبان‌آموزان، پیشرفت آن‌ها را بررسی می‌کند. فرج‌الله طالبی معاون مرکز همکاری‌های بین‌المللی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ۱۵ آذر ۱۳۹۵ اعلام کرد اولین «آزمون تافل فارسی» (آزمون مهارتی زبان فارسی) بعد از یک سال برنامه‌ریزی برگزار می‌شود. طالبی ۱۴ دی ۱۳۹۵ اعلام کرد نام «تافل فارسی» به «آمافا» تغییر پیدا کرده‌است و دو آزمون آزمایشی در بهمن ۱۳۹۵ و اردیبهشت ۱۳۹۶ برگزار می‌شود. ۲۸ دی ماه ۱۳۹۵، حسین سالار آملی، قائم مقام وزارت علوم در امور بین‌الملل، از برگزاری اولین آزمون مهارتی زبان فارسی تحت عنوان آمافا در سال ۱۳۹۶ خبر داد. اسفند ۱۳۹۵ غلامعلی حدادعادل، رئیس بنیاد سعدی، خبر تصویب شدن آیین‌نامه آمافا را اعلام کرد و فروردین ۱۳۹۶، از اجرایی شدن آمافا در آینده‌ای نزدیک خبر داد.

مشخصات آزمون. آزمون آمافا عمومی و دانشگاهی مجموعه کاملی از توانایی‌های مرتبط با سطوح نوآموز و ماهر را دربرمی‌گیرد. گونه دانشگاهی ویژه داوطلبانی است که درصدد کسب تحصیلات دانشگاهی در کشورهای فارسی‌زبان هستند و باید برای شرکت در آن به‌طور رسمی ثبت‌نام کنند. نسخه عمومی آزمون ویژه داوطلبانی است که قصد دارند در یک کشور فارسی‌زبان شغلی داشته باشند، یا به دبیرستان بروند و آموزش ببینند یا به آن کشور مهاجرت کنند.

تفاوت میان دو گونه عمومی و دانشگاهی آزمون آمافا در نوع محتوا، بافت و اهداف مورد نظر از انواع تکالیف آنهاست. سایر ویژگی‌ها مانند مدت زمانی که به آزمون اختصاص می‌یابد، اندازه و طول پاسخ‌های کتبی و کارنامه در هر دو آزمون یکسان است.

ویژگی‌های ترکیبی هر دو آزمون عمومی و دانشگاهی آمافا به قرار زیر است:

- این آزمون میزان توانایی فرد در مهارت شنیدن، خواندن، نوشتن و صحبت کردن به زبان فارسی را می‌سنجد.

- حوزه صحبت کردن بخش کلیدی و مهم این آزمون است. این بخش به صورت یک مصاحبه یک به یک و با حضور آزمونگر اجرا می‌شود. آزمونگر میزان توانایی داوطلب را در حین صحبت کردن وی می‌سنجد. جهت نظارت یا نمره‌دهی مجدد در صورت وجود هرگونه اعتراض به نمره ثبت شده، جلسه صحبت کردن ضبط می‌شود.

- جهت کاهش هرگونه سوگیری زبانی، محتوای آزمون شامل گستره‌ای از لهجه‌ها و سبک‌های نوشتاری است.

- این آزمون توسط متخصصان نهاد بنیاد سعدی و وزارت علوم ایران، و با استفاده از داده‌های متنوع تهیه شده‌است.

- نمرات کلی برای نمره‌دهی هر یک از زیرمهارت‌های هر زبان (شنیدن، خواندن، نوشتن و صحبت کردن) مورد استفاده قرار می‌گیرند. میزان نمره‌دهی از ۰ (کسی که تلاشی نکرده‌است) تا ۹ (کاربر ماهر) در نظر گرفته می‌شود.

ساختار آزمون. آزمون آمافا شامل ۱۸۰ نمره است که در چهار بخش زیر اجرا می‌شود.

نمره	ساختار	زمان	بخش
۴۵ نمره	۳ قسمت	۵۵ دقیقه	شنیدن
۴۵ نمره	۳ متن	۶۰ دقیقه	خواندن
۴۵ نمره	۲ تکلیف	۶۰ دقیقه	نوشتن
۴۵ نمره	۳ قسمت	۱۰ دقیقه	صحبت کردن
۱۸۰ نمره	-	۱۸۵ دقیقه	جمع

نمره دهی. بخش شنیدن و خواندن هر کدام 30 نمره و 30 سوال دارد. یعنی به ازای هر سوال درست یک نمره منظور می‌شود. بخش نوشتن و گفتن یک دستورالعمل 9 سطحی دارد.

آمفا و استاندارد. استانداردسازی آموزش زبان فارسی یکی از اولویت‌های کلیدی و اهداف عمده بنیاد سعدی، به عنوان متولی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان در جهان است. این امر از بدو تأسیس بنیاد سعدی، به دلیل اهمیت سطح‌بندی آموزشی و محتوایی و تأثیرات آن بر مبانی آموزشی زبان فارسی در سطح بین‌الملل، مورد توجه این بنیاد بوده‌است. از آنجایی که هیچ معیار واحد و استانداردی در آموزش زبان فارسی وجود ندارد، لذا مسئولان امر در آن بنیاد بر آن شدند تا با پژوهش در زمینه دستاوردهای مطرح در آموزش زبان و الگوهای رایج در زمینه سطح‌بندی آموزشی و محتوایی زبان دوم/ خارجی، به الگویی مناسب و هماهنگ با ویژگی‌های خاص زبان فارسی دست یابیم.

استاندارد آموزشی بنیاد سعدی به جهت هماهنگی و یکپارچه‌سازی سطوح آموزشی زبان فارسی به غیر فارسی زبانان تدوین شده‌است و اهداف کلیدی تدوین آن، ساماندهی برنامه‌های آموزشی زبان فارسی به خارجیان، آزمون‌های تعیین سطح، پیشرفت و بسندگی، و ارتقاء و یکسان‌سازی محتوای دوره‌های آموزشی کوتاه و بلند مدت زبان فارسی است. به علاوه، این استاندارد، معیار معتبری برای تهیه و تدوین مواد آموزشی و کمک آموزشی است. بنیاد سعدی این امر خطیر را در پائیز 1394 در معاونت آموزشی و پژوهشی بنیاد سعدی آغاز نمود و در این مسیر گام‌های اساسی زیر برداشته شده است:

نخست - بررسی اصول و شیوه‌های سازماندهی برنامه درسی و انتخاب چارچوب مورد نیاز زبان فارسی

دوم - بررسی استانداردهای آموزشی و سطح بندی‌های مطرح در آموزش زبان، که در همین راستا هفت الگوی مطرح سطح‌بندی در جهان بررسی شد.

سوم - اقتباس و بومی‌سازی استانداردهای برگزیده) چارچوب مرجع مشترک اروپا و دستورالعمل مهارت زبانی اکتفل با توجه به مشخصه‌های زبان فارسی)

چهارم - تعریف استاندارد آموزشی و محتوایی بنیاد سعدی

پنجم - تعیین اهداف آموزشی متناسب با هر سطح

ششم - طراحی شیوه‌نامه اجرایی برگزاری دوره‌های آموزشی زبان فارسی در داخل و خارج از کشور

هفتم - ارائه طرح «استاندارد در جهان» به شورای عالی برنامه‌ریزی درسی و تألیف منابع آموزشی

بنیاد سعدی متشکل از استادان صاحب‌نظر در حوزه آموزش زبان دوم/ خارجی و برنامه‌ریزی درسی

روشن است که چارچوب‌های مرجع هم برای تدوین و هم برای طراحی آزمون ارائه شده‌اند، برای نمونه چارچوب مرجع مشترک اروپا یا دستورالعمل‌های مهارت زبانی انجمن آموزش زبان خارجی آمریکا اکتفل و غیره اساساً شاکله محتوایی منابع آموزش زبان را بر مبنای تعیین نقطه هدف در هر سطح تدوین می‌نمایند. نقطه هدف همان چیزی است که با اصطلاح قابلیت‌ها از آن یاد می‌شود؛ یعنی این چارچوب‌ها تعیین می‌کنند که زبان‌آموز در پایان هر سطح به چه قابلیت‌هایی در توانش ارتباطی دست می‌یابد. در برخی از موارد، آزمون مهارت شاکله چارچوب را تعیین می‌کند. در این‌گونه چارچوب‌ها نقطه هدف در قالب میزان نمره مطلوب در آزمون‌های مهارت تعیین شده‌است.

لازم به ذکر است که بنیاد سعدی، هم‌زمان با تدوین استاندارد مرجع آموزش زبان فارسی، طراحی معکوس آزمون‌های مهارت زبان فارسی (آمفا) را نیز از مدت‌ها پیش در دستور کار خود داشته‌است. برآیند این دو اقدام در فرآیند تولید محتوای منابع آموزشی نیز مورد توجه قرار گرفته‌است. به بیان ساده‌تر، استاندارد مرجع آموزش زبان فارسی هم در تولید آزمون‌های مهارت و هم در تدوین منابع آموزشی کارساز است.

استاندارد مرجع آموزش زبان فارسی در جهان با هدف ایجاد یکپارچگی در سطوح آموزش زبان فارسی و با توجه به تنوع مخاطبان و اهداف آن‌ها از جمله اهداف تجاری، گردشگری، مذهبی زیارتی، تحصیلی، درمانی، آشنایی با ادبیات فارسی و مانند اینها و نیز لزوم شناخت جامعه هدف، تجربه قریب به 400 سال آموزش زبان فارسی و ویژگی‌های خاص نظام زبان فارسی، طراحی شده‌است. در این استاندارد، هفت سطح برای آموزش زبان فارسی به شرح زیر در نظر گرفته شده است:

ترجمه جهانی	نشان اختصاری	نام سطح	ردیف
Basic	N	سطح نوآموز	1

2	سطح مقدماتی	A	Elementary
3	سطح پیش میانی	B1	Pre-intermediate
4	سطح میانی	B2	Intermediate
5	سطح فوق میانی	B3	Upper-intermediate
6	سطح پیشرفته	C1	Advanced
7	سطح ماهر	C2	Proficient

یک دوره کامل فارسی آموزی در چارچوب این استاندارد 720 ساعت آموزشی به طول می‌انجامد. تعداد ساعات هر یک از سطوح مطابق جدول زیر است:

سطح اصلی	نام سطح	ساعات آموزشی
سطح N	سطح نوآموز	40
سطح A	سطح مقدماتی	120
سطح B	سطح میانی	360
سطح C	سطح پیشرفته و ماهر	200
		720

همان‌طوری که گفته شد، فارسی‌آموزان خارجی با اهداف متنوعی زبان فارسی را می‌آموزند و پراکندگی جمعیتی آن‌ها به گستره کل جهان است. به علاوه، عواملی چون انگیزه، نیاز و امکانات آموزشی موجب شده است که سرعت یادگیری زبان فارسی توسط فارسی‌آموزان یکسان نباشد. بنابراین مؤسسات آموزشی زبان فارسی و مراکز آموزش زبان فارسی در ریزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور، می‌توانند متناسب با میزان پیشرفت فارسی‌آموزان خود ساعات آموزشی را با توجه به جدول زیر افزایش دهند:

سطح اصلی	نام سطح	ساعات آموزشی
سطح N	سطح نوآموز	40 الی 50
سطح A	سطح مقدماتی	120 الی 150
سطح B	سطح میانی	360 الی 450
سطح C	سطح پیشرفته و ماهر	200 الی 250
		720 الی 900

مطابق تبصره ۳ آئین‌نامه «آزمون مهارت زبان فارسی» مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، مجموع نمرات آفا ۱۸۰ است که بر اساس جدول بالا، در بازه ۰-۹ تبدیل می‌شود و نمره نهایی آزمون دهنده بر این اساس اعلام می‌شود. در آزمون آفا، مانند دیگر آزمون‌های تعیین سطح جهانی، قبولی یا ردی مطرح نیست، بلکه سطح مهارت شرکت‌کنندگان در زبان فارسی مطابق با چهارچوب استاندارد مرجع آموزش زبان فارسی در جهان (مصوب شورای تألیف و برنامه‌ریزی درسی بنیاد سعدی) تعیین می‌شود. جدول فوق انطباق نمرات «آفا» با آزمون‌های معتبر جهان و همچنین روابط نمرات این آزمون با سطوح استاندارد مرجع را نشان می‌دهد.

نتایج آزمون. داوطلبان آزمون می‌توانند بعد از ۱۴ روز اداری کارنامه خود را دریافت کنند. این کارنامه شامل اطلاعات زیر است:

- نمره کلی
- نمره هر یک از بخش‌های آزمون یعنی شنیدن، خواندن، نوشتن و صحبت کردن

- اطلاعات مرتبط با تکمیل آزمون عمومی یا دانشگاهی
- عکس، ملیت، زبان اول و تاریخ تولد شخص
- داوطلبان می‌توانند کارنامه خود را به صورت آنلاین ببینند. مدت اعتبار این کارنامه سه سال است.
- مکان‌های برگزار آزمون و تاریخ‌های آزمون
- این آزمون در دانشگاه‌هایی که مرکز آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان دارند و همچنین مراکز رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای مختلف برگزار می‌شود.

MAVZU № 4

Форс тилини ўқитишнинг замонавий методлари (روشهای نوین آموزش زبان فارسی).

Қуйидаги форс тилини ўқитишнинг замонавий методларига оид матн билан танишинг, унда келтирилган маълумотларни изоҳланг:

روشهای مدرن ارتباطی آموزش زبانهای خارجی با مطالعه دایره زبانشناسی. توسعه تکنیک از طریق ارتباط نزدیک با علوم دیگر عمدتاً در انسان‌شناسی، به خصوص فلسفه، منطق، نوآموزی و دایره زبان‌شناسی علوم متفاوت انجام شده است. بنابراین، بدون طراحی دقیق چارچوب زبانشناسی نمی‌توان به هیچ روشی از روشهای آموزش زبان خارجی پرداخت. موضوعات به طور متقاعدکننده بر اهمیت نظریه آموزش مدرن تاکید کرده، ضرورت تکنیک و الگوهای اصلی آن را آشکار کرده همچنین روی ارتباطات میان روش‌شناسی و علوم مربوط به آن تمرکز می‌کنند که توسعه سریعتر روش‌شناسی را به عنوان نظریه آموزش و به صورت یک علم فراهم می‌نماید.

روشهای مدرن ارتباطی آموزش زبانهای خارجی. لغات کلیدی: انسان‌شناسی، دایره زبان‌شناسی علوم، علم روش‌شناسی، تنظیمات روان‌شناسی و نوآموزی، اشکال درک و شناخت، دریافتهای روش‌شناسی جدید، زبانشناسی اجتماعی، وضعیت اجتماعی-اقتصادی.

توسعه روش‌ها در ارتباط نزدیک با علوم دیگر عمدتاً در انسان‌شناسی، به خصوص فلسفه، منطق، دایره زبان‌شناسی علوم متفاوت انجام گرفته است. چرا این علوم عمدتاً بر روشهای آموزشی تاثیر گذاشته و مستقیماً با آن ارتباط دارند. این امر به دلیل ضرورت علم روش‌شناسی آن می‌باشد. اگر درباره این روش صحبت می‌کنیم، منظور اصلی ما در ابتدا روی فرآیند آموزشی متمرکز شده است که نمی‌تواند بدون به حساب آوردن ملزومات روان‌شناسی و نوآموزی آن مدیریت شود که برای تعیین عقلانیت ضروری فعالیت‌های آموزشی و در درجه دوم سوژه‌ای که به عنوان هدف در نظر گرفته می‌شود، موضوع تحقیق و مثلاً زبان خارجی و ماهیت و الگوهای توسعه‌ای تعیین می‌شود که زبانشناسی در آنها توضیح داده شده است. اساس زبانشناسی آموزش زبان خارجی فلسفه است. این روش موقعیت تفکر و پیوستگی زبان، جامعه و زبان درباره شکلهای ادراک و شناخت را به حساب آورده است.

روشهای مدرن ارتباطی آموزش زبانهای خارجی. هر پدیده ای از زبان و سخن احتمالا می تواند در صورت ارتباط با دیگر موضوعات در نظر گرفته شود که در گذشته با عوامل اکتسابی و سنجیده شده زبان تفهیم درک و شبیه سازی شده باشند. شکل تدریجی رفتارهای ذهنی بر اساس این واقعیت است که بخش های تخصصی کارها به شکل مرحله ای متوالی درآمده باشند. علم- منطقی درباره قوانین کلی و روشهای تفکر انسانی، کاربردی از آن در فرآیند انعکاس و آموزش است که برتری حقیقت هدف را تضمین می کند. در فرآیند آموزش، گفتار در زبان خارجی بی نهایت در آگاه شدن از قوانین با تکیه بر آنها در جستجوی دریافتهای روش شناسی جدید مهم است. نوآموزی به صورت تکنیکی از اصول اصلی نظریه تحصیل، آموزش و تحصیل توسعه می یابد که در اصول نوآموزی مجسم شده است. تکنیکهای ارتباطی با زبانشناسی کلی علوم دیگر اساس علمی روش شناسی است که به کشف سیستم زبانهای متفاوت، اثر متقابل آنها، ساختار کلامی می پردازد. زبان شناسی خصوصی؛ روش شناسی اطلاعات سیستم زبانهای تحت مطالعه و محلی را فراهم می نماید.

بیشتر بخوانید : مهارت های زبانی. مقایسه زبانهای سیستم ها و تکمیل سیستم قوانین در گفتار فرصتی را فراهم می کند که به تعیین دشواریهای خاص در آموزش پیشرفته یک زبان خاص می پردازد. به لطف یافته های زبانشناسی در روشهای آموزشی، رویکرد متفاوتی برای آموزش مفاد آموزشی زبان و فعالیت گفتاری فراهم شده که به سیستم انگیزشی تمرینهای طراحی شده برای محیطهای آموزشی متفاوت و شناختهای مختلف دانش آموزان تبدیل شده است. مطالعه کشور درباره وضعیت اجتماعی- اقتصادی ایده می دهد که زبان مردم آن، تاریخ، جغرافیا، قوم نگاری و ثروت معنوی، رفتارها، عاداتها و سنتهای وابسته مردم آن و ارتباطات زبان شناسی مربوطه آن مورد تحقیق قرار گرفته است. زبانشناسان اجتماعی معتقدند مطالعه سببیت میان پدیده اجتماعی و زبان، میزان کاربرد زبان در مباحث تخصصی و اجتماعی متفاوت کاربرد آن را آشکار می سازد، آنچه که اساس انتخاب اهداف مطالعه است.

انجمن دارندگان نشان استاندارد ایران

روشهای مدرن ارتباطی آموزش زبانهای خارجی. زبان شناسان اجتماعی معانی فراتر از زبان شناسی را از طریق سخنگویان محلی در وضعیتهای متفاوت ارتباطی توصیف می کنند. زبانشناسان - ریاضی شاخه ای از زبانشناسان هستند که درباره کاربرد روشهای ریاضی در مطالعه زبان و گفتار مطالعه می کنند. داده های زبان شناسان ریاضی زمانی به کار می رود که آزمایشات مربوط به هر تکنیک بررسی شود. روان شناسی- علم درباره توسعه تنظیمات و شکلهایی از فعالیت ذهنی (ذهن) موجودات زنده مستقیما به تمام دستورالعملهای تحصیلی در ارتباط است. تعبیر روان شناسی و روشهای آموزش زیبانههای خارجی مخصوصا در روان شناسی عمومی، روان شناسی گفتاری، سن، روان شناسی نوآموزی، روان شناسی کار قابل توجه است.

روان شناسی کلی که به مطالعه قوانین کلی فعالیت ذهن یک نوجوان نرمال می پردازد بر اساس درک فرآیندهای ذهنی است که در زمان آموزش زبان خارجی و کاربرد آن رخ می دهد. روان شناسی توسعه یافته به مطالعه قوانین رشد انسانی ذهن، شکل گیری فرآیندهای ذهنی حافظه، تفکر، تخیل، حس ها و ویژگیهای ذهنی شخص می پردازد. روان شناسی رشد کمک می کند تا مفاهیم آموزشی، روشها، دستورالعملها را تعریف کرده و کلاسها را مطابق با ویژگیهای سنی کودکان سازماندهی کنیم. روانشناسی گفتاری فرآیندهای اکتساب و در اختیار گرفتن کلام، رابطه خارجی، گفتار درونی و ویژگیهای حافظه شفاهی، الگوهای ارتباط

شفاهی و نوشتاری، اعمال شفاهی و غیرشفاهی را کشف می نماید. روان شناسی تحصیلی قوانین رشد روان انسانی در فرآیند تحصیل و آموزش را بررسی می کند. روان شناسی تحصیلی کمک می کند تا انگیزه های دانش آموزان را در فرآیند آموزش زبان خارجی تعیین کرده، برای تسلط زبان خارجی مجموعه ای ایجاد کنیم سهم زبان را در تکلم مردم به آن زبان تعریف و حفظ کند، ویژگیهای مثبت آن را به سمت اکتساب علم و رشد مهارت های زبانی توسعه دهد.

دانش نظریه های تمایل، توجه و به خاطر سپردن کمک می کند تا روش های عقلانی آموزش را مطابقت داده، فعالیت ذهنی دانش آموزان را مدیریت کنیم. گرایش و توجه وابستگی درونی نزدیکی با کمیت و پیچیدگی موضوعات دارند. متنهای طولانی و بسیار دشوار از جذابیت کمتری برای خواندن برخوردار هستند، گویش سریع معلم با بسیاری از واژگان نا آشنا و ساختارهای گرامری؛ تمرکز دانش آموزان را کاهش می دهند. به طور متضاد، انتظارات کاهش یافته و موضوعات، بی تفاوتی و عدم فعالیت را توسعه می دهند. روان شناسی- کار در رابطه با تکنیک کمک می کند تا حرفه ای بودن کیفیت های مهم معلم و دانش آموز را تعیین کنیم. داده های حسابداری روانشناسی کار به سازماندهی علمی آموزش تعمیم داده می شود: تعریف حجم و نسبت منطق کلاس، آزمایشگاه و تکلیف خانه، استانداردهای مطلوب آموزش در طی انواع فعالیت های کلامی و موضوعات زبان، زمان موثر کاربرد معانی تکنیکی آموزش و غیره. روانشناسی- مهندسی واکنش انسان و ماشین را بررسی می کند. داده های آن برای توسعه روش های کاربرد تکنیکی، آموزشی و برنامه ریزی استفاده می شوند. روان شناسی تجربی روش شناسی مطالعاتی را تغذیه می کند که به الگوهای قراردادی و داوطلبانه حافظه، حافظه، دریافت، تحلیلگرهای عملکرد و غیره ارتباط دارند. روش های آموزش زبانهای خارجی؛ فیزیولوژی فعالیت عصبی بالاتری را درباره سیستم های خروجی و ورودی مغز در زمان تکلم به حساب می آورند. روان شناسی زبان شاخه ای از زبان شناسی است که فرآیندهای کلامی را از نقطه نظر موافقت با مفهوم قصد ارتباطی روایت گونه مطالعه می کند.

G'oya beruvchi metodlar

- Aqliy hujum;
- Savol berish;
- Muhit yaratish;
- Matnlar foydalanish;

روش های نوین در تدریس فارسی دوره ابتدایی. اختصاصی میرزا کوچک نیوز:

یکی از مشکلات مهم و اساسی در نظام آموزش و پرورش خصوصاً در کشور ما، به کار نگرفتن روش های تدریس نوین در آموزش است. به همین سبب کیفیت آموزشی از سطح مطلوب برخوردار نیست و دانش آموزان علاقه زیادی به تحصیل نشان نمی دهند. یکی از دلایل آن عدم آشنایی معلمان با روش های نوین تدریس در ادبیات فارسی است.

پیشرفت روز افزون علوم و تحقیقات گوناگون در حیطه های مختلف حاکی از آن است که اطلاعات بشر روز به روز افزایش می یابد و مطالب جدیدی به دست می آید. امروزه هر فرد بشر ناچار از استفاده یافته های جدید است.

معلم باید روش های مختلف تدریس آشنا باشد و باید بداند در کدامین موقعیت آموزشی از کدامین روش استفاده نماید. آنچه در این مقاله خواهد آمد، نگاهی است کوتاه و گذرا به روش های نوین تدریس در ادبیات فارسی و نقد آن سخن به میان خواهد آمد. سپس نتیجه گیری بعمل آمده و در پایان پیشنهاداتی ارائه می شود.

مقدمه:

زبان فارسی به عنوان یکی از زبان های غنی و کهن دنیا و زبان دوم اسلام، به لحاظ گستره و واژگانی و توانایی های خود، در ردیف زبان های مهم دنیا جای دارد و از ارزش شایانی برای انتقال مفاهیم دوستی و

معاونی بلند برخوردار است. زبان فارسی امروز بی‌گمان در ایجاد پیوند دوستی ملل هم جوار و سایر ملت‌ها در تحقق و شکل‌گیری طرح گفت و گوی ملت‌ها و تمدن‌ها نقش بسزایی ایفا می‌کند، و بیش از پیش توانسته است توجه جهانیان را به خود جلب کند و آنها را به اندیشیدن در ایجاد روابط و پیوندهای دوستی با این زبان تشویق کرده است. زبان فارسی که عهده‌دار برقراری ارتباط بین ملل مختلف دنیا شده، به همین سبب در پیشرفت فرهنگی و هنری در زبان‌های سایر ملل و کشورها تأثیرگذار بوده است. پس اگر از جنبه‌های فرهنگی، ادبی، علمی، و تمدن‌های کهن جهانی به این قضیه بنگریم، ضرورت آموزش زبان و ادبیات فارسی محسوس می‌گردد.

هدف‌های کلی برنامه‌ی آموزشی زبان فارسی در دوره‌ی ابتدایی
حیطه‌شناختی 1- آشنایی مختصر با زبان فارسی معیار 2- گسترش حوزه‌ی نمادها و معانی 3- آشنایی با گفتار و نوشتار و درک تفاوت آن‌ها 4- آشنایی مختصر با جلوه‌های هنری زبان 5- آشنایی با مسائل اعتقادی اجتماعی، سیاسی، ملی علمی و هنری در قالب زبان حیطه‌ی عاطفی

الف) ایجاد پرورش و تقویت علاقه و نگرش مثبت نسبت به: - مبانی اعتقادی، فرهنگی و ملی کشور - بیان احساسات و عواطف و افکار در قالب گفتار و نوشتار - جنبه‌های زیبایی سخن و تحسین آن - مطالعه ب) تلطیف احساسات و عواطف

بحث: روش‌های نوین تدریس زبان و ادبیات فارسی
استفاده از روش تدریس فعال و همگام با روزروشن‌های تدریس معلم را ویژگی خاص می‌بخشد. هدف از این مقاله آشنایی معلمان با روش‌های نوین تدریس زبان و ادبیات فارسی و استفاده آنها در کلاس و غنا بخشیدن به محتوای دروس و حرفه‌ای با آوردن معلمان و خدمت به اعتلای کیفیت آموزش و پرورش میهن عزیز اسلامی میباشد. برای اطلاعات بیشتر به کتابهای الگوهای تدریس 2000 و آموزش راه‌های یادگیری و... مراجعه شود.

1 - یادگیری از طریق همیاری. معلمان باید به دانش آموزان فرصت دهند تا به صورت گروهی و از طریق همیاری به یادگیری اقدام کنند. یادگیری از طریق همیاری یک قالب یا چهارچوب آموزشی است که در آن گروه‌های دانش آموزی ناهمگن از سوی معلم شکل داده می‌شوند و به فعالیت می‌پردازند. هدف نهایی از کاربست الگوی تدریس یادگیری از طریق همیاری دستیابی به فعالیت‌های عالی ذهنی است. همبستگی مثبت، مسئولیت فردی، تعامل چهره به چهره، مهارت‌های اجتماعی و پردازش گروهی. این عناصر معلم را از سخنرانی صرف و دانش آموز را از تکرار بی‌مورد آموخته‌هایش رها می‌سازد. افزون بر این، یادگیری از طریق همیاری فرصت‌هایی را پدید می‌آورد که یادگیرندگان بتوانند در موقعیت‌هایی چون کارگروهی، ارتباطات، ایجاد هماهنگی اثرگذار و تقسیم کار موفق شوند. سینر گوژی برای آموزش یادگیری از طریق همیاری چهار روش را ارائه می‌دهد

الف) طرح کارایی گروه (ب) طرح تدریس اعضای گروه (ج) طرح قضاوت عملکرد (ث) طرح روشن سازی طرز تلقی مراحل اجرای الگو همیاری 1 - ابتدا گروه‌ها شکل می‌گیرند. گروه‌های ناهمگن که دارای اطلاعات و توانایی‌های مختلف، گوناگون و متنوع هستند، مؤثرتر خواهند بود. در یادگیری از طریق همیاری، تفاوت افراد گروه باعث کارآمد شدن یادگیری می‌شود. پس از تشکیل گروه‌ها معلم به کمک دانش آموزان قوانینی را تدوین می‌کند مثلاً گروه‌های مختلف نمی‌توانند با همدیگر صحبت کنند. 2- این مرحله معلم حدود 15 دقیقه درباره‌ی هدف‌های مهم درس، انتظاراتی که از دانش آموزان در پایان جلسه وجود دارد و مطالب اصلی درس که نیاز به توضیح دارد صحبت می‌کند 3- در مرحله‌ی سوم به دانش آموزان فرصت داده می‌شود که در یک زمان مشخص روی مطالب و یا فعالیت‌هایی که در اختیار آنها گذاشته شده در گروه‌های خود تمرین و کار کنند. معلم با حضور در گروه‌ها ضمن ارزشیابی راهنمایی‌های لازم را انجام می‌دهد 4- این مرحله نتایج کار گروه‌ها به نمایش گذاشته خواهد شد. برای نمایش کار گروه‌ها روش‌های مختلفی وجود دارد مثلاً "هر گروه نتایج کار خود را روی یک برگه یا مقوا به صورت نوشته، نمودار یا نقاشی به تصویر درآورده و این برگه‌ها روی تابلو یا دیوار کلاس نصب شده و در معرض دید و نقادی سایر گروه‌ها قرار گیرد 5- در آخرین مرحله که مرحله‌ی ارزشیابی است معلم کار گروه‌ها را مورد ارزشیابی قرار می‌دهد. برای ارزشیابی می‌توان از گروه‌ها کمک گرفت و با کمک گروه‌ها

معیار هایی برای ارزشیابی تدوین نمود و بر اساس این معیار ها حتی خود گروه ها می توانند به ارزشیابی از کار خود (خودارزشیابی) بپردازند.

Matn tuzishni shakillantiruvchi metodlar

- Bashorat
- Jigsaw
- Dictogloss

2- شیوه ی نمایشنامه ای (ایفای نقش). در این شیوه دو یا چند دانش آموز موضوعی را به صورت نمایشنامه اجرا می کنند. این شیوه ی تدریس، نیاز به مهارت های خاص بازیگری ندارد؛ بلکه معلم می تواند بنا به محتوای آموزشی مورد نظر، به ضرورت از آن استفاده کند. از ویژگی های مهم شیوه ی ایفای نقش این است که زبان آموزان با نمایش و بازیگران آن، ارتباط عاطفی برقرار می کنند و با هیجان، مراحل نمایش را مشاهده می کنند. به این طریق، دقت، تمرکز حواس و توجه به مطالب افزایش می یابد و یادگیری بهتر و موثرتر انجام می گیرد. هم چنین این شیوه برای مقابله با کم رویی و خجالتی بودن برخی زبان آموزان که در کار زبان آموزی مشارکت کم تری دارند، بسیار مفید است.

3 - شیوه ی بحث گروهی. این شیوه که اساساً یک شیوه ی تدریس شاگرد محور است، برای سطوح بالاتر از سطح پایه کاربرد دارد و برای شاگردان دوره ی ابتدایی چندان مناسب نیست. مثلاً برای جلسه های گفت و شنود در سطح متوسط پیشرفته، فواید بسیار دارد. در این شیوه معلم در کنار صحنه می ماند و اجازه می دهد زبان آموزان با هم صحبت کنند و فقط گاهی به سوال های آنان پاسخ می دهند اجرای این روش از هر روش دیگر دشوارتر است؛ چون معلم باید کاملاً به روش مسلط باشد و زبان آموزان نیز با آمادگی قبلی وارد کلاس شوند. اداره کردن کلاس گفت و شنود به نحوی که همه ی زبان آموزان در گفت و گو شرکت کنند و در باره ی اطلاعاتی که رد و بدل می شود، علاقه نشان دهند، کاری مشکل است. در این زمینه روش مشاوره ای می تواند به موفقیت برنامه ی آموزش زبان فارسی کمک زیادی کند.

4- الگوی بدیعه پردازی یا نوآفرینی. یکی از الگوهای تدریس که باعث پرورش ظرفیت مشکل گشایی دانش آموزان و هدایت آنها به بیان خلاق و گسترش انگاره های جدید عقلی از طریق توجه به بعد عاطفی و غیر معقول می شود. الگوی بدیعه پردازی است در این الگو، به وسیله ی فعالیت استعاری به جریان آگاهانه تبدیل می شود. از این الگو اکثراً برای تدریس انشاء استفاده می شود. زیرا بیشتر از هر درس دیگری نیاز به پرورش تصورات ذهنی برای خلق چیزی جدید دارد. هدف اساسی نوآفرینی یا بدیعه پردازی شکستن سد قواعد مرسوم و ایجاد راه های جدید برای حل مسائل می باشد. این روش به منظور کمک به افراد برای شکستن زمینه های ذهنی قبلی و پیدا کردن راهی مناسب برای اندیشیدن به طرز جدید به موضوع می باشد. شش گام در تدریس این الگو عبارت است از: گام اول توصیف وضعیت جدید، گام دوم "قیاس مستقیم، گام سوم قیاس شخصی، گام چهارم تعارض فشرده، گام پنجم قیاس مستقیم و گام ششم بررسی مجدد وظیفه اولیه

5- الگوی تفکر استقرائی. بر این اساس این الگو معلم به دانش آموزان مجموعه ای از اطلاعات در

قلمرو خاصی مثل فرهنگ کشورها ارائه می دهد. وظیفه اصلی معلم درک آمادگی دانش آموزان برای کسب تجربه، فعالیت های شناختی جدید و مورد استفاده قرار دادن تجارب در موقعیت جدید است دانش آموزان اطلاعات را در مغز خود سازمان دهی می کنند نکات و مطالب مستتر در آنرا به یکدیگر ارتباط می دهند و سپس آموخته های خود را در موقعیت جدید کار گرفته و تعمیم می دهند و بدین وسیله به پیش گویی، فرضیه سازی و توضیح پدیده های نا آشنا می پردازد. الگوی تفکر استقرائی موجب می شود که دانش آموزان اطلاعات را گرد آورند به دقت بررسی کنند به شکل مفاهیم در آورند و دست ورزی با آن مفاهیم را یاد بگیرند. دانش آموزان با استفاده منظم از این شیوه توانایی کارآمدتری را در تکوین مفاهیمی یابند و بر چشم اندازهای خود در نگرش به اطلاعات می افزایند. الگوی تفکر استقرائی برای تدریس تکوین مفهوم

و همزمان آموزش مفاهیم به دانش آموزان تدوین شده و توجه به منطق، زبان و معانی کلمات، و ماهیت دانش را پرورش می دهد. سه شیوه ی تدریس در این الگو وجود دارد. نخستین آن تکوین مفهوم دومی تفسیر مطالب و سومی کاربرد اصول است. هر شیوه دارای سه گام می باشد. مرحله اول: ۱- فهرست گیری ۲- گروه بندی ۳- عنوان دهی مرحله دوم: ۱- تعیین جنبه های شاخص ۲- کشف روابط ۳- استنباط مرحله سوم: ۱- پیشگویی نتایج ۲- توضیح پیشگوییها ۳- تصدیق پیشگویی ۶- روش یورش مغزی در تدریس انشاء تفکر، عالی ترین مراتب عبادت است. امام محمد باقر (ع) در رویکردهای نوین آموزش، قصد این است که آموزش و پرورش دانش آموزان را برای نزدیکی در فضای اجتماعی آینده، آماده سازد. هدف تعلیم و تربیت نوین، بروفق آرای پیشگامان آموزش و پرورش پیشرو، ارتقای سطح توانایی همه یادگیرندگان برای حل مسأله است. یکی از شناخته شده ترین شیوه های برگزاری جلسات هم فکری و مشاوره بوده و کاربرد جهانی دارد. این روش دارای مزایا و ویژگیهایی منحصر به فرد است. آموزش دادن دانش آموزان با روش بارش مغزی حل مسأله را به نحو خلاقانه ای در آنان بالا می برد. «روش بارش مغزی می تواند به عنوان وسیله ای برای یادآوری مفاهیم و اصول مورد نیاز برای حل مسئله به یادگیرندگان کمک می کند.

چهار قاعده اساسی بارش مغزی

۱. انتقال ممنوع: این مهمترین قاعده است و لازم است تمام اعضا به آن توجه کرده و بررسی و ارزیابی پیشنهاد را به آخر جلسه موکول کنند.

۲. اظهار نظر آزاد و بی واسطه: این قاعده برای جرأت بخشیدن به شرکت کنندگان برای ارایه پیشنهاداتی است که به ذهن آنها خطور می کند، به عبارت دیگر در یک جلسه بارش مغزی تمام اعضا باید جسارت و شهامت اظهار نظر را پیدا کرده باشند و بدون آنکه ترسی از ارزیابی و بعضاً انتقاد مستقیم داشته باشند؛ بتوانند پیشنهاد و نظر خود را بیان کنند. هر چه پیشنهادات جسورانه تر باشد نشان دهنده ی اجرای موفق تر جلسه است.

۳. تأکید بر کمیت: هر چه تعداد نظرات بیشتر باشد، احتمال وجود پیشنهادات مفید و کارسازتر در بین آنها بیشتر می شود. موفقیت اجرای روش بارش مغزی با تعداد پیشنهادات مطرح شده در جلسه رابطه مستقیم دارد. در این روش این گونه عنوان می شود که هر چه تعداد پیشنهاد بیشتر باشد احتمال وجود طرح پیشنهاد کیفی بیشتر است.

۴. تلفیق و بهبود پیشنهادات: اعضا می توانند علاوه بر ارایه پیشنهاد، نسبت به بهبود پیشنهاد خود اقدام کنند. روش بارش مغزی این امکان را به اعضا می دهد که پس از شنیدن پیشنهادات دیگران پیشنهاد اولیه بهبود داده شود. آنها همچنین می توانند پیشنهاد خود را با چند پیشنهاد دیگر تلفیق کرده و پیشنهاد بهتر و کاملتری را به دست آورند.

نتیجه: بر صاحب نظران پوشیده نیست که پویایی روش های گوناگون آموزشی و اتکای آن بر پایه های استوار علمی و حساب شده، در جریان رشد یادگیری و ارتقای سطح فراگیری دانش آموختگان، تأثیر عمده دارد و این مسئله نیازمند تلاش متخصصان و کارشناسان این حوزه در تدوین و طراحی و به کارگیری شیوه های نوین است.

امروزه هر فرد بشر ناچار از استفاده یافته های جدید است. از آنجا که در مدارس ما نیز دانش آموزان برای آینده تربیت می شوند و هر ساله مطالب و محتواهای کتابها نیز تغییر می یابد این ضرورت یعنی استفاده از شیوه های نو، جدید و کارا بسیار احساس می شود. یکی از مشکلات مهم و اساسی در نظام آموزش و پرورش خصوصاً در کشور ما، به کار نگرقتن روش های تدریس نوین در آموزش است. آشنایی با روش های مختلف تدریس می تواند زمینه ای جهت بر خورد متقابل و منطقی با دانش آموزان از یک مجرای ارتباطی صحیح مهیا کند بطوری که همواره تفکر منطقی داشته باشد. آنچه در این مقاله آمده، نگاهی کوتاه و گذرا به روش های نوین تدریس در ادبیات فارسی از جمله یادگیری از طریق همپاری، شیوه ی نمایشنامه ای، شیوه ی بحث گروهی، الگوی بدیعه پردازی یا نوآفرینی، روش یورش مغزی، الگوی تفکر استقرائی می باشد. امید آنکه مورد توجه و استفاده معلمان گرامی واقع شود

- Matn tiklash;
- Qayta tuzish;
- Qahramon

پیشنهادات:

- 1- معلم باید روش های تدریس خود را به شیوه ای طراحی کند که در آن موقعیت های فراوانی برای ارتباط دروس با زندگی پیش بینی شود.
- 2- استفاده از وسایل کمک آموزشی از قبیل فیلم و سی دی و اسلاید و نوار کاست و 000 بسیار مؤثر است.
- 3- بالا بردن سطح علمی معلمان و استادان از آخرین و تازه ترین اطلاعات در حوزه زبان و ادبیات و فرهنگ ایران،
- 4- معلمان جهت ارتقای سطح دانش آموزان و بهتر یاد دادن این زبان از روش های جدید تدریس استفاده کنند.
- 5- اجرای جشنواره ای الگوهای فعال تدریس با شرکت فعال و حضور گسترده ای معلمان
- 6- معرفی منابع و کتابهای روش های تدریس نوین به معلمان و برگزاری مسابقات کتابخوانی

MAVZU № 5

Форс тилини ўқитишнинг замонавий кўникмалари (мهارتهای نوین آموزش زبان) (فارسی).

Қуйидаги форс тилини ўқитишнинг замонавий кўникмаларига оид матн билан танишинг, унда келтирилган маълумотларни изоҳланг:

مهارت های زبانی یا زبانشناسی نشان می دهد که افراد تا چه اندازه قادر هستند به صورت مکتوب یا شفاهی منظور خود را به زبان مورد نظر بیان نمایند. در این جا چهار مهارت زبانی را بیان می کنیم که در قالب این چهار مهارت مجموعه ای از قابلیت هایی که هر مترجم می بایست داشته باشد بیان می گردد. این مهارت ها عبارت هستند از مهارت شنیداری یا listening مهارت گفتاری یا speaking مهارت خوانداری یا reading و مهارت نوشتاری یا writing.

مهارت شنیداری. مهارت شنیداری اولین مهارتی است که در زبان نیتو یا بومی می بایست بدانیم. این مهارت یک مهارت اکتسابی است و می توان با گوش دادن به موسیقی یا فیلم ها و یا صحبت های محاوره ای تا حد زیادی این مهارت را در گوش و البته در مغز تقویت نمود.

مهارت گفتاری. مهارت گفتاری دومین مهارت زبانی است که افراد بومی و نیتو این مهارت را دارد. این مهارت، مهارت فعالانه ای است و نیاز دارد که دایره واژگان قوی و گسترده ای داشته باشیم تا مغزمان این واژگان را به درستی پردازش کند و در کنار هم قرار دهد و بتوانیم به راحتی با افراد بومی و نیتو صحبت کنیم.

مهارت خوانداری. مهارت بعدی که لازم است هر مترجم داشته باشد مهارت خوانداری است. این مهارت هم مثل مهارت شنیداری یک مهارت اکتسابی است و می توانید با مطالعه مقالات و کتاب های متفاوت و گسترده کردن دایره واژگان خود این مهارت را تقویت نمایید.
بیشتر بخوانید: چطور یک مترجم حرفه ای شویم؟

مهارت نوشتاری. چهارمین و آخرین مهارت زبان شناسی، مهارت نوشتاری است. مهارت نوشتاری مثل مهارت گفتاری، مهارت پویایی است و نیاز به یک ذهن خلاق دارد. ذهن خلاق و پویا می تواند با ابتکار هر چه تمام تر واژگان را در کنار هم بچیند و پردازش کند و متن قابل توجه و زیبا و خلاقانه ای را روی کاغذ آورد.

آیا همه زبان آموزان نیاز است که این چهار مهارت را کسب نمایند؟

بله، هر زبان آموزی نیاز دارد که حداقلی از این چهار مهارت را کسب نماید. ولی پس از آموختن این حداقل، وابسته به حوزه تخصصی خود می تواند در یکی یا چند تا از این مهارت ها، تخصصی تر کار کند و دانش خود را در مهارت مورد علاقه خود افزایش دهد. مهارت خواندن چیست و چگونه میتوان بهتر مطالعه کرد؟

کارشناسان در سراسر جهان همیشه تاکید بر این موضوع داشته اند که یکی از حساس ترین نیازها برای یادگیری در زندگی امروز مهارت خواندن میباشد که باید توسط دانش آموزان جدی گرفته شود. مهارت خواندن در اینکه در تمامی موارد تحصیلی به موفقیت برسیم به ما کمک زیادی میکند و سبب میشود رنگ و بوی موفقیت را احساس کنیم.

علیرغم اینکه بسیاری از کارشناسان می گویند، مهارت در خواندن یکی از مهم ترین نیازهای یادگیری دانش آموزان در زندگی امروز است و به نوعی پایه مشترک موفقیت در همه زمینه های تحصیلی به شمار می آید، اما به نظر می رسد این موضوع هنوز در بسیاری از مدارس جدی گرفته نشده و اولیای مدرسه بهای چندانی به آن نمی دهند، این در حالی است که سواد خواندن به عنوان یک مهارت کلان زبانی باعث دستیابی انسان به تجارب متعدد و مختلف می شود.

مهارت خواندن را اینگونه تعریف می کنند: «خواندن در برگیرنده مجموعه ای از مهارت هاست که پایه مشترک موفقیت در همه زمینه های تحصیلی می شود. محور اصلی سوادآموزی، خواندن است و از هرکسی انتظار می رود که خواندن و نوشتن را بداند اکثر کودکان به شوق یادگیری خواندن به مدرسه می روند و تحصیلات رسمی خود را با خواندن و نوشتن شروع می کنند. هدف نهایی از کسب توانایی خواندن، رسیدن به مرحله ای است که فرد بتواند نوشته های را بخواند، آن را نقد و بررسی کند و در نهایت به نیازی از نیازهای خود پاسخ گوید.» عدم توجه به این موضوع تنها به معلمان اختصاص نمی یابد، بلکه سهل انگاری برخی از والدین در این زمینه را هم باید به آن اضافه کرد.

مهارت نوشتن یکی از ارکان ارتباطات و انتقال پیام است. تقویت این مهارت و توانایی نوشتن، شما را در برقراری ارتباط موثر با دیگران یاری می دهد. نوشتن به افراد کمک می کند تا در شرایطی که امکان ارتباط مستقیم وجود ندارد نیز پیام خود را به خوبی منتقل کنند. بنابراین با پرورش و تقویت این مهارت می توانید پیام خود را به طور کامل به خواننده برسانید. عدم توانایی در ارتباط نوشتاری، تبادل ایده ها و نظریات را تا حد زیادی کاهش می دهد. افزایش مهارت های نوشتاری در ارتباطات بین فردی نیز به شما کمک می کند تا چگونگی بهتر صحبت کردن و فکر کردن را بیاموزید. یادگیری مهارت ارتباطی نوشتاری نوعی درمان اختلالات نوشتن نیز محسوب می شود. در ادامه به بررسی راه های موثر برای تولید یک نوشتار خوب و تقویت مهارت نوشتن را بررسی خواهیم کرد.

مهارت نوشتن و ارتباط نوشتاری در چه مواردی کاربرد دارد؟

مهارت نوشتن یکی از مهارت‌های ارتباطی است که می‌تواند در مواقع مختلف به شما کمک بکند. حتی اگر در سازمانی هم مشغول به کار نباشید، برای انجام بسیاری از امورات خود به نوشتن وابسته هستید. حتما کسانی را دیده‌اید که با نوشتن یک متن می‌توانند بر هزاران نفر تاثیر بگذارند. پس با تقویت این مهارت، فرصت‌های تازه‌ای برای خودتان ایجاد کنید.

گوش دادن یعنی توانایی دریافت و درک صحیح پیام‌ها در فرآیند ارتباط. این توانایی، کلید همه‌ی ارتباطات موثر است. چنانچه به مهارت گوش دادن مسلط نباشید، به آسانی ممکن است پیام‌های ارسالی از سوی طرف مقابل‌تان را اشتباه برداشت کنید. در چنین شرایطی، فرآیند ارتباط بی‌اثر شده و به سادگی موجب ناامیدی و رنجش فرستنده‌ی پیام خواهد شد.

همان‌طور که پیداست گوش دادن یکی از مهم‌ترین مهارت‌های ارتباطی به شمار می‌رود، آنقدر مهم که بسیاری از کارفرمایان برجسته برای کارمندان‌شان جلسات آموزش مهارت گوش دادن ترتیب می‌دهند. افزایش سطح رضایت مشتریان، بهبود کارآمدی در نتیجه‌ی اشتباهات کمتر و افزایش تبادل اطلاعات چند نمونه از مزیت‌هایی هستند که در پی یادگیری مهارت گوش دادن حاصل می‌شوند.

بسیاری از رهبران و کارآفرینان موفق، موفقیت خود را مدیون خوب گوش دادن هستند. به اعتقاد ریچارد برانسون (Richard Branson)، مهارت گوش دادن یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت شرکت هواپیمایی ویرجین آتلانتیک (Virgin Atlantic) بوده است. با توجه به اینکه خوب گوش دادن از جمله مهارت‌هایی محسوب می‌شود که در زیربنای تمامی روابط انسانی مثبت قرار دارد، پس به نفع همگی ماست که کمی وقت بگذاریم و مهارت گوش دادن را که عنصر سازنده‌ی موفقیت است در خودمان پرورش دهیم. بزرگسالان به طور متوسط ۷۰ درصد اوقات‌شان را درگیر فرآیندهای ارتباطی هستند که ۴۵ درصد آن به گوش دادن، ۳۰ درصد به حرف زدن، ۱۶ درصد به مطالعه و ۹ درصد به نوشتن اختصاص می‌یابد. کیفیت ۴۵ درصدی که صرف گوش دادن می‌شود فقط در حوزه‌ی کسب‌وکار مؤثر نیست، بلکه بر زندگی شخصی افراد نیز تاثیر گذاشته و موجب گسترده‌تر شدن تعداد دوستان و شبکه‌های اجتماعی، ارتقای عزت نفس و اعتماد به نفس، کسب نمرات عالی‌تر در دوران تحصیل و حتی تقویت سلامتی و تندرستی عمومی بدن می‌شود. همچنین مطالعات نشان داده است که حرف زدن موجب بالا رفتن فشار خون خواهد شد، در حالی که گوش دادن با دقت به آفت فشار خون می‌انجامد.

گوش دادن با شنیدن یکی نیست. گوش دادن با شنیدن فرق دارد. شنیدن یعنی توانایی درک صدا، حال آنکه گوش دادن نیازمند تمرکز عمیق‌تر و استفاده از سایر حواس است. برای گوش دادن نه تنها باید به ماجرای که تعریف می‌شود دل بدهید، بلکه لازم است به طرز بیان، شیوه‌ی استفاده از زبان، لحن و حرکات بدن گوینده نیز دقت داشته باشید. به عبارت دیگر، گوش دادن یعنی درک همزمان پیام‌های کلامی و

غیر کلامی. پس فقط شنیدن کلمات گفته شده کفایت نمی‌کند، بلکه برای گوش دادن، به چیزی بیشتر از گوش‌ها احتیاج دارید. در مجموع، مهارت خوب گوش دادن بستگی به این دارد که چه مقدار از حرف‌های طرف مقابل‌تان را شنیده و به مفهوم‌شان آگاه هستید. دکتر راشیل نائومی رِمن (Rachel Naomi Remen) ، ترویج‌دهنده‌ی طب تلفیقی، در این باره می‌گوید:

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-кейс баёни:

1. Тинглаб тушунишни ўргатишнинг асосий хусусиятларини тавсифлаб беринг ва қуйидаги жадвални тўлдиринг:

Тинглаб тушунишни ўргатишнинг асосий хусусиятлари

№	Ўқитиш мақсади	Тил материалининг хусусиятлари	Тил материалининг ҳажми	Олиб бориладиган ишнинг хусусиятлари	Машқлар	
					тайёрлов	нутқ

2. Юқорида тўлдирилган жадвал асосида қуйидаги саволларга жавоб беринг:

1. Чет тилини ўқитишда тинглаб тушунишни ўргатиш хусусиятлари нимада?
2. Ўқитишнинг турли босқичларида тинглаб тушунишни ўргатишнинг мақсадлари қандай ўзгаради?
3. Тинглаб тушунишни ўргатишнинг қандай қийинлашиб боришини мисоллар билан тушунтиринг.
4. Тинглаб тушуниш кўникмаси қандай ҳосил бўлади?
5. Оғзаки нутқини ўргатишда қандай замонавий педтехнологиялар қўлланилади?

2-кейс баёни:

1. Ўқишни ўргатишнинг асосий хусусиятларини тавсифлаб беринг ва қуйидаги жадвални тўлдиринг:

Ўқишни ўргатишнинг асосий хусусиятлари

Ўқишни ўргатишнинг асосий хусусиятлари			Ўқиш техникаси бўйича	Тушуниб ўқиш бўйича		Уйга вазифа
				Матндан олдин	Матндан кейин	
		<u>1.</u>				
		<u>2.</u>				
		<u>3.</u>				

2. Юқорида тўлдирилган жадвал асосида қуйидаги саволларга жавоб беринг:

1. Нутқ фаолияти турларидан бири сифатида ўқишнинг мақсади нима?
2. Ўқишни ўргатиш бўйича машқларни қандай турларга бўлиш мумкин?
3. Ўқишни ўргатишда қандай машқлар қўлланилади?
4. Ўқиш техникаси нима?
5. Ўқишни ўргатишда қандай замонавий педтехнологиялар қўлланилади?

3-кейс баёни:

1. Ёзишни ўргатишда машқ турларини тавсифлаб беринг ва қуйидаги жадвални тўлдириг:

Ёзишни ўргатиш бўйича машқлар

№	Ёзма нутқ бўйича ҳосил қилинаётган кўникмалар	Машқ тури	Машқ мазмуни
1.	Форс графикасини ўргатиш бўйича		
2.	Орфографияни ўргатиш бўйича		
3.	Синтаксисни ўргатиш бўйича		
4.			
5.			

2. Юқорида тўлдирилган жадвал асосида қуйидаги саволларга жавоб беринг:

1. Методикада ёзма нутқ деб нимага айтилади?
2. Чет тили ёзма нутқини ўрганиш учун аввал қандай малакани эгаллаш керак?
3. Ёзиш техникасини эгаллаш учун нима бўлиши керак?
4. Форс тили орфографиясининг хусусиятларини санаб беринг?
5. Ёзишни ўргатишда қандай замонавий педтехнологиялар қўлланилади?

4-кейс баёни:

1. Грамматик машқларнинг асосий турларини тавсифлаб беринг ва қуйидаги жадвални тўлдириг:

Грамматик машқларнинг турлари

№	Грамматик машқ	Машқ тури	Машқнинг мазмуни
1.	Тайёрлов	1.	
		2.	
		3.	
		4.	
2.	Нутққа оид	1.	
		2.	

2. Юқорида тўлдирилган жадвал асосида қуйидаги саволларга жавоб беринг:

1. Нима учун ўқувчи грамматик материални егаллаши керак?
2. Грамматикани ўргатишда қандай кўникмаларни ҳосил қилиш керак?
3. Пассив грамматика хусусиятларини санаб беринг.
4. Грамматик кўникма ҳосил бўлиш босқичининг хусусиятлари қандай?
5. Грамматикани намойиш қилиш босқичининг хусусиятлари қандай?
6. Грамматикани ўргатишда қандай замонавий педтехнологиялар қўлланилади?

5-кейс баёни:

1. Янги лексика устида ишлашни тавсифлаб беринг ва қуйидаги жадвални тўлдирилинг:

Янги лексика устида ишлаш босқичлари

Босқич	Босқич вазифалари	Босқич хусусиятлари	Машқлар	Тавсиялар

2. Юқорида тўлдирилган жадвал асосида қуйидаги саволларга жавоб беринг:

1. Нима учун ўқувчи лексикани эгаллаши керак?
2. Лексикани ўргатишда қандай кўникмаларни ҳосил қилиш керак?
3. Қайси тамойиллар асосида лексика фаол сўз бойлиги таркибига киритилади?
4. Нофаол лексиканинг хусусияти қандай?
5. Лексикани эгаллашнинг вазифаларини санаб ўтинг?
6. Лексикани ўргатишда қандай замонавий педтехнологиялар қўлланилади?

VI. ГЛОССАРИЙ

Atamani ng forscha nomlami shi	Atamaning o'zbekcha nomlamish i	Atamaning ruscha nomlamishi	Atamaning inglizcha nomlamish i	Atamaning o'zbek tilidagi ma'nosi
روش ها	Metodika	Методика	Methods	Ta'limiy maqsadga erishishda qo'llaniladigan pedagogik usul yoki chora-tadbirlarni qo'llash yo'riqnomasi sifatida tushuniladi.
روش	Metod	Метод	Method	Maqsadga eltiruvchi yo'l, ya'ni maqsadga erishish yo'lidagi hatti-harakatlarning o'ziga xosligidir.
تست	Test	Тест	Test	Aniq vazifaning takomillashganlik darajasini aniqlashda, sifat va miqdoriy o'lchamlarni belgilash imkonini beradigan, faollikning barcha shaklini biron aniq topshiriq shaklini sinash quroli
علم	Ilm	Наука	Science	Inson tadqiqot olib borish faoliyati.
پذیرش	Usul	Прием	Expedient	Maqsadga erishishda qo'llaniladigan tadbir va uslub – dars olib borish yo'li.
روش های تدریس	O'qitish metodlari	Методы обучения	Teaching methods	O'quv jarayonida o'qituvchi va ta'lim oluvchilarning ko'zlangan maqsadga erishishiga qaratilgan hamkorlikdagi faoliyatini tartibga soluvchi tadbirlar.
تعاملی	Interfaol	Интерактив ный	Interactive	Inglizcha inter – o'zaro va akt – harakat qilmoq

				ma'nolarini bildirib, ularning umumiy mazmunini ya'ni interfaol – o'zaro harakat qilmoq ma'nosini anglatadi.
درس	Dars	Занятие	Lesson	Aniq maqsadni ko'zlab, ajratilgan vaqtda, bir xil yoshdagi o'quvchilar bilan o'qituvchi rahbarligida olib boriladigan mashg'ulot.
فعالیت	Faollik	Активность	Activity	O'qituvchi, talabalar tomonidan amalga oshiriladi. Buni an'anaviy usul deyiladi.
آموزش و پرورش	Ta'lim	Обучение	Education	Insoniyat tajribasining ma'lum tomonlarini, ya'ni ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi talablariga muvofiq darajada bilim va tarbiyaga ega bo'lishlarini ta'minlaydigan fan-texnika, axloq, madaniyat va san'atni o'zlashtirishga qaratilgan maxsus uyushtirilgan faoliyatdir.
توانایی	Ko'nikma	Навык	Ability	Ta'lim oluvchining o'zlashtirilgan bilimini tez, aniq va ongli ravishda qo'llay bilish qobiliyati.
مهارت	Malaka	Умение	Skill	Ko'nikmaning ko'p takrorlanadigan, avtomatlashgan ko'rinishi.
خواندن	O'qish	Чтение	Reading	O'quvchining kishilar tajribasidan bilib olingan qonuniyatlarni o'zida aks ettirish.
رفتار	Odob	Поведение	Behavior	Xulq-atvor, yurish-turish madaniyatining tashqi jihatini ifoda etadi.
دانش	Bilim	Знание	Knowledge	Bir butunlikni tashkil qiluvchi qismlar orasidagi ularning ichki zaruriyatidan kelib chiqqan bog'liqlikdir. Uni

				qonuniyat deb ham ataydilar.
روش های تدریس	Ta'lim metodlari	Методы обучения	Teaching methods	Bolalarning bilimlarini ko'nikmalar va malakalarni o'zlashtirishni, umumiy ma'lumot hamda umumiy ta'limni asosiy vositalarini egallash uchun aqliy kuchlari, qobiliyatlarini rivojlantirishni ta'minlaydigan, pedagog bilan o'quvchining o'quv o'rganish jarayonidagi o'zaro ta'sirlarining maxsus usuli.
نظم و انضباط	Intizom	Дисциплина	Discipline	Maqsadga erishishda qilinadigan ishlarda keragicha va maslahatga muvofiq doimiy ravishda bajariladigan xatti-harakat.
آموزش و پرورش	Pedagogika	Педагогика	Pedagogy	"payne" – bola va "ogogeyin" – yetaklamoq degan ma'nolarni bildiruvchi lotincha "daydogogos" so'zlaridan paydo bo'lgan. 3 asrda gresiyada quldorlarning bolasini ovqatlantiradigan, saylga olib boruvchi, tabiat qo'ynida o'ynatuvchi tarbiyachi – quldorni "pedagog – yetaklovchi" deb atashgan.
روشنگری	Ma'rifat	Просвещен ие	Enlightenment	Bu ta'lim va tarbiyani amalga oshiruvchi inson faoliyati sohasi.
معلم	O'qituvchi	Преподават ель	Teacher	Bilimga ega va uni boshqalarga o'rgatish istagi bo'lgan ta'lim – tarbiya beruvchilar.
رویکرد نوآورانه	Innovation yondashuv	ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД	Innovative approach	Innovatsiya iborasi inglizcha innovation so'zidan olingan bo'lib yangilik kiritish, yangi

				g'oya ma'nolarini anglatadi.
رويکرد اصول اخلاقی	Aksiologik yondashuv	Аксиологический подход	The axiological approach	Insonlar yaratgan pedagogik qadriyatlar yig'indisini ifodalaydi.
رويکرد اصول جالب	Akmeologik yondashuv	Акмеологический подход	The acmeological approach	("akte" gullagan davr, oliy nuqta, yuqori cho'qqi) o'qituvchi faoliyatida yuksak professionalikka, ya'ni kasbiy yetuklikka erishishdir.
رتبه بندی	Reyting	Рейтинг	Rating	Baholashni tartibga keltirish, tasniflash, biror hodisani oldindan belgilangan shkala bo'yicha baholash.
کنترل کنونی	Joriy nazorat	Текущий контроль	Current control	Bu o'rganilayotgan mavzularning o'quvchi va talabalar tomonidan qanday o'zlashtirilayotganligini muntazam ravishda dars jarayonida nazorat qilishdir.
کنترل موقت	Oraliq nazorat	Промежуточный контроль	Interim control	Mazkur fan bo'yicha o'tilgan bir necha mavzularni o'z ichiga olgan katta mavzular bo'yicha talabalarning bilimlarini aniqlash demakdir. Oraliq nazorat darsdan tashqari vaqtda o'tkaziladi va talabalarga o'zlashtirish ko'rsatkichlarini oshirish imkoniyatini beradi.
تکنولوژی	Texnologiya	Технология	Technology	Ishlov berish, holatni o'zgartirish san'ati, mahorati, malakasi va metodlar yig'indisi (V.M. Shepen).
تکنولوژی آموزشی	Pedagogik texnologiya	Педагогическая технология	Pedagogical technology	O'quv jarayonini amalga oshirishning mazmuniy texnikasi (b.p.bezpalko) "pedtexnologiya – talaba

				va o'qituvchining ularga zarur sharoit yaratish orqali o'quv jarayonini loyixalashtirish, tashkil etish va o'tkazish bo'yicha pedagogik faoliyatning ham tomonlama o'ylangan modelidir. (V.M.Monaxov)
تفكيك	Differensatsiya	Дифференциация	Differentiation	farqlash, tabaqalashtirish
ارتباطی	Kommunikativ	Коммуникативный	Communicative	O'zaro fikr almashuv, aloqa uchun xizmat qiladigan vosita.
فن تعليم	Didaktika	Дидактика	Didactics	Ta'lim-tarbiya, o'git, pand-nasihat. Didaktika – pedagogikaning ta'lim – tarbiya metodlaridan bahs etadigan bo'limidir.
هيپنوتيزم	Gipnopediya	Гипнопедия	Гипнопедия	Metodik o'quvchiga uyqudaligida chet tili materiallarini bir nechta marta eshittirish, tinglatish orqali o'rgatishni ko'zda tutadi.

VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган енг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 декабр “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1875-сонли қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июн “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли Фармон
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 феврал “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрел "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-2909-сонли қарори.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябр "2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5544-сонли Фармони.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май "Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5729-сон Фармони.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 июн "2019-2023 йилларда Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетда талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-4358-сонли Қарори.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август "Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида"ги ПФ-5789-сонли Фармони.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябр "Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5847-сонли Фармони.

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябр "Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-6097-сонли Фармони.

18. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 25 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 16 апрелдаги "Шарқшунослик соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан

такомиллаштириш ва илмий салоҳиятни ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4680-сонли қарори.

20. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябр “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли қарори.

III. Махсус адабиётлар

1. David L.Chiesa (Ed), U.Azizov, S.Xan, K.Nazamutdinova, K.Tangirova. Re-conceptualizing Language Teaching: An-In-service Teacher Education course in Uzbekistan. Baktria Press 2019. ISBN 978-9943-5809-9-2. 205.

2. Celce-Murcia, M., & Olshtain, E. (2000). Discourse and context in language teaching: A guide for language teachers. Cambridge: Cambridge University Press.

3. Celce-Murcia, M., Dornyei, Z. & Thurrell, S. (1995). Communicative competence: A pedagogically motivated model with content specifications. Issues in Applied Linguistics, 6(2): pp. 5-35.

4. Jahangiri, Nader. A sociolinguistic study of Persian in Tehran. 2000.

5. Nojournian P. Teaching Persian in the 21st century. Workshop for Persian Language Teachers, Khaneh Iran, California, U.S. 2015.

6. Саййид Муҳаммад Зиё Ҳусайний. Форс тилини чет элликларга ўқитиш назарияси ва йўриқлари. Т., ТДШИ. 2011. “Yangi nashr” нашриёти. 196 б.(Форс тилидан А. Қуронбеков таржимаси).

7. Rezamorad Sahroi, Faeze Marsus. Persian Teaching Standard Reference (PTSR). استاندارد مرجع آموزش زبان فارسی در جهان. Tehran, 1395.

8. Гулобод Қудратуллоҳ қизи, Р.Ишмуҳамедов, М.Нормуҳаммедова. Анъанавий ва ноанъанавий таълим. – Самарқанд: “Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази” нашриёти, 2019. 312 б.

9. Vohidov A. Fors tili o‘qitish metodikasi. – Т.: TDSHI, 2011.

10. Нишанбаева А.И. Форс тилини ўргатишда мустақил таълимни ташкил қилиш жараёнида инновацион технологияларнинг роли (уй ўқиши мисолида)

// “Узлуксиз таълим тизимида чет тилларни ўқитиш жараёнини

такомиллаштириш масалалари” халқаро илмий-амалий конференция материаллари. –Т., 2018. –Б. 212-214.

11. Ҳабибова М. Форс тили дарсларида талабаларнинг эшитиш ва тўғри ўқиш кўникмаларини шакллантириш усуллари // “Ўзбек шарқшунослиги: бугуни ва эртаси”, № 10. – Т., 2019. –Б. 156-158.

IV. Қўшимча адабиётлар

12. صحرايی، رضامراد. طراحی محتوا و سطح بندی برای آموزش زبان فارسی به غیر ایرانیان. طرح پژوهشی درون دانشگاهی. دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ۱۳۹۱.

13. صحرايی، رضامراد. چشم انداز آموزش زبان فارسی به غیر ایرانیان از منظر رهیافت های طراحی برنامه درسی. مجله زبانشناسی، ۴ (۱)، ۱۳۹۱. ص. ۹۷-۱۱۳.

14. صحرايی، رضامراد؛ استاجی معصومه و طالبی مروارید. رویکرد مفهومی – نقشی در آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان. پژوهش نامه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان، ۸ (۳۸)، ۱۳۹۳. ص. ۹۲-۵۵.

15. غریبی افسانه. واکاوی نیازهای زبانی فارسی آموزان: معرفی انگاره ای عملیاتی سطح بندی نیاز ها.(رساله دکترا). دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ۱۳۹۱۲.

16. صحرايی، رضامراد و دیگران. آموزش کاربردی واژه. تهران، دانشگاه علامه طباطبایی. جلد اول، ۱۳۹۶، ۲۲۹ ص. جلد دوم، ۱۳۹۶، ۲۲۴ ص.

17. رضامراد صحرايی، منیره شهباز، شهناز احمدی قادر، مریم سلطانی. لذت خواندن. تهران، فاطمی، ۱۳۹۵. ۹۰ ص.

18. رضامراد صحرايی، مریم سلطانی، منیره شهباز، فائزه مرصوص، زهره شیرین بخش. ایران شناسی. تهران، نشر خاموش، ۱۳۹۶. ۲۸۰ ص.

V. Интернет сайтлар

19. <http://edu.uz> – Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

20. <http://lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси

21. <http://bimm.uz> – Олий таълим тизими педагог ва раҳбар кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш бош илмий-методик маркази

22. <http://ziyonet.uz> – Таълим портали Ziyonet

23. <http://natlib.uz> – Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий

кутубхонаси

24. www.britishcouncil.org – Британия кенгаши веб сайти
25. www.bonjourdefrance.com – Тил ўрганиш веб сайти
26. www.edu365.cat – Тил ўрганиш веб сайти
27. <http://www.duplaisiralire.com/> – Тил ўрганиш веб сайти
28. <http://www.polarfle.com> – Тил ўрганиш веб сайти
29. tsuos.uz – Тошкент давлат шарқшунослик университети веб сайти